

НАУКОВИЙ ВІСНИК: ФІНАНСИ, БАНКИ, ІНВЕСТИЦІЇ

2011 №1 (10)

Сімферополь
2011

НАУКОВИЙ ВІСНИК: ФІНАНСИ, БАНКИ, ІНВЕСТИЦІЇ

№1(10) 2011

Науково-практичний журнал

Заснований у 2008 році

Національною академією природоохоронного та курортного будівництва (НАПКБ)
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №14183 — 3154Р від 20.06.2008 р.)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з економіки
(Постанова президії ВАК України №1-05/4 від 26 травня 2010 року
// Бюлетень ВАК України — 2010 — №6 — С. 6.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Воробйов Юрій Миколайович — доктор економічних наук, професор, головний редактор
Чепурко Віктор Васильович — доктор економічних наук, професор, заступ. головного редактора
Алексєєнко Людмила Михайлівна — доктор економічних наук, професор
Бережна Ірина Вікторівна — доктор економічних наук, професор
Вишневський Валентин Павлович — доктор економічних наук, професор, член-кор. НАНУ
Вожжов Анатолій Павлович — доктор економічних наук, професор
Сфремов Олексій Володимирович — доктор економічних наук, професор
Крупка Михайло Іванович — доктор економічних наук, професор
Новиков Юрій Миколайович — доктор економічних наук, професор
Пасічник Юрій Васильович — доктор економічних наук, професор
Пашенцев Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор
Примостка Людмила Олександрівна — доктор економічних наук, професор
Ячменьова Валентина Мар'янівна — доктор економічних наук, професор

Журнал виходить чотири рази на рік

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції

Відповідальність за добір і викладання фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

Адреса редакції:

Україна, Автономна Республіка Крим, 95493, м. Сімферополь, вул. Київська, 181
Національна академія природоохоронного та курортного будівництва
Кім. 323, тел (0652 – 26-79-70) – кафедра фінансів і кредиту
E-mail: finance_napks@mail.ru, blolge@rambler.ru

ЗАСНОВНИК:

Національна академія природоохоронного та курортного будівництва

Відповідальний секретар — Воробйова О.І., к.е.н., доцент
Літредактор — Сітшаєва Л.З.
Коректор — Воробець Т.І.
Комп'ютерна верстка — Блажевич О.Г.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національної академії природоохоронного
та курортного будівництва (протокол № 7 від 24. 02. 2011 р.)

© НАПКБ
© «Науковий вісник:
Фінанси, банки, інвестиції»

ЗМІСТ

Фінанси

Усков І.В. Напрями становлення програмно-цільового методу планування на місцевому рівні.....	6
Храпкіна В.В., Кругушкіна В.В. Основні інструменти грошово-кредитної політики України в сучасних умовах.....	16
Комар Т.В. Фінансові аспекти впливу інфляції на економічне зростання.....	21
Шкварський М.Є. Дослідження ознак податкової дискримінації в оподаткуванні підприємств санаторно-курортного комплексу.....	29
Шулюк Б.С. Особливості бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг в умовах економічних трансформацій.....	35

Банки

Пурій Г.М. Оцінка ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на фінансовому ринку України.....	46
Радова Н.В. Пріоритети консолідації банківського капіталу у посткризовий період.....	55

Інвестиції

Веретенникова О.В., Бондаренко А.В. Системні характеристики інвестиційного ринку і їх роль в сучасних умовах економічного розвитку.....	60
Єжакова Н.В. Аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АР Крим.....	64
Назарова Л.В. Розвиток інвестиційних процесів в АПК України: стан, проблеми, перспективи.....	71
Іголкін І.В. Особливості формування національних інноваційних систем на засадах державно-приватного партнерства у країнах, що розвиваються.....	76
Лацик Г.М. Оптимізація структури портфеля іпотечних цінних паперів на фінансовому ринку України.....	80
Семикіна К.В. Проблеми інвестування агропромислового комплексу України.....	85

Економіка та управління

Сидорук С.В. Деякі аспекти розвитку ринкових відносин у готельному бізнесі регіону.....	90
--	----

СОДЕРЖАНИЕ

Финансы

Усков И.В. Направления развития программно-целевого метода планирования на местном уровне.....	6
Храпкина В.В., Крутушкина В.В. Основные инструменты денежно-кредитной политики Украины в современных условиях.....	16
Комар Т.В. Финансовые аспекты влияния инфляции на экономический рост.....	21
Шкварский М.Е. Исследование признаков налоговой дискриминации в налогообложении предприятий санаторно-курортного комплекса.....	29
Шулюк Б.С. Особенности бюджетного планирования и прогнозирования расходов на сфере социально-культурных услуг в условиях экономических трансформаций.....	35

Банки

Пурий Г.Н. Оценка рискованности кредитно-инвестиционной деятельности банков на финансовом рынке Украины.....	46
Радова Н.В. Приоритеты консолидации банковского капитала в пост кризисный период.....	55

Инвестиции

Веретенникова О.В., Бондаренко А.В. Системные характеристики инвестиционного рынка и их роль в современных условиях экономического развития.....	60
Ежакова Н.В. Анализ финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности АР Крым.....	64
Назарова Л.В. Развитие инвестиционных процессов в АПК Украины: состояние, проблемы, перспективы.....	71
Иголжин И.В. Особенности формирования национальных инновационных систем развивающихся стран на принципах государственно-частного партнерства.....	76
Лацык Г.М. Оптимизация структуры портфеля ипотечных ценных бумаг на финансовом рынке Украины.....	80
Семыкина К.В. Проблемы инвестирования агропромышленного комплекса Украины.....	85

Экономика и управление

Сидорук С.В. Некоторые аспекты развития рыночных отношений в гостиничном бизнесе региона.....	90
--	----

CONTENTS

Finances

Uskov I.V. Directions of development of programmatic-having a special purpose method of planning at local level.....	6
Khrapkina V.V., Krutushkina V.V. Basic instruments of monetary and credit policy of Ukraine in modern conditions.....	16
Komar T.V. Financial aspects of the impact of inflation on economic growth.....	21
Shkvarski M.Y. The tax discrimination research in the taxation of the sanatorium-resort complex enterprises.....	29
Shulyuk B.S. Peculiarities of the budget planning and forecasting expenditures for social and cultural services in terms of economic transformations.....	35

Banks

Puriy G.N. The estimation of credit-investment banking riskiness in financial market of Ukraine..	46
Radova N.V. Priorities of consolidation banking capital in post-crisis period.....	55

Investments

Veretennikova O.V., Bondarenko A.V. System descriptions of investment market and their role in modern terms of economic development.....	60
Ezhakova N.V. Analysis of the financial-credit providing of innovative activity of enterprises of food retail industry AR Crimea.....	64
Nazarova L.V. Development of investment processes is in agroindustrial complex of Ukraine: state, problems, prospects.....	71
Igolkin I.V. The features of formation of national innovation systems based on public-private partnerships in developing countries.....	76
Latsyk H.M. Optimization of structure of brief-case of mortgage securities is at the financial market of Ukraine.....	80
Semikina K.V. Problems of investment agroindustrial complex of Ukraine.....	85

Economics & Management

Sydooruk S.V. Some aspects of the development of market relations in the hospitality business in the region.....	90
---	----

ФІНАНСИ

УДК 336.145

НАПРАВЛЕНИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОГО МЕТОДА ПЛАНИРОВАНИЯ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ

Усков И.В., к.э.н., НАПКС

В статье определяются этапы и направления по становлению программно-целевого метода планирования на местном уровне в Украине. Разрабатываются комплексные мероприятия по развитию программно-целевого метода планирования в условиях трансформации экономики Украины.

Ключевые слова: программно-целевой метод планирования, бюджетная программа, местные органы власти, среднесрочное бюджетное планирование, местный заказ, реестр расходных обязательств.

ВВЕДЕНИЕ

В Украине становление программно-целевого планирования было обусловлено принятием Бюджетного кодекса Украины [13], а также, иных законодательных и нормативных документов регулирующих особенности построения бюджетного программирования в нашей стране. При этом на местном уровне не происходит комплексного и системного становления программно-целевого метода планирования. Это негативно влияет на развитие системы местных финансов.

Исполнители бюджетных программ не способны оценивать рациональность и эффективность реализации бюджетных программ, осуществлять комплексный контроль над качеством исполнения этих программ. В законодательных и нормативных документах в области бюджета не разработаны обоснованные индикативные показатели оценки результативности предоставления бюджетных услуг населению. Неопределенны параметры и критерии по осуществлению мониторинга (аудита эффективности) на уровне административно-территориальных единиц.

В условиях трансформации экономики Украины необходимы новые подходы по развитию программно-целевого планирования на уровне территориальных образований. Подлежат урегулированию вопросы, связанные с составлением ведомственных бюджетных программ, ведения реестра расходных обязательств, разработка перспективных финансовых планов на местном уровне.

Проблемам развития программно-целевого метода планирования посвящены труды как украинских: Азарова М.Я. [1], Беседина В.Ф. [2], Чугунова И.Я. [3], Федосова В.М. [4], Павлюк К.В. [5], так и российских ученых: Лаврова А.М. [6], Райзберга Б.А. [7], Бараховского А.С. [8], Афанасьевой М.П. [9].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

При этом, несмотря на значительные научные работы в области развития программно-целевого метода планирования, требуются дальнейшие исследования направленные на создания эффективного механизма функционирования этого метода на местном уровне в условиях трансформации экономики Украины.

Целью статьи является разработка комплексных мероприятий по развитию программно-целевого метода планирования на местном уровне в условиях реформирования бюджетно-налоговой сферы в Украине.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Становление программно-целевого метода планирования на местном уровне в Украине должно предусматривать проведения комплексной административно-территориальной реформы, создание финансово самостоятельных местных органов власти. Эффективное становления и развитие программно-целевого планирования на местном уровне должно сопровождаться повышением управленческой квалификации исполнителей бюджетных программ, внедрением системы стандартов качества предоставления социальных услуг населению.

Предпосылками становления программно-целевого метода планирования на местном уровне должно стать развитие системы тендерных закупок, местного заказа, разделения совокупности всех бюджетных программ на государственные и внутриведомственные, обеспечение финансовой самостоятельности исполнителей бюджетных программ.

В условиях реформирования местных финансов в Украине необходимы новые научные подходы, направленные на развитие программно-целевого планирования на местном уровне. Исследования

трудов украинских ученых [1-5] показывает, что становлению эффективной системы программно-целевого планирования на местном уровне не уделяется внимание. Однако без реформирования бюджетного программирования на местном уровне невозможно создать эффективную систему местных финансов в стране.

Становление программно-целевого планирования на местном уровне в нашей стране должно предусматривать решения комплекса взаимосвязанных задач, а именно:

- внедрение внутриведомственных бюджетных программ, определения особенностей их разработке и механизма реализации на уровне административно-территориальных единиц;
- расширение полномочий распорядителей бюджетных средств в результате составления и реализации внутриведомственных бюджетных программ, усиление системы внутреннего контроля над расходованием финансовых ресурсов;
- создание эффективной и прозрачной системы реализации бюджетных программ на местном уровне, определение стимулирующих механизмов по отношению к эффективно функционирующим распорядителям бюджетных средств;
- установление эффективных экономических и социальных показателей и критериев по оценке результативности и эффективности предоставления бюджетных услуг в процессе реализации бюджетных программ на местном уровне;
- создание дееспособной системы мониторинга и аудита эффективности обеспечивающие оценку качественных параметров реализации бюджетной программы и обоснованности осуществления расходов на уровне административно-территориальных единиц;
- повышение профессиональных качеств исполнителей бюджетных программ, внедрение обоснованных информационных технологий с целью оптимизации эффективности их работы по составлению и исполнению бюджетных программ на местном уровне;
- ведение системы обязательных Докладов распорядителей бюджетных средств по результатам своей деятельности, направленной на обеспечение социально-экономического развития территориальных образований.

Бюджетную программу в условиях среднесрочного финансового планирования, необходимо строить с учетом экономической и социальной ситуации складывающейся на уровне административно-территориальных единиц. Внутриведомственные бюджетные программы должны соответствовать стратегии социально-экономического развития территориального образования, содержать достижимые цели и задачи.

Развития системы программного бюджетирования должно предусматривать введения классификатора бюджетных программ (ведомственных, межведомственных, государственных), что позволит наиболее эффективно и рационально распределять ограниченные бюджетные средств, качественно удовлетворять потребности населения, субъектов хозяйствования.

С целью повышения эффективности формирования бюджетных программ необходимо создать «технические регламенты» определяющие порядок инициирования, разработки и исполнения программы, ее стандарты, статус (полномочия) местного органа занимающегося организацией разработки и реализации внутриведомственной бюджетной программы [15, с. 135]. Повышения финансовой обеспеченности бюджетных программ и сокращения их недофинансирования, возможно, достичь на основании совместного государственного и частного финансирования приоритетных инвестиционных проектов на местном уровне.

Изучение работ украинских [1-5] и зарубежных ученых [6, 7, 8 12] позволило установить, что разработке обоснованным направлениям становления программно-целевого планирования на местном уровне не уделяется внимание. Однако, без определения основных этапов и направлений невозможно осуществлять построение эффективной системы программно-целевого планирования на местном уровне. Автор предлагает следующие направления по его внедрению (табл. 1).

В условиях первого этапа становления программно-целевого метода планирования на местном уровне должна быть разработана система критериев и показателей по оценке необходимости предоставления органами местной власти конкретных бюджетных услуг населению. Общественные организации и население должны непосредственно участвовать в определении перечня социально и экономически важных бюджетных услуг на местном уровне.

При этом под бюджетной услугой необходимо понимать результативные показатели деятельности местных органов власти, связанные с исполнением возложенных на них расходных обязательств, при установленном объеме финансирования с целью удовлетворения социальных потребностей отдельного индивида или общества в целом. В условиях программно-целевого планирования автор

Таблица 1

Направления и этапы по становлению программно-целевого планирования на местном уровне*

Этапы	Основные мероприятия
1 этап. Определение потребностей домашних хозяйств в бюджетных услугах	• определение понятия «бюджетная услуга» предоставляемая местными органами власти; • установление порядка ведения реестра расходных обязательств органами местного самоуправления; • выделение и систематизация бюджетных услуг, предоставляемых местными органами власти; • разработка системы показателей по оценки потребности и необходимости предоставления бюджетной услуги на местном уровне.
2 этап. Разработка стандартов качества бюджетных услуг	• определение стандарта качества бюджетной услуги; • разработка новых стандартов качества бюджетных услуг в соответствии с европейской практикой; • установление обратной связи с потребителем конкретной бюджетной услуги на местном уровне.
3 этап. Разработка среднесрочной стратегии экономического развития территориальной единицы.	• определение тактических и стратегических целей развития территориальных образований; • обеспечение соответствие и согласованности результатов при реализации бюджетной программ со стратегией экономического развития территориального образования; • установление сроков, требований, порядка проведения мониторинга за реализацией бюджетной программы на уровне административно-территориальных единиц.
4 этап. Повышения эффективности работы местных органов власти	• создание обоснованной структуры органов местного самоуправления • разработка системы показателей по определению результативности и эффективности деятельности местных органов власти; • внедрение системы среднесрочного бюджетного планирования. • установление системы Докладов местных органов власти над эффективностью реализации бюджетных программ.
5 этап. Повышение эффективности предоставления бюджетных услуг	• разработка комплексных мероприятий по оценки эффективности функционирования бюджетных учреждений, качества и уровня, предоставляемых ими социальных услуг на местном уровне; • определение возможности реорганизации и укрупнения бюджетных учреждений (особенно в сфере здравоохранения, образования), определение возможности по передачи оказания части бюджетных услуг негосударственными организациями; • определения совокупности бюджетных услуг, которые целесообразно и эффективно оказывать негосударственными организациями; • развитие муниципального заказа в условиях программно-целевого планирования.

* Предложено автором

предлагает следующий схему по расчету стоимости бюджетной услуги на местном уровне (рис. 1). Расчет бюджетной услуги на местном уровне должен предусматривать выделения числа пользователей этой услуги, расчета коэффициентов необходимости бюджетной услуги, определения количества учреждений и организаций, задействованных в предоставлении этой услуги.

К скрытым расходам на предоставления бюджетных услуг следует относить различные налоговые льготы, кредиты, субсидии предоставляемые местными органами власти. Предоставление бюджетной услуги на местном уровне должно включать совокупность основных, косвенных и скрытых расходов. К косвенным расходам необходимо относить расходы на заработную плату руководителей местных администрации, вспомогательных отделов задействованных в качественном предоставлении бюджетных услуг.

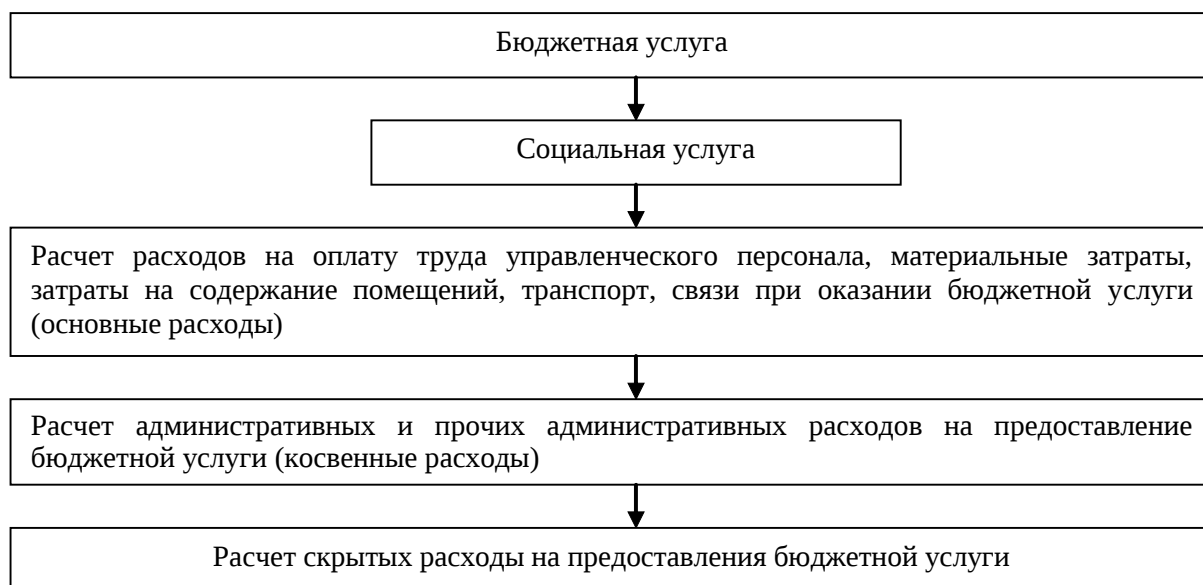

Рис. 1. Схема расчета стоимости бюджетной услуги (составлено автором)

Предложенная схема определяет основные расходы, которые несут местные органы власти при предоставлении бюджетной услуги населению. В условиях программно-целевого планирования предложенная схема позволяет учитывать и оптимизировать расходы на предоставление конкретной бюджетной услуги на местном уровне.

Развитие системы программно-целевого планирования на местном должно предусматривать введение реестра расходных обязательств. Создание реестра расходных обязательств будет способствовать отделению действующих расходных обязательств (включенных в реестр) от — принимаемых.

Выделение действующих и принимаемых обязательств в Украине: даст возможность упростить и ускорить процедуру составления и рассмотрения бюджета в части действующих обязательств, сосредоточив процесс подготовки и рассмотрения бюджета преимущественно на новых обязательствах, которые отображают цели и приоритеты бюджетной политики; увеличить сроки и повысить надежность среднесрочного бюджетного планирования; соблюдать жесткие бюджетные ограничения, поскольку выделения бюджетных средств на финансирование новых обязательств возможно только после выделения средств на действующие обязательства [5, с. 56].

Действующие обязательства — расходные обязательства местных органов власти, которые подлежат исполнению в плановом периоде за счет собственных и закрепленных источников поступлений. Принимаемые обязательства — объем финансовых ресурсов необходимых местным органам власти для исполнения незапланированных законов решений, программ принимаемых на государственном уровне (рис. 2).

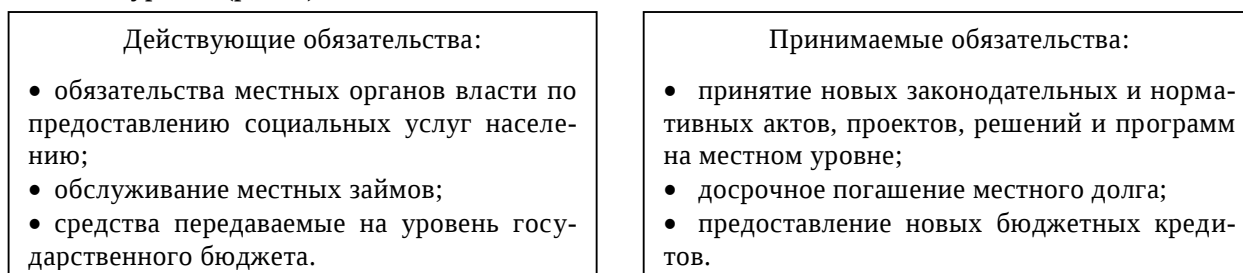

Рис. 2. Действующие и принимаемые бюджетные обязательства (составлено автором)

Введение реестра расходных обязательств на местном уровне в условиях программно-целевого метода планирования должно предусматривать, во-первых, определения формы и процедур ведения реестра расходных обязательств, обеспечения согласования сроков составления реестра и проекта местного бюджет. Во-вторых, распределения полномочий между уровнями власти по ведению реестра расходных обязательств, определения порядка и условий внесения в него соответствующих изменений.

На втором этапе должно происходить определение стандартов качества предоставления бюджетных услуг населению. В Украине целесообразным является принятие Закона «О минимальных социальных стандартах», который определил бы понятие «социального стандарта», выделил его основные признаки и свойства.

Ведение социальных стандартов позволит обосновано определять социальные потребности населения, выделить обязательства государственных и местных органов власти по качественному предоставлению бюджетных услуг на соответствующей территории.

Разработка этих стандартов должна быть направлена на установление общих параметров по предоставлению социальных услуг в разных регионах страны. В основе социальных стандартов должны лежать социальные и финансовые нормы, а также нормативы учитывающие (в стоимостном выражении) потребности местных органов власти в предоставлении социальных услуг на подведомственной территории.

На третьем этапе внедрения программно-целевого планирования на местном уровне необходимо осуществить разработку среднесрочной стратегии развития административно-территориального образования. В этой стратегии должны быть определены цели, задачи, инструменты, механизм реализации бюджетной политики на местном уровне. Бюджетные программы должны соответствовать среднесрочной стратегии социально-экономического развития территориальных образований.

На четвертом этапе должна происходить оптимизация системы местного управления. Этот этап предполагает разработку комплексного подхода по сокращению численности местного аппарата управления, четкого разграничения их расходных полномочий. К основным мероприятиям по улучшению системы местного управления в условиях программно-целевого планирования можно отнести:

- обеспечение оптимизации администраций, министерств, ведомств на местном уровне, исключение дублирования их функций при повышении качественных показателей их деятельности в процессе оказания бюджетных услуг населению;
- повышение результативности работы государственных служащих, содействие развитию у них практических навыков в использовании системы программно-целевого планирования, как эффективного инструмента по реализации бюджетных программ;
- создание системы мониторинга над качеством работы местных органов власти, внедрения системы отчетов местных органов власти о результатах своей деятельности.

На пятом этапе внедрения программно-целевого планирования необходимо осуществлять оценку возможности передачи оказания бюджетных услуг негосударственным организациям. Предоставление бюджетных услуг должно происходить на основании конкурса с целью повышения качества и минимизации расходов на оказания конкретных услуг.

Становление программно-целевого планирования на местном уровне должно предусматривать переход от фактического планирования к перспективному финансовому плану, состоящего из трех этапов («скользящей трехлетки»). Разработка среднесрочного бюджетного планирования на местном уровне в Украине позволит достичь следующих положительных результатов (рис. 3).

Введение перспективного финансового планирования, во-первых, обеспечит предоставления гарантий по финансовым ресурсам (на трехлетний период) главным распорядителям бюджетных средств, что позволяет эффективно реализовывать бюджетные программы на местном уровне, во-вторых, определит обоснованные лимиты расходования бюджетных средств на трехлетний период, в-третьих, обеспечит согласованность среднесрочного бюджета и годового бюджетного плана.

Комплексное и системное решение определенных выше задач предусматривает введение программной классификации в Украине, определения особенностей реализации ведомственных программ на местном уровне. Считаем, что в основе построения обоснованного перспективного плана должна лежать совокупность обоснованных принципов (табл. 2).

С теоретических позиций предложенные принципы раскрывают роль среднесрочного финансового планирования в системе бюджетного программирования. С практических позиций предложенные принципы способствуют развитию системы среднесрочного финансового планирования на уровне административно-территориальных единиц.

В целях совершенствования составления перспективного финансового плана на местном уровне необходимо на законодательном уровне определить:

- процедурные особенности составления среднесрочного финансового плана, его формат, совокупность входных и выходных показателей;
- особенности финансовых взаимоотношений участников перспективного финансового планирования;

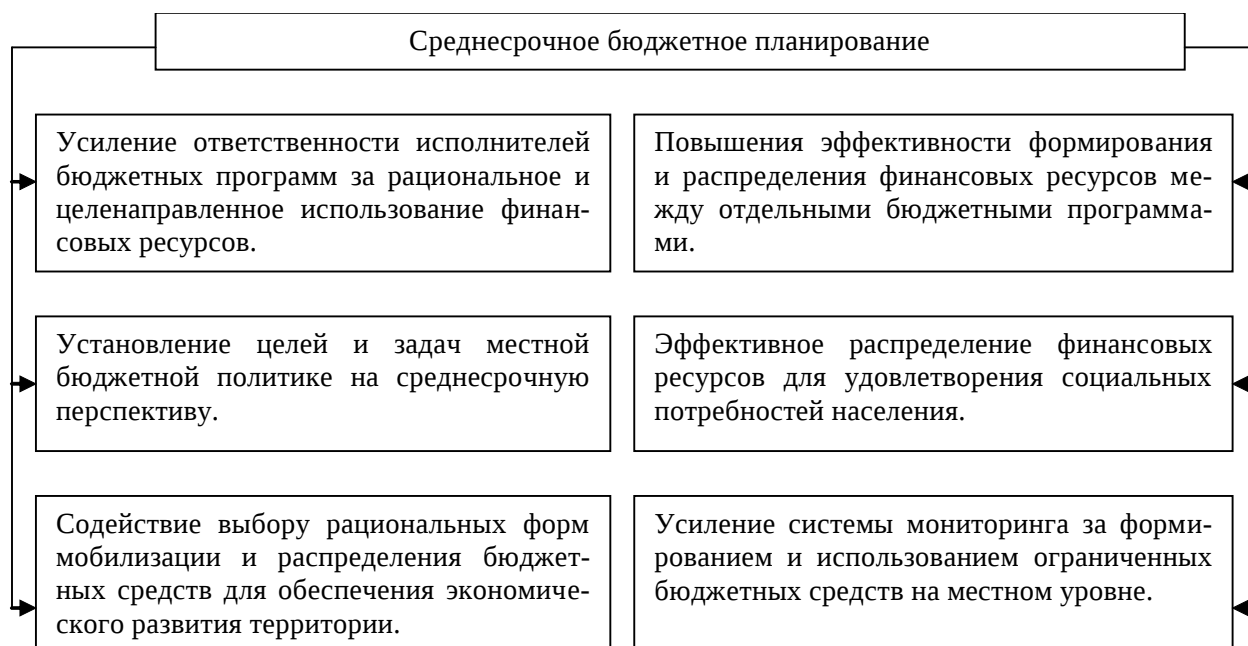

Рис. 3. Основные преимущества среднесрочного бюджетного планирования на местном уровне (предложено автором)

Таблица 2

Принципы перспективного финансового планирования *

Наименование принципа	Сущность принципа
1. Принцип научности	Перспективный план должен включать экономические обоснованные показатели.
2. Принцип результативности	Выделения финансовых ресурсов в условиях перспективного планирования должно быть ориентировано на получения социально или экономического результата.
3. Принцип эффективности	Перспективный план направлен на эффективное определение и использования финансовых ресурсов.
4. Принцип достижимости	Гарантированность исполнения бюджетных обязательств определенных в перспективном плане.
5. Принцип соответствия	Показатели перспективного плана должны способствовать решению социально-экономических проблем местных органов власти исходя из реальных доходных возможностей бюджета.

* Составлено на основании изучения научной литературы

- особенности учета в плане показателей социально-экономического развития административно-территориальных образований;
- порядок проведения финансового контроля над эффективностью исполнения показателей перспективного финансового плана.

Удлинение горизонта бюджетного планирования, разделение действующих и принимаемых обязательств, ведение жестких бюджетных ограничений создают стимулы для министерств и ведомств расширять сферу его применения и повышают качество программно-целевого планирования на основании разработки и использования в бюджетном процессе Докладов о результатах деятельности, перевода бюджетных расходов в форму бюджетных целевых программ [6, с. 125]. В общем виде среднесрочный бюджет можно представить (табл. 3).

В условиях программно-целевого планирования с целью оптимизации расходов по оказанию бюджетных услуг целесообразно использовать местный заказ. Под местным заказом автор диссертации понимает расходы местных органов власти на приобретения товаров, работ, услуг с целью удовлетворения собственных нужд и реализацию социальных, инвестиционных и экологических бюджетных программ на местном уровне.

Таблица 3

Среднесрочный бюджет: принцип «скользящей трехлетки»*

Текущий год	T + 1	T + 2	T + 3	T + 4	T + 5
t	бюджет	перспективный финансовый план			
t+1		бюджет	перспективный финансовый план		
t+2			бюджет	перспективный финансовый план	

* Составлено на основании источника [7]

Использование системы местного заказа в условиях программно-целевого планирования позволит достичь:

- снижение уровня нерационального и неэффективного расходования финансовых ресурсов на местном уровне при усилении системы мониторинга результативности и аудита эффективности над исполнением местного заказа;
- местный заказ обеспечит распределение финансовых ресурсов не по статьям расходов, а по внутриведомственным бюджетным программам с целью обеспечения удовлетворения потребностей населения в бюджетных услугах;
- местный заказ в условиях программно-целевом планировании позволит сравнивать различные способы достижения поставленных целей, производить выбор оптимальных решений с учетом возможности реализации разных сценариев развития посредством организации выбора на конкурсной основе исполнителей заказа [11, с. 34];
- распорядители бюджетных средств в условиях местного заказа будут обладать значительной самостоятельностью по использованию выделенных им средств. При этом повышается их ответственность за рациональное и эффективное использования бюджетных средств в соответствии с целями и задачами бюджетной программы;
- местного заказа будет способствовать оптимизации бюджетных расходов, финансовые ресурсы выделяются только на программы и мероприятия, имеющее социальное и экономическое значение на уровне административно-территориальных единиц;
- местные заказы в условиях бюджетного программирования будет способствовать повышению государственной и местной бюджетной политике, социально-экономическому развитию административно-территориальных образований;
- в условиях среднесрочного перспективного планирования местный заказ позволит увеличить долю контрактов, обеспечит повышение прозрачности и открытости при распределении ограниченных бюджетных ресурсов на местном уровне.

В условиях перехода к программно-целевому планированию в Украине необходимо комплексные мероприятия по внедрению местного заказа на уровне административно-территориальных единиц (рис. 4).

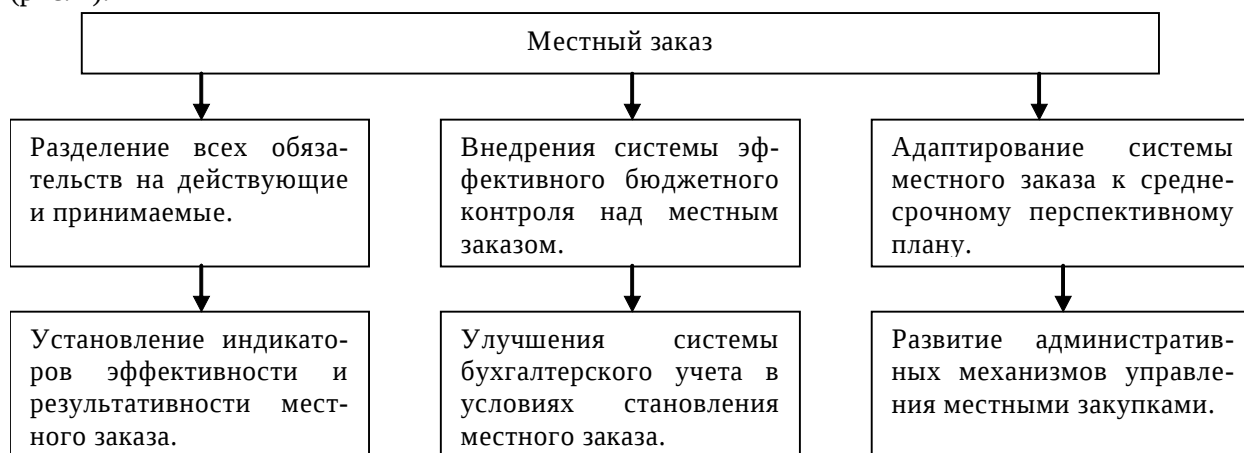

Рис. 4. Условия становления местного заказа (составлено автором)

Предложенные мероприятия по развитию местного заказа будут способствовать оптимизации управления бюджетными потоками на уровне административно-территориальных единиц, повысят качество оказываемых бюджетных социальных услуг на местном уровне.

Становление системы местного заказа должно способствовать разработке эффективных количественных и качественных критериев оценки результативности и эффективности предоставления бюджетных услуг на уровне административно-территориальных единиц, оптимизации распределения бюджетных средств между различными социально и экономически важными бюджетными программами.

Создание эффективной системы местного заказа должно предусматривать становление перспективного финансового планирования, позволяющее планировать и реализовать проект закупок на трехлетний период. В условиях системы программно-целевого планирования должно происходить внедрение мониторинга оценки качества исполнения местного заказа.

Для повышения эффективности местного заказа следует создать эффективную систему отчетов о расходовании бюджетных средств по результатам оказания социальных услуг на уровне административно-территориальных единиц. Проведенные выше исследования показывают, что система эффективного местного заказа должна иметь следующую структуру (рис. 5).

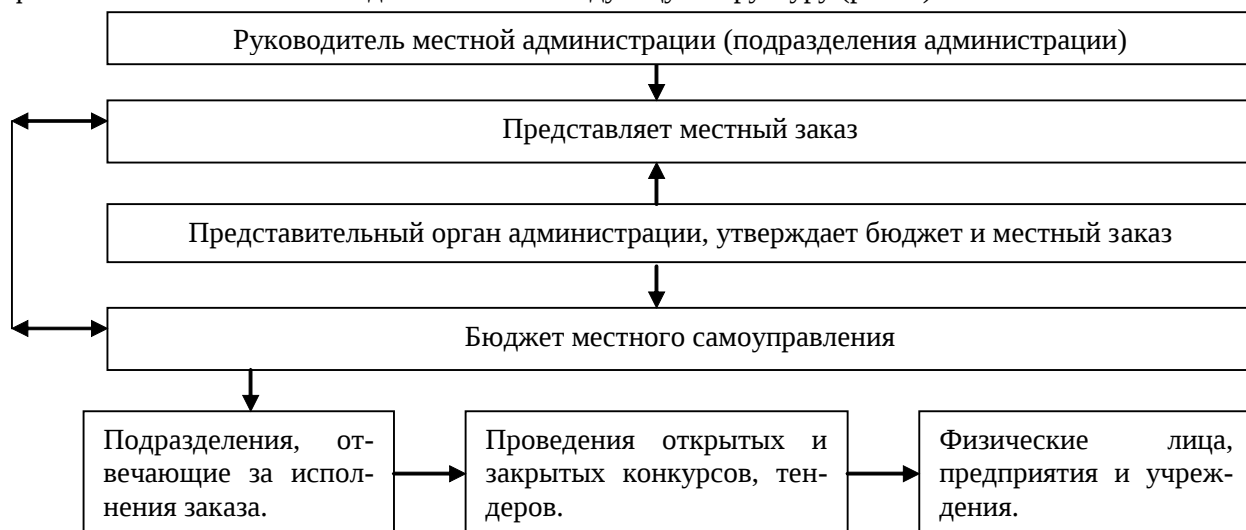

Рис. 5. Общая схема организации местного заказа (составлено автором)

Предложенная схема определяет систему взаимосвязей складывающихся в процессе формирования и размещения местного займа. С практических позиций предложенная схема позволяет улучшить процесс расходования бюджетных средств на местном уровне. С теоретических позиций, позволяет комплексно подойти к изучению особенностей формирования и размещения местного заказа.

Развитие программно-целевого планирования на уровне министерств, ведомств, организаций должно быть направлено разработке Докладов «О результатах деятельности распорядителя бюджетных средств в условиях программного бюджетирования». Формирование этих Докладов является эффективной составляющей программно-целевого планирования, поскольку позволяет, с одной стороны, выявлять обоснованность установления стратегических и тактических целей и задач субъектов бюджетного планирования, с другой стороны, устанавливать эффективность реализации бюджетных программ для достижения целей и задач определенных во внутриведомственной бюджетной программе.

Анализ экономической литературы позволил установить, что структура Доклада должна состоять из следующих взаимосвязанных разделов:

1. Целевые установки деятельности распорядителя бюджетных средств.
2. Доходные источники и расходные обязательства распорядителя бюджетных средств.
3. Программы, реализуемые за бюджетный период.
4. Распределения ресурсов по бюджетным программам.
5. Эффективность деятельности распорядителей бюджетных средств.

В первом разделе Доклада должны быть выделены общественно важные цели субъекта бюджетного планирования. Установление тактических и стратегических целей деятельности распорядителя бюджетных средств, должно исходить из важности и приоритетности исполняемых ими социально

и экономически значимых программ и мероприятий на уровне административно-территориальных единиц.

Выделенные цели и задачи должны быть взаимосвязанными и эффективными, способствовать реализации стратегии социально-экономического развития территориальных образований. Они должны быть направлены на проведения эффективной государственной бюджетной политике на уровне территориальных образований.

Эффективно сформированные цели должны обеспечить свободу распорядителю бюджетных средств по их достижению, отображать актуальные проблемы в социальной и экономической сферах на местном уровне. Эти цели должны способствовать качественному и эффективному удовлетворению социальных и иных потребностей населения при оптимальном уровне выделяемых финансовых ресурсов.

Установленные цели должны включать качественные и количественные индикаторы, характеризующие степень и эффективность их достижения при реализации определенной бюджетной программы. Эти показатели должны быть простыми и одновременно отображать результативность услуг, оказываемых исполнителями бюджетных программ на уровне административно-территориальных единиц.

Внедрение системы показателей целей и индикативных показателей повышает эффективность работы субъектов бюджетного планирования, способствует реализации общественно значимых и необходимых программ на местном уровне. Доклад должен включать также оптимальные пути, методы, инструменты по наиболее эффективному достижению поставленных субъектом бюджетного планирования задач.

Во втором разделе Доклада должны отображаться общий объем мобилизуемых доходов и исполняемых расходных обязательств на уровне отдельного распорядителя бюджетных средств, а также объемы их отклонений и изменений за отчетный и прогнозные периоды.

В третьем разделе Доклада должны быть описаны бюджетные программы, которые планируется осуществить на срок до пяти лет в соответствии с системой среднесрочного перспективного планирования. Для каждой бюджетной программы должен быть установлены цели и задачи, сроки реализации.

Бюджетные программы должны быть ориентированы на решения социально-экономических задач на местном уровне, включать систему индикаторов и показателей, характеризующих качество их исполнения на местном уровне. Если при исполнении бюджетных программ, не достигнуты определенные в них качественные и количественные показатели, то необходимо мотивировать распорядителей бюджетных средств для их выполнения.

В этом разделе должна указываться внепрограммная деятельность распорядителя бюджетных средств, определяться цели, задачи, мероприятия и достигнутые результаты в процессе осуществления внепрограммной деятельности.

В четвертом разделе Доклада должна быть определена структура распределения бюджетных средств между отдельными бюджетными программами, а также для исполнения задач и функций при осуществлении внепрограммной деятельности. Отражения расходования бюджетных средств должно происходить в разрезе всех субъектов бюджетного планирования, в рамках каждой бюджетной программы.

В пятом разделе Доклада должна быть дана оценка эффективности расходования бюджетных средств с целью достижения определенных тактических и стратегических целей. Результативность деятельности распорядителя бюджетных средств должна оцениваться с позиции достижения социального и экономического эффектов на уровне административно-территориальных единиц.

Таким образом, внедрения положений Доклада «О результатах деятельности распорядителя бюджетных средств в условиях программного бюджетирования», позволит, во-первых, повысить эффективность работы субъекта бюджетного планирования. Во-вторых, обеспечит установление приоритетных и первоочередных направлений по оказанию бюджетных услуг в системе программно-целевого планирования. В-третьих, будет способствовать оптимизации расходования финансовых ресурсов при повышении качества оказываемых услуг на уровне административно-территориальных единиц.

ВЫВОДЫ

Предлагаемая система мероприятий по развитию программно-целевого метода планирования обеспечит системное развитие совокупности его составляющих. Поэтапное внедрение предложенных мероприятий позволит создать эффективную систему реестра расходных обязательств, среднесрочного финансового планирования, оценку стоимости оказания бюджетных услуг, развитие местного заказа на уровне административно-территориальных образований.

Внедрения предложенных мероприятий в практическую деятельность позволит создать обособленную систему программно-целевого планирования, направленную на обеспечение эффективного удовлетворения социально-экономических потребностей хозяйствующих субъектов, населения, повышения качественных характеристик оказания бюджетных услуг на уровне административно-территориальных единиц. Комплексная реализация этих мероприятий на уровне административно-территориальных единиц обеспечит развитие системы местных финансов, межбюджетных отношений и в совокупности бюджетной и налоговой системы страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бюджетная політика у контексті соціально-економічного розвитку України. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: [у 6 т.] / [голов. редкол. М.Я. Азаров (голова) та ін.] — К.: НДФІ, 2004. — Т.4, 2004. — 368 с. Білик М.Д. Бюджетування у системі фінансового планування // Фінанси України. — 2003. — №3. — С. 97-109.
2. Бесєдін В. Ф. Прогнозування і розробка програм. / Науково-дослідний економічний інститут / В.Ф. Бесєдін. — К.: Науковий світ, 2000. — 468 с.
3. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І.Я. Чугунов, І.В. Запатріна // Фінанси України. — 2008. — №5 — С. 3-14.
4. Федосов В.М., Бабиш Т.С. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії / В.М. Федосов, Т.С. Бабиш // Фінанси України. — 2008. — №1. — С. 3-23.
5. Павлюк К.В. Проблеми розвитку програмно-цільового методу у бюджетному процесі / К.В. Павлюк // Наукові праці НДФІ. — Вип. 4(33). — 2005. — С. 42-54.
6. Лавров А.М. Среднесрочное бюджетирование / А.М. Лавров // Финансы. — 2005. — №6. — С. 62-67.
7. Райзберг Б.А. Программно-целевое планирование и управление: учебник / Б.А. Райзберг, А.Г. Лобко — М.: ИНФРА-М, 2002. — 428 с.
8. Бараховский А.С. Основы внедрения методов бюджетирования, ориентированного на результат, в условиях казначейской системы исполнения бюджета / А.С. Бараховский. — М.: РОХОС, 2004. — 261 с.
9. Афанасьева М.П. Взаимосвязь аудита эффективности и финансового анализа / М.П. Афанасьева // Финансовый контроль. — 2003. — № 4. — С. 51-56.
10. Andel N. Finanzwissenschaft / N. Andel. — Mohr, 1992. — 562 p.
11. Astrid Rosenschon Finanzhilfen der Bundeslander in den Jahren 2000-2004: Eine empirische Analyse / Rosenschon Astrid. — Intitute fur Weltwirtschaft Kiel, August 2005. — 52 p.
12. Bahl R. Urban Public Finance in Developing Countries / R. Bahl, J. Linn. — Washington World bank, 1992. — 307 p.

УДК 336.7.02(477)

ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Храпкіна В.В., к.е.н., доцент, МЕГІ
Крутушкіна В.В., асистент, МЕГІ

В статті проаналізовано сучасний стан, основні теоретичні та практичні аспекти грошово-кредитної політики України. Розглянуто основні інструменти, які використовує Національний банк України для проведення монетарної політики, що направлена на стабілізацію фінансової системи країни.

Ключові слова: грошовий ринок, грошово-кредитна політика, Національний банк України, монетарна політика, фінансово-економічна криза.

ВСТУП

Сучасний стан економіки України, в період виходу з фінансово-економічної кризи, висуває нові вимоги до економічної політики держави, які полягають у необхідності зміщення акцентів із зовнішньої орієнтації економіки на активізацію та стимулювання розвитку внутрішнього ринку. Для цього грошово-кредитна політика Національного банку України як складова частина економічної політики країни, має забезпечити відповідне монетарне підґрунтя для виходу країни з фінансової та економічної кризи.

Теоретичні та практичні аспекти грошово-кредитної політики України завжди були полем для гострих дискусій між різними вітчизняними та зарубіжними фінансистами та вченими економістами, які прагнуть знайти шляхи стабілізації фінансово-економічної ситуації в своїх країнах та світі. На думку більшості науковців та практиків процес впливу грошово-кредитної політики на забезпечення певного рівня макроекономічних показників досить складний.

Питання, що формують теоретичні та законодавчо-правові засади грошово-кредитної політики, її інструменти та процес реалізації розглядали Гальчинський А.С., Геєць В.М., Галичин І.О., Івасів Б.С., Кулінець А.П., Лисенко Р.С., Міщенко В.І., Міщенко С.В., Нідзельська І.А., Савлук М.І., Сомик А.В., Стельмах В.С., Шульга С.О. та інші.

Колишні соціалістичні країни (постсоціалістичні) здійснили перехід від командно-адміністративної економіки до ринкової. До групи країн з перехідною економікою належать країни Співдружності Незалежних Держав, Балтії, Центральної та Східної Європи і Китай. Особливість перехідної економіки полягає в тому, що вона вже не є плановою, але ще й не набула усіх характеристик ринкової економіки. У такій економіці діють механізми обох типів систем і водночас важливу роль відіграють неекономічні фактори розвитку [3].

Процес трансформації в перехідних економіках передбачає створення грошово-кредитної системи, що відповідає потребам розвитку ринкової економіки, забезпечує ефективність виробництва та включення національної економіки в міжнародний поділ праці. Вирішення цих завдань потребує трансформації існуючих і створення нових необхідних елементів та структур грошово-кредитних систем. Нових форм та якості набуває грошово-кредитна політика держави, спрямована передусім на забезпечення фінансової стабільності через використання непрямих методів регулювання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Необхідність наукової розробки цих та багатьох інших проблемних питань грошово-кредитної політики в Україні зумовила актуальність цієї теми. Ціллю статті є висвітлення важливих теоретичних положень у вітчизняній монетарній політиці та її основних інструментах, осмислення перспектив розвитку монетарної політики, та її ролі в регулюванні макроекономічних процесів.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах ринкової економіки грошово-кредитні системи набувають особливої уваги в суспільному житті. Грошово-кредитні відносини, фінансово-кредитні інститути істотно впливають на економічні та соціальні процеси у країні. Грошово-кредитна система забезпечує ринкову систему механізмами та інструментами реалізації її здатності до саморегулювання, надає державі можливість ефективно впливати на економіку. В ринкових умовах з грошово-кредитною системою стикаються підприємства й великі господарські структури, виконавчі та законодавчі органи влади і, звичайно, власне працівники сфери фінансів.

Сучасний етап розвитку перехідної економіки України, в період теперішньої фінансово-економічної кризи, висуває нові вимоги до економічної політики держави, які полягають у необхідності зміщення акцентів із зовнішньої орієнтації економіки на активізацію та стимулювання розвитку внутрішнього ринку. Для цього грошово-кредитна політика Національного банку України (НБУ) як складова частина економічної політики країни, має забезпечити відповідне монетарне підґрунтя для виходу країни з фінансової та економічної кризи, тобто цінову стабільність та припинити зростання інфляції у довгостроковому періоді.

Поняття «грошово-кредитна політика» має безліч трактувань. Зокрема Законом України «Про Національний банк України» визначено: «грошово-кредитна політика — комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу» [1].

До визначення поняття «грошово-кредитна політика» застосовують різні підходи. За визначенням Е.Дж. Долана, «у це поняття включаються всі дії уряду, що впливають на кількість грошей, що перебувають в обігу». Іншими словами, грошово-кредитна політика являє собою комплекс заходів регулюючого впливу, спрямованих на зміну грошової маси в обігу. Грошово-кредитна політика покликана безпосередньо впливати на ліквідність банківської системи і, на ділову активність [2].

Інші автори трактують грошово-кредитну політику як один з двох провідних засобів (інший — фінансова політика), за допомогою якого органи влади в ринковій економіці регулярно впливають на темп і напрямки загального економічного зростання, включаючи не лише рівень валового продукту і зайнятості, але й загальний рівень зростання чи падіння цін [4]. Зв'язок монетарної політики із загальноекономічною політикою держави наведено на рис. 1.

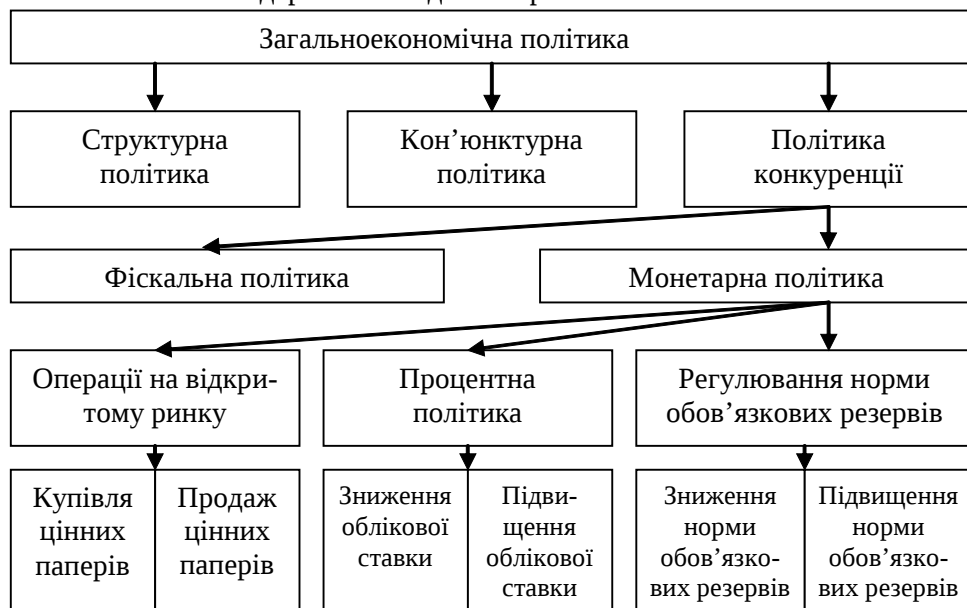

Рис. 1. Зв'язок монетарної політики із загальноекономічною політикою держави

Законом «Про Національний банк України» визначено: «грошово-кредитна політика — комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, направлених на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу» [1].

Погоджуючись із думкою більшості науковців, можна визначити, що найбільш повним і точним визначенням грошово-кредитної політики є розуміння її як комплексу взаємопов'язаних, спрямованих на досягнення певних цілей заходів щодо регулювання грошового ринку, що їх проводить держава через свій центральний банк. Грошово-кредитну політику часто називають монетарною, оскільки вона є політикою у сфері управління кількістю грошей в обігу.

Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік враховували тенденції розвитку вітчизняної економіки та грошово-кредитної сфери, передбачали комплекс змінних індикаторів фінансової сфери та систему заходів монетарної політики, спрямованих на забезпечення стабільності національної грошової одиниці, сприяння відновленню економіки та стійкості банківської системи [11].

Головною метою грошово-кредитної політики у 2010 році та надалі відповідно до Конституції України лишатиметься забезпечення стабільності грошової одиниці, що є основою для забезпечення збалансованого економічного розвитку, підвищення рівня зайнятості та реальних доходів населення [10].

У проведенні грошово-кредитної політики Національний банк має автономний статус, підтримує загальну економічну політику Уряду відповідно до Конституції та чинного законодавства України, маючи на меті забезпечення стабільності національної валюти. Дії Національного банку, спрямовані на стабільне довгострокове економічне зростання, концентруються в застосуванні монетарних заходів та інструментів [5].

Національний банк України для проведення монетарної політики яка направлена на стабілізацію фінансової системи країни використовує такі основні інструменти: здійснення операцій на відкритому ринку; процентна політика; встановлення мінімальних обов'язкових резервів для банків; здійснення операцій на валютному ринку; депозитні операції центрального банку та ін.

Операції на відкритому ринку як інструмент грошово-кредитної політики полягають в купівлі-продажу центральним банком цінних паперів. Основними видами цінних паперів, з якими проводяться операції на відкритому ринку, є: казначейські векселі, безпроцентні казначейські зобов'язання, облігації державних позик уряду і місцевих органів влади, облігації окремих приватних компаній, допущені до біржової торгівлі, а також деякі інші першокласні короткострокові цінні папери. Найчастіше центральні банки використовують державні боргові зобов'язання. Операції на відкритому ринку не є інструментами глибокої дії, їхній вплив швидше короткостроковий. Проте їх перевагами є: гнучкість, оперативність, автономність центрального банку при їх здійсненні, можливість швидкої зміни напрямку їх дії та ін.

За результатами січня – вересня 2010 року на організованому фондовому ринку України індекс Фондової Біржі «Перша Фондова Торговельна Система» (ФБ ПФТС), що відображає коливання цін на акції найбільш привабливих підприємств, зріс порівняно з початком року на 211,13 пунктів і на 01.10.2010 становив 784,04 пункти.

Загалом за 9 місяців поточного року обсяг торгів на ПФТС зріс майже у 6 разів і становив понад 43,5 млрд. грн. Головним чинником такого збільшення було суттєве зростання обсягів торгів облігаціями внутрішньої державної позики, а також муніципальними цінними паперами. Протягом січня – вересня 2010 року порівняно з відповідним періодом 2009 року обсяг торгів:

- облігаціями внутрішньої державної позики — збільшився в 18,8 разів — до 38 653,38 млн. грн.;
- акціями — зменшився в 1,2 рази — до 2 892,15 млн. грн.;
- корпоративними облігаціями — зменшився в 1,3 рази — до 1 796,65 млн. грн.;
- муніципальними цінними паперами — збільшився у 4,5 рази — до 129,59 млн. грн.

З початку 2010 року Міністерство фінансів України розмістило облігацій внутрішньої державної позики (далі — ОВДП) на загальну суму 57 948,16 млн. грн., середньозважена дохідність за якими становила 10,65% річних. Зокрема, протягом січня — вересня 2010 року:

- сума коштів, що надійшли до Державного бюджету України за результатами проведення аукціонів з первинного розміщення ОВДП, становила 35 115,47 млн. грн. із середньозваженою дохідністю — 13,27% річних;
- випущено ОВДП для погашення простроченої бюджетної заборгованості з податку на додану вартість на загальну суму 16 442,69 млн. грн. із середньозваженою дохідністю — 5,50% річних;
- випущено ОВДП для збільшення формування статутного капіталу банків на загальну суму 6 390,00 млн. грн. із середньозваженою дохідністю — 9,50% річних.

Порівняно з попередніми роками суттєво збільшився загальний обсяг ОВДП, що перебувають в обігу за сумою основного боргу. За станом на 01.10.2010 він становив 128,5 млрд. грн., з яких 49,9% — у власності Національного банку України, 33,7% — банків, 10,1% — інших суб'єктів і 6,3% — у власності нерезидентів [10]. В першому півріччі 2009 року Національний банк України здійснював операції з викупу державних облігацій України, загальний обсяг яких становив 20,2 млрд. грн. Такі операції проводилися як з метою регулювання ліквідності, так і на виконання вимог статті 84 Закону України «Про державний бюджет України на 2009 рік» та статті 2 Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [9].

Ще одним інструментом для проведення монетарної політики, що використовує Національний банк України є процентна політика. Вона полягає у зміні облікової ставки та інших процентних ставок за кредитами, що центральний банк надає комерційним банкам

Процентна політика Національного банку України в 2010 році проводилася адекватно до макроекономічної ситуації і спрямовувалася на утримання вартості грошей на позитивному рівні щодо інфляції з метою стимулювання повернення вкладів у банківську систему, нівелювання девальваційного тиску та інфляційних ризиків.

З метою сприяння закріпленню позитивних тенденцій на грошово-кредитному ринку та створення стимулів для поліпшення ситуації в реальному секторі економіки Національний банк України в січні – вересні 2010 року тричі знижував облікову ставку, яка є базовою щодо інших процентних ставок Національного банку України. З 10 серпня 2010 року її було встановлено на рівні 7,75%.

Відповідним чином коригувалися і ставки за активними та пасивними операціями Національного банку України. Середньозважена процентна ставка за операціями з рефінансування у січні — вересні 2010 року становила 11,8% і була нижчою, ніж середньозважена ставка рефінансування як в цілому за 2009 рік (16,7%), так і в будь-якому місяці минулого року. Середньозважена ставка за мобілізаційними операціями за цей період (3,2%) також була меншою, ніж середньозважена ставка за 2009 рік (6,6%). Незважаючи на активне проведення мобілізаційних операцій у III кварталі, середньозважена ставка за ними перебувала на рівні нижчому, ніж у попередні періоди. Так, у III кварталі середньозважена ставка за мобілізаційними операціями становила 0,9%, тоді як у I та II кварталах — 5,72% та 4,85% відповідно [9].

За даними Департаменту монетарної політики Національного банку України в Монетарному огляді за III квартал 2010 р. відмічено, що для досягнення цілей щодо інфляції Національний банк України під час здійснення монетарної політики (у міру розвитку монетарного трансмісійного механізму) поступово переходить до переважного використання процентної ставки як основного інструменту монетарної політики та забезпечення гнучкості обмінного курсу. Прогнозні монетарні параметри, що були закладені в програму “Стенд-бай», передбачали зростання монетарної бази в 2010 році на рівні 15,4%. Поряд з цим Національний банк України коригуватиме свою монетарну політику в разі появи тиску на інфляцію чи обмінний курс.

Наступним інструментом грошово-кредитної політики є встановлення мінімальних обов’язкових резервів для банків. Регулювання норми обов’язкових резервів полягає у встановленні обов’язкової норми ресурсів, яку комерційні банки повинні зберігати в центральному банку у відсотках до залучених коштів.

Обов’язкові резерви є інструментом глибокої дії і виконують дві функції: по-перше, вони як ліквідні резерви слугують забезпеченням зобов’язань комерційних банків по депозитах їхніх клієнтів. Періодичною зміною норми обов’язкових резервів центральний банк підтримує ступінь ліквідності комерційних банків на мінімально припустимому рівні в залежності від економічної ситуації; по-друге, мінімальні резерви є інструментом, який використовується центральним банком для регулювання обсягу грошової маси в країні.

За допомогою зміни норми обов’язкових резервів центральний банк регулює масштаби активних операцій комерційних банків.

Спираючись на дослідження вітчизняних науковців з цього питання, можна зробити висновок, що НБУ на протязі 2007-2010 рр. проводячи політику обов’язкового резервування, намагався досягти наступних цілей: стимулювати проведення депозитно-кредитних угод в національній валюті; зменшити операції банків в іноземній валюті, роблячи їх більш витратними для банків; зменшити валютний ризик; обмежити зовнішнє кредитування, яке відбувалось в іноземній валюті. Отже, НБУ реалізовував, стосовно гривневих коштів, насичення ринку, тобто проводив експансійну політику та, стосовно іноземних коштів, зв’язування на ринку, тобто рестрикційну політику [7].

Вітчизняна практика використання механізму мінімальних резервних вимог свідчить про зміну жорсткої політики Національного банку в застосуванні цього інструмента на більш помірковану та зважену. Вона виявляється у зменшенні норм обов’язкового резервування в регулюванні ліквідності та посилення ролі більш гнучких інструментів, зокрема, рефінансування та процентної політики; постійному удосконаленні внутрішніх важелів регулювання механізму обов’язкового резервування. З метою вилучення зайвої ліквідності банківської системи центральний банк активно використовує такий інструмент, як депозитні операції. Ці операції дозволяють оперативно залучати в депозити тимчасово вільні грошові кошти банків і тим самим практично миттєво нейтралізувати їхній можливий тиск на валютний ринок. Вони можуть бути строком на один день, на тиждень, на два тижні.

ВИСНОВКИ

Грошово-кредитна політика держави є не просто складовою загальноекономічної політики, а її ключовим елементом з огляду на результативність і ефективний вплив на економіку. Тому, застосу-

вання основних монетарних методів грошово-кредитної політики, на відміну від використання адміністративних, дає можливість зберегти ринкові механізми, сприяє підвищенню ефективності ринкових механізмів у частині саморегулювання, нейтралізуючи певні недоліки, притаманні ринковій економіці. Процес виходу із фінансової та економічної криз, що склалися сьогодні в Україні, необхідно будувати на основі поєднання використання важелів, заходів та інструментів, що впливають не лише на фінансовий (грошово-кредитний), а й реальний сектор економіки.

Національний банк України для проведення монетарної політики, яка направлена на стабілізацію фінансової системи країни, використовує такі основні інструменти: здійснення операцій на відкритому ринку; процентна політика; встановлення мінімальних обов'язкових резервів для банків; здійснення операцій на валютному ринку; депозитні операції центрального банку та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV, зі змінами і доповненнями // Електронний ресурс. — Режим доступу: [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
2. Долан Э.Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. В. Лукашевича. — Л., 1991. — 448 с.
3. Иванов В. М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Курс лекцій./ В.М. Иванов, І.Я. Софіщенко — К.: МАУП, 2001. — 232 с.: іл. — Бібліогр.: с. 223-226.
4. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків /Пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій. — К.: Основи, 1999. — 963 с.
5. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. — 404 с.
6. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. — 2009. — №5. — С. 20-30.
7. Ларіонова К.Л. Сучасний стан та перспективи змін грошово-кредитної політики України / К.Л. Ларіонова, Г.Ш. Капінос. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — №1. — Т. 1. — Хмельницький, 2010.
8. Міщенко В.І. Основні принципи координації монетарної і фінансової політики / В.І. Міщенко // Вісник Української академії банківської справи. — 2007. — №1 (22). — С. 11-14.
9. Монетарний огляд за III квартал 2009 р. / Департамент монетарної політики Національного банку України // Електронний ресурс. — Режим доступу: [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
10. Монетарний огляд за III квартал 2010 р. / Департамент монетарної політики Національного банку України // Електронний ресурс. — Режим доступу: [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
11. Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік (Департамент монетарної політики Національного банку України // Електронний ресурс. — Режим доступу: [http: www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
12. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України // Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

УДК 330.35 (477)

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Комар Т.В., аспірантка, ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

У статті досліджуються основні етапи економічного розвитку країни та інфляційного процесу за 1991-2010 роки. Проаналізовані чинники, які провокують зростання рівня інфляції, а також чинники які сприяють чи гальмують економічне зростання. Досліджена динаміка зміни валового внутрішнього продукту в залежності від зміни темпів інфляції. Виявлені фінансові аспекти впливу інфляції на економічне зростання.

Ключові слова: інфляція, економічне зростання, валовий внутрішній продукт, інвестиції, грошові доходи домогосподарств, споживчі витрати.

ВСТУП

Досягнення високого та стабільного економічного зростання за умови низької інфляції — є одним з головних завдань макроекономічної політики держави. Адже, економічне зростання — це узагальнюючий критерій результативності функціонування національної економіки. Інфляція ж являє собою економічне явище, яке виникає у зв'язку з диспропорційним розвитком суспільного відтворення, механізмом розвитку якого виступає сукупний попит і пропозиція.

В зв'язку з цим питанню причинно-наслідкових зв'язки інфляції та економічного зростання присвячена велика кількість робіт та дискусій. Серед вчених, які займалися цією проблематикою, це А. Алексєєв, В. Геєць, А. Іларіонов, О. Мельник, П. Нікіфоров, І. Розгон, С. Черниченко. Проте, серед економістів немає єдності в поглядах на однозначний характер впливу інфляції на економічне зростання.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження основних етапів економічного розвитку країни та інфляційного процесу за 1991-2010 роки, аналіз чинників, які провокують зростання рівня інфляції, а також чинників які сприяють чи гальмують економічне зростання, дослідження динаміка зміни валового внутрішнього продукту в залежності від зміни темпів інфляції а також виявлення фінансових аспектів впливу інфляції на економічне зростання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для дослідження сутності причинно-наслідкових зв'язків інфляції та економічного зростання розглянемо динаміку розвитку економіки України за період її незалежності, тобто з 1991 по 2010 роки.

Головні етапи економічного розвитку можна класифікувати наступним чином:

- 1991-1997 — період стрімкого падіння виробництва;
- 1998-1999 — період відносної стабілізації;
- 2000-2007 — період піднесення з високими темпами приросту ВВП;
- 2008-2010 — період фінансової кризи.

Охарактеризуємо кожен з вище зазначених періодів, звертаючи увагу на чинники та динаміку інфляції та економічного зростання.

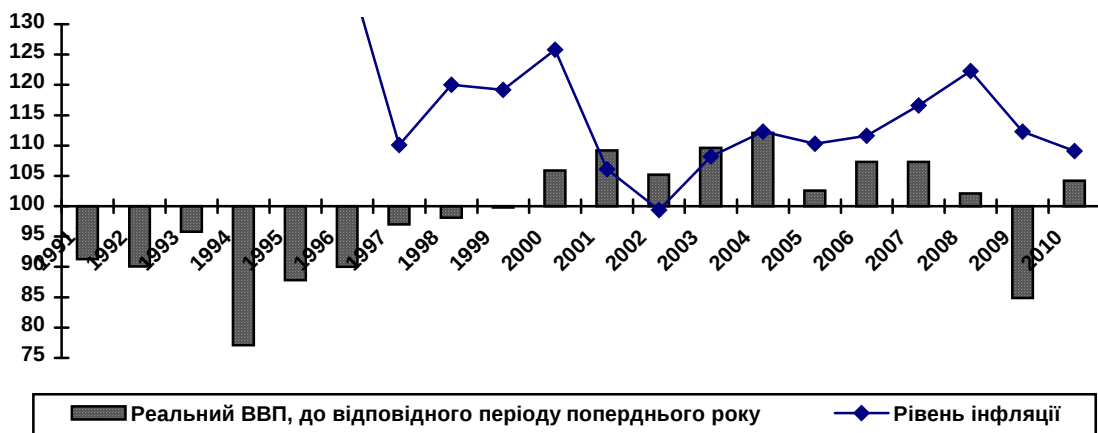

Рис. 1. Темпи зростання реального ВВП та в Україні та рівень інфляції, %

Перший етап — період стрімкого падіння виробництва (1991-1997 рр.).

Інфляційні процеси 1991-1993 рр. мали найвищі темпи. Також 1991 рік відзначився появою відкритої інфляції. Уряд прагнучи знизити надлишковий попит, взяв курс на лібералізацію цін, щоб трансформувати приховану інфляцію у відкриту. Рівень інфляції у 1991 році сягнув 390%.

На фоні прискорення загальноекономічного спаду у 1991 році урядом України на початку 1992 р. було вирішено запровадити інфляційну політику так званого типу «шокової терапії», метою якої було як найшвидше лібералізувати економіку шляхом, по-перше, подальшого «вивільнення» цін, а по-друге, ліквідації державних монополій у сфері зовнішньої торгівлі. В умовах ринкової лібералізації державні та комерційні монополісти почали збільшувати ціни в десятки і сотні разів [1, с. 5].

Розвиток інфляційних Підсилює в цей період процесів ще й діяльність Національного банку України (НБУ), а саме значні кредитні емісії. Так лише за I квартал 1993 року для підтримки галузі АПК було надано 1 трл. крб. пільгових кредитів під 30% річних, хоча облікова ставка вже була підвищена до рівня 80% річних.

В умовах значної кредитної емісії в економіці України поглиблюється платіжна криза. Причиною цього є відсутність державного контролю за витрачанням коштів на державних підприємствах. За цих умов більшість коштів зосередилася у приватному секторі, а у державному з'явилась криза неплатежів. Все це лише призводило до порушення рівноваги та поглибленню інфляційних процесів не лише у відкритій формі, а й у прихованій. Внаслідок цих процесів річний темпи інфляції сягнули неймовірних розмірів 1992 р. — 2100%, 1993 — 10256%.

Вище зазначені події відбулися на рівні валового внутрішнього продукту (ВВП), оскільки в період значного зростання цін, швидкими темпами знецінюється національна грошова одиниця, що призводить до зниження рівня сукупних заощаджень всередині країни, та зміни структури кредитів (частка короткострокових кредитів зростає). Так, у 1992 році частка короткострокових кредитів становила 94,9%, а в 1993 році — 97,2%, і як наслідок зменшення інвестицій у ті галузі де термін окупності 5 та більше років. Починаючи з 1991 року виробництво металорізальних верстатів скоротилося у 92,5 рази (з 37 тис. штук до 400), тракторів в 26,5 рази (з 106 тис. штук до 4 тис.), телевізорів у 25 разів [2, с. 22].

Зростання цін на сировину, матеріали, комплектуючі призводили до зростання витрат виробництва. Амортизаційні відрахування, втрачаючи реальну вартість, вже не могли оновлювати основні виробничі фонди, що призводило до зрушення виробництва. Рівень зношеності основних виробничих фондів наблизився до 60%, а частка використання застарілих фондів становила близько 70% (у будівництві — 40,3%, промисловості — 41,8%, сільському господарстві — 26,6%). Крім того, 40% основних виробничих фондів служать більше 20 років і ще 40% від 10 до 20 років [3, с. 243].

Різко скоротився середній дохід населення (у 2,7 рази), відповідно знизилася його купівельна спроможність і відбулася переорієнтація споживчого попиту на продукти харчування та предмети першої необхідності. Структурне трансформування, яке спостерігалось, відобразилося в уповільненні економічного зростання у країні. Так, у 1991 році рівень ВВП склав (-8,7%), а у 1994 році — (-22,9%), хоча рівень інфляції у 1994 році значно скоротився і становив 501%, водночас, різко зросло безробіття (у тому числі і приховане).

Головним завданням макроекономічної політики, починаючи з 1995 року стало приборкання високої інфляції та утримання її на відповідному рівні. Продовження політики лібералізації цін та прискорення формування ринкового механізму, зниження дефіциту державного бюджету розпочалось з різкого скорочення адміністративного впливу на ціноутворення (у лютому було «відпущено» ціни на транспорт та газ), зменшення субсидій споживачам (підвищено ціни на комунальні послуги таким чином, що споживачі покривали 20% їхньої вартості, в травні — 30%, а у вересні — 40%) та державних дотацій виробникам. Наслідком жорсткої монетарної політики було значне сповільнення темпів інфляції — з 121,2% (січень 1995 року) до 104,6% (грудень 1995 року). За підсумками 1995 року рівень інфляції зупинився на позначці 281,7%, при середньомісячному рівні 109,0%.

Але не дивлячись на це, продовжується падіння виробництва та сукупного попиту. Так рівень ВВП 1995 року становив (-12,2%), а у 1996 році — (-10%). У 1997 році вперше за весь період відбувається зростання споживчого попиту та уповільнення падіння виробництва (-3,2%), а наприкінці 1997 року — на початку 1998 року почалося навіть певне його зростання. Цьому процесу сприяло зростання співвідношення грошової маси до ВВП з 5,1% до 7,1% по готівці, з 6,2% до 8,1% — по грошовій базі та 11,6% до 14,3% по агрегату M2; пожевлення заборгованості з виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери (з 994 млн. грн. наприкінці 1996 року до 717 млн. грн. у кінці 1997 року). Крім того у зв'язку з уповільненням темпів інфляції (в 1996 році — 139,7%, 1997 — 110,1%) знизилася і

швидкість обігу грошей із 24,6 оберта в 1996 році до 17,1 у 1997 році по готівці та по агрегату М2 з 13,1 до 9,6 оберта [4, с. 43-44].

Загалом, виходячи з рисунку 1, ми бачимо, що починаючи з 1991 по 1998 рік економічне зростання зменшилось майже на 60% в порівнянні з 1990 роком і весь цей час це падіння супроводжувала гіперінфляція.

Другий етап — період відносної стабілізації (1998-1999 рр.)

Стадію тривалого економічного спаду, в яку Україна ввійшла після 1991 року вдалося зупинити тільки в 1998-1999 роках, коли темпи приросту ВВП становили -1,9 і -0,2% відповідно. І хоча показник динаміки приросту (падіння) ВВП у 1998 році значно гірший за показник 1997 року, це скоріше пояснюється кризою у Південно-Східній Азії та Росії, підтверджуючи високу залежність української економічної системи від зовнішнього постачання, зокрема, енергоносіїв та від зовнішнього фінансового ринку.

Незважаючи на те, що рівень інфляції в Україні за підсумками 1998 року зріс до 120%, а в 1999 році становив 119,2%, проти 110,1% у 1997 році темпи падіння економічного зростання зменшувалися. Цьому процесу сприяла девальвація гривні, яка відбулася у 1997-1998 рр. (що дозволило швидко досягти цінової конкурентоспроможності економіки), наявність вільних виробничих потужностей, які простоювали в роки кризи, а також дешева робоча сила, заборгованість по заробітній платі, неплатежі до бюджету, величезна кредиторська заборгованість, що стала також своєрідним кредитним ресурсом для виробників. У 1998-1999 роки сприятливим для економічного зростання стало активізація розвитку середнього і малого бізнесу, стабілізація валютного курсу гривні, економічна інтеграція зі світовими ринками, збільшення обсягів експорту, стимулювання внутрішнього попиту, збільшення обсягів кредитів банківської системи у приватний сектор економіки та зростанням доходів населення (з 1263,7 грн. у 1996 р. до 2069,8 грн. у 1999 р.) [5, с. 8-10].

Незважаючи на деякі сприятливі моменти в економічному середовищі країни диспропорція розвитку галузей продовжувався. Так, в 1999 році у промисловості України спостерігалось зростання на рівні 4%, а в таких галузях як сільське господарство — спад на рівні 7%, будівництво — (-8%), сфера фінансових послуг — (-9%) [6, с. 11]. Це свідчить про те, що чинником економічного зростання в цей період став зовнішній попит, а не внутрішній та в свою чергу призвело до того, що розвиток отримали ті галузі, які з самого початку були орієнтовані на експорт (великі виробники сталі, імпортозаміщувальної харчової промисловості), а підприємства, які були орієнтовані на задоволення внутрішнього попиту, не отримали належної підтримки для активізації їх розвитку.

Отже, на даному етапі (рис. 1), ми спостерігаємо відсутність значного впливу інфляції на процес зростання, адже підвищення темпів інфляції в середньому на 10 в.п. супроводжувалося скороченням темпів падіння ВВП.

Третій етап — період піднесення з високими темпами приросту ВВП (2000-2008 рр.)

2000 рік став першим роком реального економічного зростання +6,3%. В основу цього процесу були закладені чинники попереднього періоду, а саме зростання внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, підвищення доходів підприємств, зростання цінової конкурентоспроможності країни.

Так, у 2000 році експорт товарів та послуг збільшився на 18,8%, що склало 18,1 млрд. дол., а імпорт відповідно — на 18,2% і 15,3 млрд. дол. Позитивне сальдо становило 2,8 млрд. дол. проти 2,3 млрд. дол. 1999 року [7, с. 6]. Демонструє відродження сільськогосподарська галузь, де обсяги виробництва в рослинництві були збільшені на 18,3%, продовжує зростати виробництво товарної продукції в промисловості на 12,9%. Грошові доходи населення зросли на 40,4% в номінальному вимірі, в реальному на 34,9%. Результатом цього стало зростання депозитів домашніх господарств на 2,3 млрд. грн. (53,4%), в тому числі у національній валюті — 1,1 млрд. грн. та в іноземній — 1,2 млрд. грн. Цьому сприяло також і відновлення фінансової стабільності та довіри до національної валюти [8, с. 15]. І все це відбувалося за умов інфляції на рівні 125,8%, що на 6,6% вище ніж у 1999 році.

Валовий внутрішній продукт у 2001 році продовжив зростання і становив 109,2% проти 106,3% у 2000 році. В цей рік спостерігалось збільшення інвестицій в основний капітал на 17,2%, випереджальне зростання імпорту порівняно з експортом, що дозволило скоротити сальдо балансу товарів та послуг до рівня 0,7 млрд. дол. проти 1,1 млрд. грн. у 2000 році. Позитивні результати дало також зміцнення номінального валютного курсу (з 5,0 до 5,3 грн. за дол. США); зниження темпів інфляції на 19,7 в.п., що зменшило ціни виплачувальних боргів (адже долар став коштувати менше на 2,5%); збільшення потоків грошових ресурсів населення у банківську систему (у національній валюті депозити фізичних осіб зросли більш ніж на 40%, у ВКВ — на 35%); скорочення державного внутрішнього та зовнішнього боргу.

Внаслідок валютної стабілізації, зниження темпів інфляції перерозподілу фінансових ресурсів на користь підприємств зросли об'ємні показники в основних галузях економіки. Так, у машинобудуванні виробництво продукції збільшилося на 18,8%, у харчовій промисловості — на 18,2%, у легкій промисловості — на 13,8%, також спостерігалось зростання валової продукції сільського господарства на 9,9%.

Ще одним, важливим, фактором економічного зростання стало зростання реальних грошових доходів домогосподарств на 12%, в тому числі заробітної плати на 19%, пенсій на 11%, що в свою чергу розширило роздрібний товарооборот на 12,6% (виробництво народного споживання зросло на 33,5 млн. грн., що на 17,7% більше ніж у 2000 р.) [9, с.642-644].

Але незважаючи на всі позитивні моменти у другому кварталі 2001 року та на протязі 2002 року темпи економічного зростання значно уповільнилися і сягнули позначки 105,2%. Хоча на цей час в країні була дефляція на рівні 99,4%, яка пояснюється зваженою монетарною політикою та високим сальдо поточного рахунку платіжного балансу (більш ніж 3 млрд. дол. на рік), які нейтралізували можливий інфляційний сплеск економіки, а також сприяло припливу іноземної валюти в країну і як результат стабілізації обмінного курсу гривні на рівні 5,33 грн./1 дол. США. Уповільнення економічного росту можна пояснити наступними чинниками:

- погіршення стану державних фінансів. За підсумками 2001 року державний бюджет був не виконаний на 8,6 млрд. грн., або на 20,6%, і це за умови, що зростання ВВП перевищило закладені 4% більш, ніж в 2 рази. Невідшкодованою лишилось також бюджетна заборгованість платникам податку на додану вартість в сумі 5,6 млрд. грн. За підсумками 2002 року доходи бюджету склали лише близько 93% запланованих. В зв'язку з цим було загалом профінансовано: витрати на заробітну плату, грошове забезпечення та соціальні виплати на 99,4%; оплату комунальних послуг та енергоносіїв на 81,7 %; державні централізовані капіталовкладення — на 59,7%. Кредиторська заборгованість установ, які фінансуються з бюджету, зросла на 17,1%;

- погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання. Кількість господарств, які завершили 2001 рік із збитками виросла на 8,6% і становила 43,1%. Чистий прибуток усіх господарств зменшився до 930 млн. грн., проти 1,4 млрд. грн. у 2000 році. Це, насамперед, були наслідки платіжної кризи, яка продовжувала зростати в цей період в Україні [9, с. 643];

- зниження темпів зростання експорту. Зміна ситуації на світових ринках, посилення уваги провідних торговельних партнерів України до захисту власних ринків, поступовий вихід виробництв цих країн із стану рецесії обумовили погіршення умов для експорту з України. Між тим, через відсутність дієвих стратегій підприємств-експортерів та стратегії державної структурної перебудови коштів, отримані національною економікою за період сприятливої кон'юнктури для експорту металопродукції, не було використано належним чином ні на інвестиції в більш технологічні галузі, які могли б досягти конкурентоспроможності на світовому ринку, ні навіть на технологічну модернізацію та інноваційний розвиток самого гірничо-металургійного комплексу.

З початку 2003 р. уряд розпочав «боротьбу з дефляцією», що спричинило зростання споживчих цін до рівня 108,2%. На протязі року бюджетний дефіцит досяг рівня 2% ВВП, що по суті, в середині листопада, стало однією з причин кризи ліквідності на міжбанківському ринку. Подальше підвищення рівня цін, з кінця третього кварталу, можна пояснити значним «розігріванням» економіки, а також підвищенням цін на борошно (72%), хлібобулочні вироби (27%) та інші продукти. Зростання світових цін на метал на фоні зростання попиту на продукцію металургії у середині країни також додало динаміки темпам інфляції додало [10].

Валовий внутрішній продукт в цей період сягнув рівня 109,6%, що на 4,4 в.п. перевищує 2002 рік. Цьому сприяло різке зростання експорту, активізація інвестиційних процесів, продовження Національним банком політики ремонетизації економіки та зростання обсягів банківського кредитування.

У 2004 році, незважаючи на політичну кризу всередині країни, економічне зростання продовжувалося і перевищило показники минулого року на 2,5 в.п., що звичайно нижче, ніж темпи зростання ВВП у 2003 році. Інфляція сягнула рівня 112,3% (+4,1 в.п.). Цьому сприяло подальше проведення експансивної фіскальної та монетарної політики; підвищення бюджетних виплат соціального спрямування (пенсії зросли більш як у 3 рази, а зростання середньомісячної заробітної плати стало випереджати зростання продуктивності праці на 13,4%) (рис. 2); активне залучення коштів нерезидентів для фінансування витрат бюджету через випуск облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що зумовило надходження на валютний ринок країни понад 1 млрд. дол. США, які провокували одночасно ревальваційний тиск на гривню та прискорення інфляційної динаміки на споживчому ринку; скорочення на 11% у 2003 році виробництва в аграрному секторі передбачило продовольчу

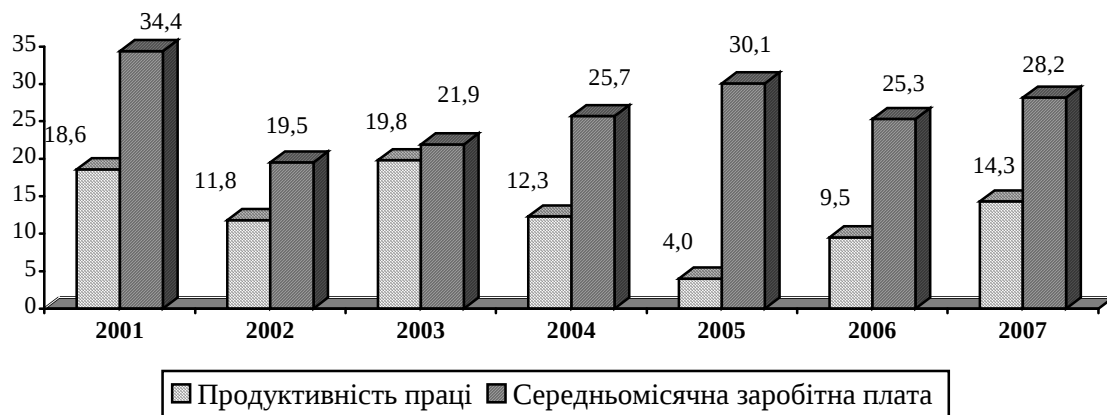

Рис. 2. Динаміка приросту продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати в промисловості України у 2001-2007 рр. (у % до попереднього року) [11, с. 10]

кризу в наступних 2004-2005 роках, яка проявилась в загостренні дисбалансів на низці товарних ринків — м'яса та цукру; зростання прямих виробничих та трансакційних витрат через підвищення транспортних та енергетичних тарифів, посилення фіскального тиску, зростання інституційних ризиків тощо.

Основним рушійним фактором економічного зростання 2004 року стало приватне споживання, яке сягнуло 15,8% росту у попередньому році (+12,1% у 2003 році). У IV кварталі рівень споживання зріс на 17,6%, в основі цього лежало зростання реальних доходів населення на 16,8%. А також, потужний розвиток зовнішньої торгівлі та за рахунок цього покращення торгового балансу гарантувало більш ніж 3 % річного росту ВВП [12].

Успадкувавши потужний інфляційний потенціал, який сформувався у виробничій сфері на протязі 2004 року макроекономічні показники в 2005 році різко погіршувалися. Так рівень інфляції становив 110,3%, що є навіть кращим результатом, ніж у попередньому році, а що стосується ВВП, то його темп скоротився на 9,4 в.п. проти 2004 року. Зменшення темпів зростання ВВП у 2005 році пов'язано передусім із погіршенням економічної кон'юнктури для конкретних видів продукції та зменшенням українського експорту. Обсяг ВВП, сформованого за рахунок експорту товарів і послуг, зменшився в 2005 році порівняно із 2004 роком на 13,6 відсотка.

Збереженню внутрішньої монетарної стабільності з одного боку сприяло регулювання валютного курсу, завдяки послабленню попиту на гривню на валютному ринку та скасуванню Нацбанком України обов'язкового продажу банками валютної виручки, але, водночас, це призвело до зниження цінової конкурентоспроможності українських товаровиробників на 15,8%, уповільнився приріст експорту, що призвело до стрімко зростання споживчого імпорту.

Подорожчання національної грошової одиниці сприяло зростанню зовнішніх запозичень, як приватних (за 2005 рік обсяг яких збільшився на 76%), так і муніципальних, що в свою чергу негативно вплинуло на структуру платіжного балансу. Обсяг залучення короткострокових запозичень у 2005 р. зріс у 3,8 разу, причому короткострокова заборгованість, за експертними оцінками, склала близько 13% ВВП.

При цьому збереження високих темпів приросту грошової пропозиції при різкому уповільненні темпів економічного зростання зумовило нагромадження значної наднормативної ліквідності банківської системи.

Розширення видатків уряду на соціальні виплати продовж 2005 року сприяло зазначеному нарощуванню інфляційного потенціалу з боку споживчого попиту, так реальна нарахована заробітна плата зросла на 30,5%, тоді як ВВП лише на 2,7%, а продуктивність праці на 4% (рис. 2). Так, якщо у 2003 році витрати на економіку та соціальні виплати були приблизно на одному рівні (16,1% та 17% відповідно), то в 2005-2006 роках рівновага була порушена: на соціальні виплати направлялося у 2005 році — 28,2% усіх бюджетних коштів і 23,7% в 2006 році.

На протязі 2006 року економічне зростання демонструє ріст і становить 107,3%, що на +4,6 в.п. перевищує аналогічний показник 2005 року. В основі цього процесу, в переважній більшості, лежать збільшення внутрішнього споживчого та інвестиційного попитів.

Протягом 2006 року відбувається прискорення інфляційних процесів: індекс споживчих цін досяг рівня 111,6%, що на +1,3% більше ніж в 2005 році. У цілому першочерговий вплив на зростання ІСЦ

мало підвищення цін на послуги (тарифів) для населення (на 49,4%). Комунальні послуги подорожчали на 85,7%, послуги пасажирського транспорту — на 42,1%. Видатки бюджету переважно спрямовувалися на поточне споживання (поточні видатки бюджету складають понад 90% від загального обсягу). Від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу, що в кінці 2006 р. досягло рівня (-1,5%) від ВВП, зумовило зменшення надходжень іноземної валюти на валютний ринок України, яке не компенсувалося навіть активним зростанням припливу іноземних інвестицій, які за січень-березень 2006 року збільшилися в 2,9 разу порівняно з відповідним періодом 2005 року [13, с. 248].

Економічне зростання 2007 році було стабільним і сягнуло рівня 107,6%. Основними чинниками цього процесу залишалися перевищення витрат домогосподарств над заощадженнями та інвестиційний попит.

Інфляція в 2007 році спочатку була невисокою, що пояснюється адміністративним стримуванням цін, приховуванням видатків бюджету та подорожчанням нерухомості, яка зв'язувала зайву грошову масу, проте індекс цін виробників станом на 1 липня зріс вже на 14,3 % з початку року. Зростання у сфері послуг порівняно з 2003 роком становило не менше 20%. На кінець року індекс споживчих цін становив 116,6%, а індекс цін виробників — 123,3%, це стало свідченням того, що потужності були завантажені повніше, ніж у роки порівняльної динаміки. Потенціал виробництва не дозволяв у повній мірі реагувати на існуючий попит, тому досить високі темпи ВВП поєднувалися з високими ціновими показниками [14, с. 15].

Перераховані вище фактори також негативно відзначилися на темпах зростання ВВП лише +0,3% за 2007 рік.

Отже, проаналізувавши період економічного піднесення, можна засвідчити, що зростання темпів ВВП супроводжувалося зростанням темпів інфляції (2000 р., 2003 р., 2004 р., 2006 р., 2007 р.). Це можна пояснити тим, що основним чинником економічного зростання в ці роки було зростання приватного споживання, перевищення витрат домогосподарств над заощадженнями, що в свою чергу підсилювало інфляцію попиту. Лише у 2001 році за умов економічного зростання відбувалося зниження темпів інфляції. Але, навіть в цей рік прямого зв'язку між цими процесами немає, так як в основі кожного з них були фактори, які належали різним сферам.

Четвертий етап — період фінансової кризи (2008-2010 рр.)

Період з 2008 по 2010 роки для економіки України проходить в умовах глобальної фінансової кризи. Окрім значного інфляційного потенціалу минулого періоду, який був однією з причин рівня інфляції у січні-травні 2008 року у 131,1% (у річному вимірі), окремим фактором, що прискорював інфляційну динаміку був стрімкий розвиток кредитування, який у квітні 2008 року сягнув рівня 74,7% в річному вимірі. Інституційна нерозвиненість фінансової системи, змушували виходити банківські установи на зовнішні ринки запозичень. За січень-травень 2008 року приріст кредитів, які надавалися банками фізичним особам, склав 32,0 млрд. грн., що в 1,4 рази більше, ніж у 2007 році. Заходи Національного банку, які були спрямовані на регулювання грошової пропозиції виявилися неієздатними в умовах відкритості фінансових ринків, а монетарного характеру антиінфляційні заходи лише збільшували потребу в зовнішніх запозиченнях [15, с. 18].

У першому півріччі 2008 року 80% існуючого рівня інфляції було забезпечено підвищенням цін на товари продовольчого асортименту, у другому ж півріччі більшу половину цього показника сформувало зростання цін у житлово-комунальному секторі, а також підвищення цін на непродовольчі товари за рахунок різкого знецінення національної валюти та збільшення соціальних видатків.

Економічне зростання 2008 року характеризується нерівномірністю, а також значним уповільненням темпів росту. За січень – вересень 2008 року, навіть коли ще не було відчутно наслідків кризи, економічне зростання становило 106,3% проти 107,7% за відповідний період 2007 року. Наприкінці року за умов погіршення кон'юнктури на зовнішніх ринках, та зниження споживчого та інвестиційного попиту, спостерігалось зниження темпів реального ВВП, які за 2008 рік становили 102,1% проти 107,9% у 2007 році.

Основним чинником економічного зростання були, як і в попередньому році, суспільні витрати, які хоча і скоротилися проти 2007 року на 1,7 в.п., за рахунок інфляційних очікувань та скорочення реальних наявних доходів, але все ж таки становили 79,2%. Єдиним видом економічної діяльності, за рахунок якого підтримувалося зростання ВВП, було сільське господарство (+17,1%), завдяки врожаю зернових культур. Всі інші галузі демонстрували падіння: харчова промисловість — (-0,9%), металургійна промисловість — (-10,6), добувна промисловість — (-2,4%), нафтопереробна промисловість — (-15,0).

Стримуючими факторами економічного зростання було зростання рівня збиткових підприємств, як наслідок зростання їх заборгованості, збільшення від'ємного сальдо торгівлі товарами та послугами за рахунок зменшення світового попиту на експортовані товари. Так чистий експорт у 2008 році становив -6,3%, що на 2,8 % менше ніж у 2007 році [16].

Протягом січня 2009 року інфляційний тиск зберігався на високому рівні. Індекс споживчих цін становив 102,9%, що було зумовлено сезонним коливанням цін на продукти харчування та високими інфляційними очікуваннями економічних суб'єктів [17]. Але вже у подальших місяцях спостерігається стабілізація економіки країни та з'являються перші ознаки поступового пристосовування її до зовнішніх шоків. Так, починаючи з лютого місяця, з'являється стійка тенденція до зниження темпів інфляції.

Причиною зростання інфляції було, по-перше, зростання вартості паливно-мастильних матеріалів на внутрішньому ринку (8,2% у річному вимірі на 46%), по-друге, адміністративне підвищення акцизів на алкогольні та тютюнові вироби (9,5%); по-третє, підвищення тарифів на житло (12,3%), по-четверте, збільшення тарифів на послуги залізничного транспорту (7,7%) [18, с. 7].

Стабілізація економіки у подальші місяці (навіть дефляція у липні-серпні), відбувалась за рахунок таких факторів як високий урожай зернових культур; зниження світових цін на товарних ринках; спад внутрішнього попиту через зниження доходів населення та обмеженість споживчого кредитування, а також через девальвацію гривні; призупинення подорожчання імпортованих товарів, за рахунок стабілізації валютного курсу; адміністративне регулювання окремих цін та тарифів на послуги; зниження грошової маси на 5,5%

Економічне зростання протягом 2009 року характеризується падінням до рівня 84,9%, що на 15,1 в.п. менше ніж у 2008 році. Це зумовило подальше падіння зовнішнього попиту, спад інвестиційної активності за рахунок нестачі фінансових ресурсів, високі інфляційні очікування суб'єктів господарювання, значний дефіцит бюджету та низькі темпи відновлення довіри до банківської системи, різке скорочення внутрішнього попиту через падіння реальної заробітної плати населення. Крім того низькі темпи проведення структурних реформ в економіці, висока ресурсно- та енергозалежність були основними чинниками значно більшого економічного падіння, ніж в інших країнах.

Зважаючи на різке погіршення ситуації в реальному секторі, НБУ був вимушений пом'якшити реальні монетарні умови в IV кварталі 2009 року з метою стимулювання економіки. Це допомогло суттєво скоротити, з лагом близько одного кварталу, негативний розрив ВВП, який все ще стримуючим чином продовжував впливати на інфляцію. Саме завдяки значному розриву ВВП у I кварталі 2009 року (-12,6%) місячна базова інфляція в умовах девальвації гривні в IV кварталі 2008 року — I кварталі 2009 року на рівні 64% залишалася на низькому рівні (1,8-2,8%) [19].

У 2010 році в Україні вперше одночасно зростання ВВП перевищило бюджетні прогнози, а інфляція була нижчою, ніж очікувалося. Щодо інфляції реальний показник був кращим на 4% (при прогнозі 13,1% інфляція склала 9,1%), стосовно економічного зростання — на 0,8% (зростання 4,5% при прогнозі 3,7%).

Головним джерелом економічного зростання в Україні стали зростаючий зовнішній попит і накопичення запасів, що забезпечили в середньому в першому півріччі 10,9% приросту валової доданої вартості. При цьому фактор споживчих витрат мав значно менший вплив на зростання ВВП, сформувавши лише 1,7% його приросту в першому півріччі (0,4% і 3,0% в першому і другому кварталах відповідно).

Визначальний внесок у зростання споживчих цін у 2010 році здійснили ціни на продукти харчування та безалкогольні напої (5,7%) та підакцизні товари (1,2%). Інфляція попиту, яка характеризує вплив макроекономічної політики, не мала вирішального впливу на динаміку інфляційних процесів [20].

Отже, аналіз періоду фінансової кризи, так як і аналіз попередніх періодів, дає можливість ще раз переконатися, що прямої залежності між темпами інфляції та економічним зростанням немає.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідивши динаміку інфляційного процесу та економічного зростання можна стверджувати, що прямого та тісного зв'язку між цими двома категоріями не має. Більш того, опис всіх періодів розвитку економіки країни лише підтверджує класичну характеристику соціально-економічних наслідків інфляції, яка говорить про те, що саме помірні розміри інфляції не створюють суттєвих труднощів, а, навпаки, сприяє пожвавленню економіки. Дж.М. Кейнс із цього приводу писав, що періоди зростання цін підігрівують підприємницький дух, хоча він чудово розумів і всю обмеженість можливостей інфляційного стимулювання економіки. Негативні, а інколи катастрофічні наслідки інфляції, безумовно, переважають можливі позитивні моменти, і подібне трактування можна вважа-

ти традиційним та загальноприйнятим. Немає такої теоретичної концепції, яка б відкидала несприятливий вплив великої інфляції на економічний розвиток. Логічним щодо цього є висновок, що подолання великої інфляції має при інших рівних умовах слугувати важливою передумовою досягнення стійкого економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукінов І. Інфляційна політика, її руйнівні наслідки і шляхи їх подолання / І. Лукінов // Економіка України. — 1994. — №1. — С. 3-18
2. Кухарська Н.О. Економічне зростання як основа економічного розвитку / Н.О. Кухарська // Регіональна економіка. — 2007. — №2. — С. 22-32. (22)
3. Коломієць І.Ф. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в процесі його інтернаціоналізації: Монографія. / І.Ф. Коломієць / Ін-т регіональних досліджень НАНУ. — Львів, 2004. — 247 (243)
4. Мельник О.М. Фінансова криза та потреба відновлення економічного зростання в Україні / О.М. Мельник // Фінанси України. — 1999. — №5 — С. 40-45 (С. 43-44)
5. Петрик О. Історія монетарного розвитку в Україні / О. Петрик // Вісник Національного банку України. — 2007. — №1. — С. 2-16 (8-10)
6. Міщенко В.І. Особливості оцінки впливу монетарної політики на економічне зростання / В.І. Міщенко // Енергосбереження, енергетика, енергоаудит. — 2006. — №2. — С. 8-13 (С. 11)
7. Паливода К.В. Реальний стан економіки України: без інвестиційне зростання / К.В. Паливода // Фондовый рынок. — 2007. — №46. — С. 2-8 (С. 6)
8. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання економічного зростання в умовах трансформації економіки: стан і перспективи / В.Є. Воротін // Статистика України. — 2001. — №2. — С. 14-18. (С. 15)
9. Майєр Д.М. Основні проблеми економічного розвитку / Д.М. Майєр, Д.Е. Раух, А.С. Філіпенко; під ред. А.С. Філіпенка; пер. з англ. — К.: Либідь, 2003. — 684 с. (С. 642-644).
10. Блінов А. Макроекономічні підсумки року / А. Блінов // Вісник Центру. Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. — 2003. — 29 грудня. — Число 214. / Електронний ресурс. — Режим доступу: www.icps.com.ua/publications/nl.html
11. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи/ В. Геєць // Економіка України. — 2009. — №2. — С. 5-23 (10)
12. Економіка України: тенденції, оцінки, прогнози. — 2005. — січень. / Електронний ресурс — Режим доступу: www.case-ukraine.com.ua
13. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: Монографія / За ред. О.С. Власюка. — К.: НІСД, 2006. — 576 с. (248)
14. Литвицький В. Макроекономіка / В. Литвицький // Финансовые риски. — 2007. — №4(49). — С. 11-27 (15)
15. Орленко О. Споживчий ринок України в умовах Інфляції/ О.Орленко // Вісник КНТЕУ. — 2009. — №3. — С. 15-25
16. Річний звіт НБУ за 2008 рік. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
17. Бюлетень Національного банку України квітень 2009. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
18. Литвицький В. Інфляційний детант / В. Литвицький // Вісник НБУ. — 2009. — №9. — С. 4-7.
19. Аналіз інфляції (грудень 2009 року). / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
20. Аналіз інфляції (грудень 2010 року). / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
21. Нікіфоров П.О. Дилема «інфляція — економічне зростання»: взаємозв'язок теорії та практики // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. — 2003. — №64-65. — С. 68-70.

УДК 336.221.14(477):371.214.114

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИЗНАКОВ НАЛОГОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ В НАЛОГООБЛОЖЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСА

Шкварский М.Е., ассистент, РВУЗ «КГУ» (г. Ялта)

В статье, на основе анализа фактических данных, исследованы вопросы факторной зависимости «налогового давления» в организациях санаторно-курортного комплекса. Также выявлены и классифицированы признаки несоблюдения принципа равнонапряжённости в налогообложении санаторно-курортных предприятий в соответствии с коэффициентом налоговой нагрузки.

Ключевые слова: налогообложение, налоговая нагрузка, санаторно-курортные организации, налоговая дискриминация.

ВВЕДЕНИЕ

Очевидно, что равномерное распределение налогового давления, является одним из основных требований к функционированию налоговой системы [2, с. 100]. Налоговая дискриминация — это прямое нарушение данного требования в практике налогообложения, так как подразумевает под собой ограничение прав отдельного налогоплательщика по определённому признаку. Во-первых, это порождает различные формы налогового уклонения, со стороны плательщиков налогов, что сокращает поступления в бюджет и увеличивает «теневой сектор экономики». Во-вторых, неравномерно распределенная между представителями разных отраслей налоговая нагрузка и практика «несправедливого» предоставления налоговых льгот, получившая широкое распространение, перекладывает груз налогового давления на легально и добросовестно работающие предприятия [3, с.10-11].

Эти факты свидетельствуют, о том, что современная национальная система налогообложения не в полной мере выполняет свои основные функции: фискальную, т.е. имеет место значительный дефицит бюджета, и регулирующей, что подтверждается кризисными явлениями в экономике.

Выявление и предотвращение чрезмерного налогового «давления» на отдельных налогоплательщиков является одним из механизмов, способствующих повышению эффективности системы налогообложения предприятий. Поиски решения данной проблемы нашли своё отражение в научных работах Меркуловой Т.В. [6, с. 28-42.], Иванова Ю.Б. [4, с.6-18.], Огліх В. [7, с.66-70.], Єфименко Т.І. [3, с. 9-13]. Отдавая должное высокому уровню существующих научных работ, необходимо отметить, что некоторые направления исследований в области налогообложения санаторно-курортных предприятий требуют более детального изучения. Так, для совершенствования определенных элементов налоговой системы необходимо определить существуют ли особенности (различия) в налогообложении между предприятиями данной отрасли, и каков характер этих различий.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

Целью данной статьи является выявление путей совершенствования налоговой политики в санаторно-курортной отрасли.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Существует большое разнообразие взглядов на вопрос совершенствования системы налогообложения. Соблюдение основных задекларированных в законодательстве принципов построения налоговой системы является одним из основных путей формирования взаимовыгодного, с позиций государства и предприятия, налогообложения. К числу таких принципов относится и принцип равномерности, который подразумевает, что право государства на взимание налогов должно в равной степени применяться ко всем налогоплательщикам.

Для исследования проблемы налоговой дискриминации в санаторно-курортном комплексе необходимо выявить признаки несоблюдения равнонапряжённости в налоговой нагрузке. С этой целью, всю совокупность предприятий, составляющих санаторно-курортный комплекс Большой Ялты, разделим на группы по соответствующим признакам, таким как форма собственности, специализация, величина налога на 1 м² площади, занимаемой предприятием, величина налоговой нагрузки на 1 отдыхающего и в соответствии с коэффициентом налоговой нагрузки (КНн), рассчитанного как отношение суммы уплаченных налоговых платежей за год к сумме дохода предприятия за этот же период. Следует отметить, что такой расчет несколько отличается от методики определения налоговой нагрузки официальными налоговыми органами в Приказе №441 [5, с. 47].

Анализируемый период: 2004-2009 годы, то есть 5 лет. Количество анализируемых предприятий отрасли, расположенных в исследуемом регионе составляет 90. Расчеты основаны на данных, предоставленных отделом «курортов и туризма» Ялтинского горисполкома [1].

Для дальнейшего анализа все предприятия были сгруппированы в 8 групп (см. табл. 1).

Таблица 1

Группы предприятий по уровню коэффициентов налоговой нагрузки (КНн)

Диапазон коэффициентов налоговой нагрузки	Группа налоговой нагрузки (КНн)
От 0 до 0,11 включительно	группа 1 — «низкая»
Более 0,11 до 0,21 включительно	группа 2 — «умеренная»
Более 0,21 до 0,31 включительно	группа 3 — «средняя»
Более 0,31 до 0,41 включительно	группа 4 — «выше среднего»
Более 0,41 до 0,51 включительно	группа 5 — «высокая»
Более 0,51 до 0,61 включительно	группа 6 — «крайне высокая»
Более 0,61 до 0,71 включительно	группа 7 — «опасно высокая»
Более 0,71	группа 8 — «конфискационная»

В соответствии с данной группировкой, результаты произведенных расчетов представлены в таблице 2.

Таблица 2

Распределение предприятий СКК по группам налоговой нагрузки (КНн) в 2004-2009 гг.

Группа	Кол-во (ед.)	Уд. вес группы, %	Кол-во (ед.)	%	Кол-во (ед.)	%	Кол-во (ед.)	%	Кол-во (ед.)	%	Кол-во (ед.)	%
	2004 год		2005 год		2006 год		2007 год		2008 год		2009 год	
1	16	17,8	11	12,2	33	36,7	24	26,7	8	8,9	0	0,0
2	39	43,3	37	41,1	35	38,9	37	41,1	21	23,3	13	14,4
3	24	26,7	28	31,1	7	7,8	20	22,2	28	31,1	10	11,1
4	7	7,8	10	11,1	5	5,6	5	5,6	21	23,3	19	21,1
5	4	4,4	0	0,0	3	3,3	2	2,2	5	5,6	15	16,7
6	0	0,0	2	2,2	2	2,2	0	0,0	4	4,4	14	15,6
7	0	0,0	0	0,0	3	3,3	0	0,0	0	0,0	8	8,9
8	0	0,0	2	2,2	2	2,2	2	2,2	3	3,3	11	12,2

Как видно, общая тенденция — это увеличение количества тех предприятий, где КНн составляет более 0,4; что является негативным фактом. Так, если 6,7 и 8 группы в 2004 году отсутствовали, то в последующие годы количество предприятий в этих группах растет. В тоже время 1 группа, где налоговая нагрузка предприятий минимальная, к 2009 году исчезла вовсе.

Отсюда можно сделать вывод, что предприятия находятся в неравных условиях. А именно, следует выделить 3 наиболее многочисленных группы (в 2008 г. — 2, 3, 4 группы) предприятий, доля которых составляет 77,7% от общего количества.

Далее необходимо рассмотреть основные дискриминирующие факторы в налогообложении отмеченных предприятий. Для этих целей сгруппируем предприятия по следующим признакам:

- 1) форма собственности;
- 2) величина налога на 1 м² площади, занимаемой предприятием;
- 3) величина налоговой нагрузки на 1 отдыхающего;
- 4) по принадлежности к группе туристической специализации.

После этого, с целью определения степени влияния отмеченных признаков, рассчитаем их корреляцию с КНн.

Для того чтобы определить влияние формы собственности на размер налоговой нагрузки необходимо рассчитать корреляцию между показателем формы собственности и КНн.

Для этого формам собственности были определены коды групп, а именно:

- 1-я группа — государственная собственность (включая муниципальную);
- 2-я группа — частная собственность;
- 3-я — коллективная собственность;
- 4-я — совместная собственность.

Таблица 3

Распределение предприятий СКК по группам собственности в 2004-2009 гг.

Форма собственности:	Количество предприятий (в группе)	Удельный вес групп (%)
Государственная (включая муниципальную)	36	40,0
Частная	17	18,9
Коллективная	33	36,7
Совместная	4	4,4
Итого:	90	100,0

После распределения предприятий СКК на группы в соответствии с формой собственности была рассчитана корреляция (табл. 4). Однако значимой корреляции в анализируемом периоде не наблюдалось. Данный факт говорит о том, что форма собственности не является фактором дискриминации предприятий по налоговой нагрузке. Это можно считать положительной характеристикой системы налогообложения, в данном случае в СКК, и соблюдения принципа равнонапряженности налогового воздействия.

Таблица 4

Показатели корреляции между принадлежностью к группе налоговой нагрузки на 1 отдыхающего и формой собственности в 2004-2009 гг.

	Принадлежность к группе налоговой нагрузки на 1 отдыхающего					
	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Показатели корреляции	0,228	0,107	0,147	0,132	0,151	0,116

Для дальнейшего анализа и выявления связи между налоговой нагрузкой на 1 м² и КНн, сгруппируем все предприятия исходя из количества (сумм) налогов приходящихся на 1 м².

Таблица 5

Группы предприятий СКК по налоговой нагрузке на 1 м² площади, Кн-м² (грн/м.кв.)

Диапазон колебания (грн. /1 м ²)	Группа налоговой нагрузки на 1 м ² площади (Кн-м ²)
От 0 до 40 включительно	группа 1 — «минимальная»
Более 40 до 75 включительно	группа 2 — «умеренная»
Более 75 до 120 включительно	группа 3 — «средняя»
Более 120 до 160 включительно	группа 4 — «выше среднего»
Более 160 до 300 включительно	группа 5 — «высокая»
Более 300	группа 6 — «предельно высокая»

Ниже приведена таблица частот, характеризующая изменения структуры по годам. В ней отражена общая тенденция роста налоговой нагрузки на 1 м² площади.

Таблица 6

Распределение предприятий СКК по группам в зависимости от налоговой нагрузки на 1 м² площади в 2004-2009 гг.

Принадлежность к группе по уровню налоговой нагрузки на 1 м. кв.												
№	2004 г.		2005 г.		2006 г.		2007 г.		2008 г.		2009 г.	
	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %	Кол-во предпр-й	Уд. вес, %
1	77	85,6	72	80,0	78	86,7	74	82,2	66	73,3	45	50,0
2	5	5,6	8	8,9	3	3,3	7	7,8	11	12,2	22	24,4
3	3	3,3	5	5,6	4	4,4	3	3,3	4	4,4	6	6,7
4	1	1,1	1	1,1	1	1,1	1	1,1	3	3,3	6	6,7
5	3	3,3	2	2,2	0	,0	2	2,2	2	2,2	5	5,6
6	1	1,1	2	2,2	4	4,4	3	3,3	4	4,4	6	6,7

Как видно из приведенной таблицы, 1-я группа (т.е. предприятия с минимальной налоговой нагрузкой на 1 м²) к 2009 году (прогноз) потеряет в структуре более 25% (85,6% — в 2004 и 50% в 2009 году). По остальным группам, с более высоким показателем КНн на 1 м² занимаемой площади также наблюдается возрастающая тенденция.

Далее рассчитаем корреляцию групп по налоговой нагрузке и групп по налоговой нагрузке на 1 м² (см. табл. 7).

Таблица 7

Показатели корреляции групп по налоговой нагрузке и групп по налоговой нагрузке на 1 м²

	Год	Принадлежность к группе налоговой нагрузки					
		2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.
Принадлежность к группе налоговой нагрузки на 1 м ² .	2004	0,081	0,065	-0,037	0,015	-0,009	0,055
	2005	0,044	0,011	-0,050	0,005	-0,043	0,019
	2006	-0,018	0,004	-0,003	0,030	-0,013	0,040
	2007	0,003	0,010	-0,047	0,027	-0,033	0,039
	2008	0,118	0,118	0,028	0,067	0,074	0,152
	2009	0,196	0,143	0,018	0,094	0,117	0,222

Как видно из приведенной таблицы, значительной корреляции между указанными выше показателями не наблюдается. Это является положительным фактом, и свидетельствует о том, что площадь предприятия практически не влияет на размер взимаемых налогов (только в части налога на землю, величина которого в общей сумме налогов не имеет значительного удельного веса).

Заслуживает внимание исследование предприятий сгруппированных по третьему признаку — по величине налоговой нагрузки на 1 отдыхающего. Для исследования взаимосвязи количества отдыхающих и величины налоговой нагрузки (КНн) был рассчитан КНн на 1 отдыхающего, путем деления сумм уплаченных предприятием налогов, включая взносы в Пенсионный фонд на количество отдыхающих в соответствующих периодах. В зависимости от величины указанного показателя предприятия были объединены в следующие группы (табл. 8).

Таблица 8

Группы предприятий по налоговой нагрузке на 1 отдыхающего, тыс. грн.

Диапазон колебания в зависимости от налоговой нагрузки (тыс. грн./один отдыхающий)	Группа налоговой нагрузки на отдыхающего, тыс. грн.
От 0 до 0,2 включительно	группа 1 — «умеренная»
Более 0,2 до 0,3 включительно	группа 2 — «нормальная»
Более 0,3 до 0,4 включительно	группа 3 — «средняя»
Более 0,4 до 0,5 включительно	группа 4 — «выше среднего»
Более 0,5	группа 5 — «высокая»

Исходя из рассчитанных данных предприятия образовали следующие группы, представленные в табл. 9.

Таблица 9

Распределение предприятий СКК в зависимости от налоговой нагрузки на 1 отдыхающего в 2004-2009 гг. (тыс. грн. на 1 отдыхающего)

№	Принадлежность к группе по уровню налоговой нагрузки на 1 отдыхающего											
	2004 г.		2005 г.		2006 г.		2007 г.		2008 г.		2009 г.	
	Кол-во	Уд. вес %	Кол-во	Уд. вес %	Кол-во	Уд. вес %	Кол-во	Уд. вес %	Кол-во	Уд. вес %	Кол-во	Уд. вес %
1	48	53,3	38	42,2	45	50,0	36	40,0	31	34,4	28	31,2
2	17	18,9	21	23,3	16	17,8	23	25,6	24	26,7	22	24,4
3	9	10,0	11	12,2	9	10,0	6	6,7	8	8,9	10	11,1
4	7	7,8	3	3,3	7	7,8	9	10,0	10	11,1	14	15,5
5	9	10,0	17	18,9	13	14,4	16	17,8	17	18,9	16	17,8

Рассчитанные данные таблицы свидетельствует о росте налогового давления на предприятия отрасли в рассматриваемом периоде. Так, если в первую, наименее «нагруженную», группу в 2004 году

входило 53,3% всех предприятий СКК, то в 2007 — их количество снизилось до 40%. Также имеет место рост количества предприятий в 4 и 5 группах, где представлены предприятия с налоговой нагрузкой «выше среднего» (от 0-,4) и «высокая». В 2009 году следует отметить достаточно заметное снижение предприятий 1 группы с 53,4 до 31,2%, и то, что налоговая нагрузка на 1 отдыхающего в группе 4 увеличилась практически в 2 раза. Кроме того, 5 группа с нагрузкой оцениваемой как «высокая» на конец 2009 года насчитывала 16 предприятий. Это может косвенно свидетельствовать о росте цен на туристические услуги, так как зачастую «налоговое бремя» перекладывается предприятиями на конечных потребителей, что может стать причиной утраты предприятиями СКК конкурентоспособных позиций, наряду с ростом себестоимости, увеличением физического износа основных производственных фондов.

Далее рассчитаем корреляцию между группами в зависимости от нагрузки на 1 отдыхающего.

Таблица 10

Показатели корреляция КНн и КНн на 1 отдыхающего в 2004-2009 гг.

Коэффициент налоговой нагрузки		Принадлежность к группе налоговой нагрузки на 1 отдыхающего					
		в 2004 году	в 2005 году	в 2006 году	в 2007 году	в 2008 году	в 2009 году
	за 2004 год	0,322*	0,177	0,100	0,051	0,091	0,85
	за 2005 год	0,279*	0,405*	0,134	-0,040	0,012	0,121
	за 2006 год	0,108	0,194	0,522*	0,076	0,087	0,093
	за 2007 год	0,040	0,080	0,395*	0,391*	0,195	0,184
	за 2008 год	0,057	0,092	0,178	0,182	0,181	0,116
	за 2009 год	0,102	0,125	0,109	0,137	0,156	0,175

По результатам расчета выявлена значительная корреляция почти во всём рассматриваемом периоде. Объяснить этот факт можно тем, что, чем больше отдыхающих было в отчетном периоде, тем меньшая сумма налогов приходится на каждого из них, тем легче предприятию нести налоговое бремя.

Анализируя уровень налоговой дискриминации по признаку туристической специализации, выделим следующее группы предприятий СКК в зависимости от контингента отдыхающих (табл. 11):

1. Отечественный контингент.
2. Граждане СНГ.
3. Иностранцы граждане.
4. Нет определённой специализации.

Таблица 11

Распределение предприятий СКК по признаку контингента отдыхающих

Туристическая специализация предприятия:	Количество предприятий (в группе)	Удельный вес групп (%)	Накопленный процент (%)
1 группа — отечественный контингент	79	87,8	87,8
2 группа — граждане СНГ	11	12,2	100,0
3 группа — иностранные туристы	0	0	0
4 — смешанный контингент	0	0	0
Итого:	90	100,0	—

При этом туристическая специализация предприятия определяется следующим образом:

- если количество отдыхающих граждан Украины больше граждан СНГ и отдыхающих граждан Украины больше иностранных граждан, тогда турориентация предприятия — отечественный контингент (группа 1);
- если количество отдыхающих граждан Украины больше количества граждан СНГ, а граждан СНГ больше, чем иностранных граждан, тогда турориентация предприятия — граждане СНГ (группа 2);
- если количество отдыхающих граждан Украины такое же, как количество отдыхающих граждан СНГ и количество отдыхающих граждан Украины такое же, как количество иностранных граждан, тогда турориентация предприятия — иностранные туристы (группа 3);
- если количество граждан Украины примерно равно количеству граждан СНГ и иностранных граждан, тогда турориентация предприятия — смешанный контингент (группа 4).

По данным таблицы видно, что среди рассмотренных предприятий нет тех, которые узко специализируются на иностранном или смешанном контингенте туристов, что свидетельствует об ориентации санаторно-курортных предприятий Ялты преимущественно на отечественный контингент.

Расчет корреляции не показал значительной связи между туристической специализацией предприятия и налоговой нагрузкой (табл. 12).

Таблица 12

Результаты расчёта корреляция группы налоговой нагрузки и туристической специализации в 2004-2009 гг.

Исследуемые показатели	Принадлежность к группе налоговой нагрузки					
	в 2004 году	в 2005 году	в 2006 году	в 2007 году	в 2008 году	в 2009 году
Туристическая специализация предприятия:	-0,073	0,027	0,252*	0,081	0,169	0,159

Только в 2006 году была отмечена слабая связь, которая в последующие годы не подтвердилась.

ВЫВОДЫ

По результатам исследования, можно сделать вывод, что разница в налоговой нагрузке между предприятиями, есть, но не по всем признакам. А именно:

1. Форма собственности — различий нет.
2. Величина налога на 1 м² площади, занимаемой предприятием — различий нет.
3. По величине налоговой нагрузки на 1 отдыхающего — различия есть.
4. По принадлежности к группе туристической специализации предприятием — различий нет.

Таким образом, становится очевидным, что нет признаков существенной налоговой дискриминации предприятий санаторно-курортного комплекса Большой Ялты, в зависимости от формы собственности, размера предприятия и специализации. Что касается остальных показателей, то выявленные различия должны быть учтены при разработке путей совершенствования налоговой политики в санаторно-курортной отрасли.

ЛИТЕРАТУРА

1. Основные финансово-экономические показатели санаторно-курортных организаций за 2004-2008 г. по «Большой Ялте». — Форма №1—СКТК.
2. Податкова система: Підручник. — К.: Атіка, 2006. — 920 с.
3. Єфименко Т.І. Основні напрями трансформації податкової системи в Україні. / Т.І. Єфименко // Фінанси України. — 2007. — №9. — С. 9-13.
4. Іванов Ю.Б. Оцінка рівня розвитку оподаткування та його взаємозв'язок з рівнем соціально-економічного розвитку регіону. / Ю.Б. Іванов // Фінанси України. — 2005. — №12. — С. 6-18.
5. Квасов В. Оцінка податкового навантаження на рівні підприємства. / В. Квасов. // Економіст. — 2007. — №10. — С. 47-49.
6. Меркулова Т.В. Снижение налоговой нагрузки и эффект Лаффера: аргументы и заблуждения. // в кн.: Налогообложение: проблемы науки и практики — 2007: Монография. / Т.В. Меркулова. — Х.: ИД «ИНЖЕК», 2007. — С. 28-42.
7. Огліх В. Макроекономічний аналіз економічного розвитку та системи оподаткування України. / В. Огліх. // Економіст. — 2007. — №2. — С. 66-70.

УДК 369.041

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ ВИДАТКІВ НА СФЕРУ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Шулюк Б.С., викладач, ТНЕУ

Виділено етапи становлення і розвитку механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг. Відстежено зміну пріоритетів держави в процесі надання суспільних послуг в умовах економічних трансформацій. Аргументовано необхідність вдосконалення функціонування згаданого механізму в контексті вирішення проблем, пов'язаних з недостатнім фінансуванням сфери соціально-культурних послуг.

Ключові слова: бюджетне планування і прогнозування, бюджетні видатки, мінімальні державні гарантії, сфера соціально-культурних послуг.

ВСТУП

Із здобуттям Україною незалежності та переходом до ринкової трансформації вітчизняна економіка пройшла ряд етапів розвитку, які супроводжувались піднесеннями, падіннями та кризами, що позначилося на розвитку механізму бюджетного планування і прогнозування видатків, котре є ефективним інструментом забезпечення виконання певних стратегічних завдань соціально-культурної політики. Адже в процесі побудови соціальної держави постала необхідність створення умов для матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних стандартів, задоволення його когнітивних та культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина. У зв'язку з цим доцільним було відпрацювання концепції забезпечення належного рівня життя і добробуту населення, досягнення соціальної справедливості в процесі реалізації економічної політики.

У сучасній економіці залишаються нерозв'язаними складні проблеми, пов'язані з періодизацією системи бюджетного планування і прогнозування видатків, насамперед, на сферу соціально-культурних послуг. Зазначені питання ще не набули належного рівня зацікавленості з боку науковців, що негативно відбивається на конструктивності та розмаїтті напрямів удосконалення функціонування згаданої сфери. Тому питання активізації наукових зусиль, спрямованих на дослідження етапів розвитку бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг, є актуальним.

Питання удосконалення системи управління бюджетними видатками та наукове обґрунтування методології визначення їх обсягу й структури на перспективу з урахуванням впливу на соціально-економічний розвиток досліджували такі вітчизняні науковці, як В. Гесць, О. Кириленко, Е. Лібанова, І. Лук'яненко, І. Луніна, І. Лютий, І. Молчанов, Д. Полозенко, Л. Савич, О. Самошкіна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші. Однак, в економічній літературі відсутні комплексні дослідження, присвячені генезису становлення та розвитку механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є висвітлення еволюції і закономірностей розвитку згаданого механізму, а також відстеження зміни пріоритетів держави в процесі надання суспільних послуг в умовах економічних трансформацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі розбудови незалежної держави відбулося зростання зобов'язань держави у сфері надання соціально-культурних послуг населенню. Незбалансованість потреб суспільства з можливостями держави призвело до значного погіршення якості, а останніми роками і кількості послуг, що свідчить про недосконалість механізму бюджетного планування й прогнозування видатків на згадану сферу. Це зумовлено як об'єктивними макроекономічними диспропорціями, успадкованими від минулої системи господарювання та нагромадженими за роки непослідовних реформ, так і значними вадами у реалізації соціально-культурної політики держави. Серед таких проблем: недостатні розміри фінансування сфери, непослідовність та фрагментарність бюджетного планування, неефективна його структура, слабка соціальна спрямованість.

Процес проведення радикальних економічних реформ держави у сфері бюджетного планування і прогнозування видатків на соціально-культурні цілі можна поділити на наступні етапи, зумовлених специфікою економіки й послідовністю прийнятих законодавчих актів у цій сфері.

Перший етап (1991–2001 рр.) — період зміни соціально-економічних відносин та побудови нової моделі бюджетного планування й прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг. З моменту здобуття Україною незалежності виникла необхідність побудови власного механізму бюджетного планування видатків на згадану сферу. Зокрема, визначення межі малозабезпеченості, перевищення якої може призвести до загрози існування та розвитку суспільства, тобто пошуку таких показників, що відображають мінімальні соціальні потреби. При цьому акцентувалося саме на вагомій ролі регіональних і місцевих бюджетів у вирішенні проблем фінансування сфери соціально-культурних послуг. Фактично з цього моменту розпочався процес передачі відповідальності з виконання соціальних зобов'язань держави на місцевий рівень. Наслідками таких дій стали стрімке зниження рівня життя населення і зростання нерівності міжтериторіального розвитку.

Так, на вимогу Закону Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. №142-XII [6], котрий гарантував громадянам прожитковий мінімум, парламент ухвалив Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 3 липня 1991 р. №1284-XII. Ця величина розраховувалася в середньому на душу населення (для 13 основних соціально-демографічних груп) на базі системи споживчих «кошиків» [7].

Впродовж 1992-1994 рр. виконання останнього законодавчого акту було неможливим через гіперінфляцію та спад виробництва. Тому в умовах кризового стану економіки уряд ініціював появу нового соціального нормативу — межі малозабезпеченості шляхом затвердження Постанови Верховної Ради України «Про величину вартості межі малозабезпеченості» від 12 жовтня 1995 р. №374/95-ВР [8]. Проте бюджетних коштів не вистачало навіть для гарантування прожиткового мінімуму на рівні межі малозабезпеченості. Згодом для призначення соціальних виплат малозабезпеченим верствам населення було запропоновано цільову допомогу й новий критерій малозабезпеченості — розмір середньодушового сукупного доходу на рівні 40 відсотків вартості межі малозабезпеченості.

Особлива увага приділялась розробленню та реалізації соціальних програм у таких галузях сфери соціально-культурних послуг, як освіта та охорона здоров'я. Зокрема, Указами Президента України затверджені такі: «Основні напрями реформування вищої освіти в Україні» (1995 р.), «Діти України» (1996 р.), «Здоров'я літніх людей» (1997 р.); а Кабінетом Міністрів — «Комплексна програма розв'язання проблем інвалідності» (1991 р.), «Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства» (1992 р.), «Національна програма планування сім'ї» (1995 р.).

Проведення реформ в процесі планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг відзначалося низкою принципово нових моментів змістовного і концептуального характеру. Однак, незважаючи на позитивний потенціал соціальних реформ, здійснених у першій половині 1990-х рр., суттєвих змін у цій сфері досягнуто не було. Основними причинами, котрі зумовили виникнення такої ситуації стали: повна залежність місцевого бюджету нижчого рівня від вищого; низький рівень системності у визначенні прогнозних показників видатків (так зване планування «від досягнутого»), планування бюджетних видатків за залишковим принципом; відсутність чітких і зрозумілих процедур виконання бюджету.

Зазначені тенденції особливо помітно проявилися під час економічного спаду в контексті скорочення витрат на соціальні цілі та підтримки виключно соціально уразливих верств населення. Як наслідок, зменшувалися витрати на утримання дитячих садків, медичних, спортивних і культурних закладів, а соціальні проблеми вирішувались за рахунок доходів населення. Оскільки заробітна плата, пенсії, соціальні допомоги стали нездатними підтримувати хоча б мінімальний рівень добробуту, почали впроваджуватись програми, що мали більш адресний характер, серед яких найвагоміші — програми житлових субсидій та адресної соціальної допомоги малозабезпеченим.

У перші роки незалежності Верховна Рада України особливу увагу приділяла цілеспрямованій соціальній політиці. Проте на практиці її реалізація була недостатньою, оскільки ситуація змінювалася щодня, вимагаючи прийняття нестандартних рішень. Як наслідок, у II половині 1990-х рр. у бюджетній сфері спостерігалися такі негативні явища: закритість системи розрахунків; високий рівень заборгованості по соціальних виплатах, насамперед заробітної плати працівників бюджетної сфери; відсутність перспектив розвитку середньо- та довготермінового бюджетного планування через непрогнозованість трансфертної політики держави; високий рівень залежності бюджетів від політичної орієнтації місцевого керівництва.

Єдино можливий дійовий механізм реалізації принципів соціально орієнтованої економіки та шляхи підвищення ефективності функціонування соціальної політики були розроблені і затверджені Указом Президента України «Основні напрями соціальної політики в 1997-2000 рр.» від 18 жовтня 1997 року №1166/97 [12]. Згідно цього документу, уряд планував вирішувати три основні завдання у

сфері соціально-культурних послуг: оплачувати борги минулого (соціальний захист громадян); забезпечувати сьогодення (регулювання зайнятості і доходів); дбати про майбутнє (розвиток сфери соціально-культурних послуг).

Таким чином, завдання уряду були спрямовані на реформування сфери соціально-культурних послуг, перетворення її в ефективно діючий сектор соціально орієнтованої економіки. При цьому така політика мала бути гнучкою, адекватно реагувати на зміни в житті суспільства, збагачуватися новим змістом, інструментами та механізмами.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що заслугою першого етапу стало створення державної концепції розвитку сфери соціально-культурних послуг, котра почала перетворюватись у практичну площину в нормативних актах. Зазначений етап став своєрідним поштовхом до формування майбутньої правової бази у відносинах державного та місцевого рівня та намітив напрями, у рамках яких потрібно виконувати зобов'язання держави в сфері соціально-культурних послуг, а також визначив високу значущість територіальних і регіональних бюджетів в процесі бюджетного планування видатків на згадану сферу.

Другий етап (2002-2004 рр.) — період здійснення пріоритетних напрямів державної політики щодо вдосконалення функціонування механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг. Початок нового століття, інтенсифікація глобалізаційних процесів у світі, необхідність підвищення соціально-економічного розвитку суспільства зумовили необхідність істотного посилення дієздатності держави та підвищення ефективності виконання нею своїх функцій, зокрема у сфері соціально-культурних послуг. Стратегічні завдання цього етапу були сформульовані в урядових програмах і мали на меті не декларативно, а змістовно зробити Україну високо розвинутою соціально-економічною державою.

Загалом бюджетне планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг у другому періоді здійснювалося в умовах чинності неоднозначних і суперечливих правових норм різних законів, котрі регулювали тотожні бюджетні відносини, постійної зміни впродовж бюджетного року чинних правових норм, на яких ґрунтувалися показники державного і місцевих бюджетів. Це призвело до того, що Кабінет Міністрів України, інші центральні й місцеві органи виконавчої влади мали змогу довільно, на свій розсуд, тлумачити норми законодавства та здійснювати планування соціально-культурних видатків з порушенням чинного законодавства й неуможливленням виконання запланованих показників у повному обсязі. Методологічна неврегульованість підходів різних відомств щодо розрахунку планових показників видатків на сферу соціально-культурних послуг зумовила неможливість визначення реального їх обсягу для різних верств населення. Тому постала необхідність вдосконалення підходу до бюджетного планування.

Прийняття в 2001 р. Бюджетного кодексу України сприяло становленню нового етапу в плануванні та прогнозуванні державних видатків. Він заклав нові підвалини бюджетної системи України і мав значний вплив на розробку соціальної політики, механізм бюджетного планування і прогнозування, надання соціально-культурних послуг. При цьому увага акцентувалася на впровадженні стратегічного планування видатків, котре сприяє узгодженості прийняття комплексних соціально важливих рішень на різних рівнях влади.

Позитивом цього етапу є чітка соціальна спрямованість бюджетної політики. Адже домінуючими визначено середньотермінове бюджетне планування, програмно-цільовий метод складання бюджету, казначейське обслуговування бюджету та посилення його соціальної складової, що дало поштовх до розвитку бюджетних відносин на нових засадах.

Важливу роль у визначенні основних організаційно-методичних засад бюджетного планування, які використовувалися для підготовки бюджетних запитів і розроблення пропозицій проекту державного бюджету, відіграло Міністерство фінансів України. Статтею 22 Бюджетного кодексу України встановлено [1], що головний розпорядник бюджетних коштів розробляє план своєї діяльності відповідно до завдань та функцій, визначених нормативно-правовими актами, виходячи із необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів. На підставі зазначеного плану повинні розроблятися бюджетні запити. Проте у 2002 році цим органом не розроблено методичні рекомендації щодо складання планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів. З цієї причини такі плани впродовж 2002 року у Міністерстві праці та соціальної політики України, Міністерстві освіти та науки України, Міністерстві охорони здоров'я України та Міністерстві культури й туризму України не розроблялися. Це свідчить про недоліки бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг, котре характеризувалося необґрунтованістю, незбалансованістю та мало тенденцію до:

- небажання проводити дискусії щодо альтернатив соціальної політики і занадто поспішний перехід одразу до розробки базового законодавства з наступним прийняттям регуляторних норм, а не висування варіантів політики для аналізу. Така практика означала, що у багатьох випадках не можна гарантувати що приймається і втілюється найоптимальніше рішення;

- дублювання функцій різних міністерств. Адже сфери спільного інтересу для досягнення цілей міністерств рідко координувалися відповідним чином, внаслідок чого бюджетне планування і прогнозування витратків на сферу соціально-культурних послуг було непослідовним та низько ефективним;

- невтручання в оцінювання впливу політики на результативність діяльності. Така практика призвела до неналежного оцінювання фінансових витрат та невизначення втрат і здобутків від альтернативних варіантів політики.

Досліджені тенденції, а також їх наслідки для механізму бюджетного планування і прогнозування витратків на сферу соціально-культурних послуг, свідчили про відсутність узгодженості між розробкою політики та системами надання послуг, демографічними тенденціями і визначенням потреб, а також головними розпорядниками бюджетних коштів. Це зумовило та посилювало умови, що сприяли недофінансуванню останньої як в досліджуваному періоді, так і в наступні роки (див. рис. 1). Зокрема, рівень невиконання запланованих показників за 2002-2004 рр. знизився від 99,7% до 96,6%, а у 2010 р. (за 9 місяців) сягнув 79,0%. Така практика призвела до того, що населення втратило довіру до уряду і впевненість у його здатності здійснити задекларовані наміри.

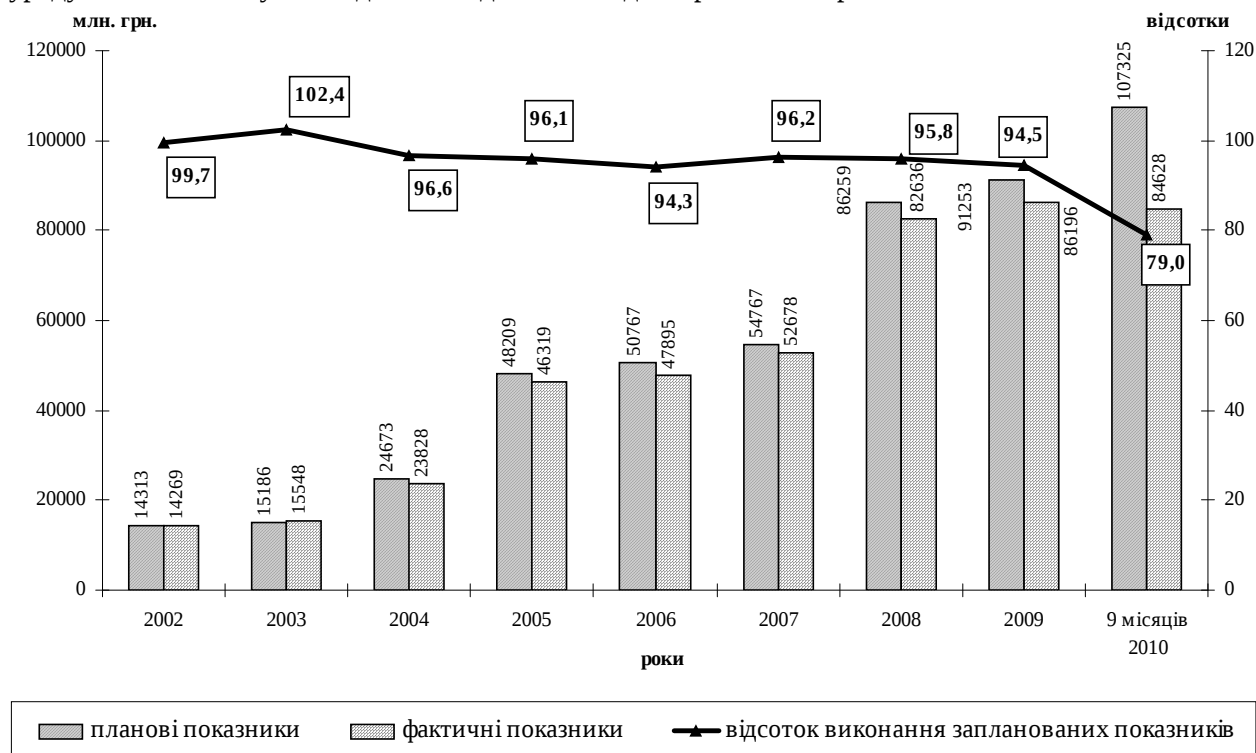

Рис. 1. Динаміка та рівень фінансування витратків на сферу соціально-культурних послуг впродовж 2002 – 9 місяців 2010 рр. (побудовано автором на основі джерела [2])

Поряд із збільшенням недофінансованих і непрофінансованих повноважень галузевими міністерствами, важливою проблемою залишалось обмеження місцевих органів влади реагувати на потреби населення в тих чи інших послугах, оскільки ці органи не мали достатніх фінансових ресурсів. Така практика призвела до непорозумінь, оскільки більшість послуг у соціально-культурній сфері надавалися з місцевих бюджетів. Тому, без постійного джерела граничних доходів витратки місцевих бюджетів в значній мірі залежали від трансфертів вирівнювання, наданих центральним урядом, котрі призначені забезпечити горизонтальну рівність між громадами в наданні базових суспільних послуг. Зазначені тенденції можна спостерігати і сьогодні (див. табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що в досліджуваному періоді виділені місцевим бюджетам трансферти перевищили запланований обсяг, зокрема, у 2003 р. рівень їх виконання становив 103,4%, а у 2004 р. — 105,3%. Саме ці трансферти гарантували, що кожний бюджет місцевих органів влади матиме достат-

Таблиця 1

Заплановані та профінансовані обсяги трансфертів місцевим бюджетам
за 2002 – 9 місяців 2010 рр.*

млн. грн.

Роки		Трансферти		Загальний обсяг трансфертів
Виконання		Дотації	Субвенції	
2002	план	4251,5	4791,3	9042,8
	факт	4655,4	4161,3	8816,7
	% виконання	109,5	86,9	97,5
2003	план	6091,3	5248,0	11339,3
	факт	6481,1	5248,0	11729,1
	% виконання	106,4	100,0	103,4
2004	план	7356,4	8616,4	15972,8
	факт	7356,4	9463,0	16819,4
	% виконання	100,0	109,8	105,3
2005	план	13489,6	12139,6	25629,2
	факт	13477,5	9883,5	23361,0
	% виконання	99,9	81,4	91,1
2006	план	18121,2	17322,5	35443,7
	факт	18120,6	16029,7	34150,3
	% виконання	100,0	92,5	96,4
2007	план	23306,4	24040,1	47346,5
	факт	23306,4	21348,6	44655,0
	% виконання	100,0	88,8	94,3
2008	план	30447,8	33073,1	63520,9
	факт	30439,2	28674,4	59113,6
	% виконання	100,0	86,7	93,1
2009	план	36058,5	27505,3	63563,8
	факт	36058,5	26121,6	62180,1
	% виконання	100,0	95,0	97,8
9 місяців 2010	план	43851,7	35642,6	79494,3
	факт	33426,9	23355,6	56782,5
	% виконання	76,2	65,5	71,4

* складено і розраховано автором на основі джерела [2]

ньо ресурсів для фінансування видатків на соціально-культурні цілі. Така система призначена для надання свободи місцевій владі вирішувати яким чином витратити кошти. Однак, через обмеженість можливостей місцевої влади отримувати граничні доходи теорія розходилася з практикою, що призвело до: загального обсягу витрат, визначеного Державним бюджетом України; витратних пріоритетів, які вимірювалися частками видатків, що спричинило збільшення непрофінансованих повноважень через зроблений акцент на минулих видаткових тенденціях, а не на демографічних потребах.

Відповідно така практика спонукало виникнення наступних наслідків у сфері соціально-культурних послуг:

- заохочення користування послугами стаціонарних закладів, оскільки кількість осіб, що там перебувала, була основою для розрахунку міжвідомчих бюджетних трансфертів для закладів, підпорядкованих міністерству праці та соціальної політики і міністерству освіти та науки;

- виникнення дисбалансу між видатковими зобов'язаннями та дохідною базою місцевих бюджетів в процесі розроблення норм і стандартів соціально-культурних послуг різними галузевими міністерствами. Це призвело до того, що в багатьох випадках дохідна база виявлялася недостатньою для повного забезпечення видаткових асигнувань, передбачених нормами, стандартами та інструкціями. Це, в свою чергу, створило неврівноваженість розподілу повноважень і підзвітності між централізованими й децентралізованими функціями, скорочувало можливості якісного надання послуг у соціально-культурній сфері.

Необхідно зазначити, що із впровадженням системи трансфертів, яка почала діяти з 2002 р., створено систему, котра призначена для нівелювання наслідків нестачі видатків місцевої влади на фінансування соціальних програм; відходу від практики попередньої системи, коли місцеві органи влади переоцінювали очікувані бюджетні доходи і видатки, створюючи штучний дефіцит, щоб отримати збільшення трансфертів з центру; а також підвищення рівня ясності і передбачуваності бюджетів на місцевому рівні. Разом з тим, така система має схильність до недооцінки стратегічного планування, координації політики та застосування економічних критеріїв для ефективного надання соціально-культурних послуг — територіальної рівноцінності, адміністративного потенціалу та економії, зумовленої зростанням масштабів виробництва.

Підсумовуючи здобутки другого етапу, зазначимо, що система бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг на місцевому рівні зробила лише перші кроки. Однак, її розвиток потребував дієвої системи на державному рівні, котра повинна була враховувати: необхідність зменшення соціальної нерівності; потребу у гнучких послугах; бюджетні асигнування та ефективні середньотермінові фінансові механізми; законодавчу базу, котра захищає добробут громадян і сприяє його зростанню; стратегічні напрями у наданні соціальних послуг; ефективні механізми замовлення й забезпечення послуг та відповідні стандарти процедур інспектування і контролю якості; наявність кваліфікованих кадрів для управління соціальними послугами їх надання.

Третій етап (2005 р. — перша половина 2008 р.) характеризувався посиленням децентралізації управління бюджетними коштами, котра визначалася як пріоритетний напрям бюджетної політики цього періоду. Децентралізація бюджетних ресурсів та управління ними передбачали перенесення також і відповідальності за розподіл суспільних благ на децентралізований рівень. Але враховуючи макроекономічну нестабільність, яка потребувала концентрації на державному рівні інструментів податкової та бюджетної політики, значну боргову залежність країни, нерівномірність розвитку регіонів, постала необхідність у чіткому прорахуванні оптимальних пропорцій розподілу коштів між державним та місцевими бюджетами.

При цьому основні засади бюджетної політики були зосереджені на підвищенні рівня державних соціальних стандартів, якості надання суспільних послуг та подоланні бідності в країні. Зазначені пріоритети планувалось проводити у напрямках:

1) поліпшення умов для розвитку сфери соціально-культурних послуг шляхом збільшення обсягів видатків на соціальний захист, охорону здоров'я, освіту та культуру;

2) забезпечення поступового наближення розмірів мінімальної заробітної плати, пенсій, соціальних виплат до рівня прожиткового мінімуму, при цьому темпи зростання мінімальної заробітної плати мали перевищувати темпи зростання інших мінімальних соціальних виплат, передусім видатки на фінансування компенсаційних виплат, допомоги ветеранам війни, сім'ям з дітьми; підвищення рівня соціальної підтримки малозабезпечених, у першу чергу через механізм зростання рівня зайнятості працездатного населення;

3) продовження застосування та удосконалення механізму середньо- та довготермінового бюджетного планування видатків, зокрема на сферу соціально-культурних послуг.

Однією з найпоказовіших рис зазначеного періоду стало постійне зростання частки планових та фактичних витрат на соціально-культурні потреби в сукупних державних витратах (див. рис. 1). В зв'язку з чим, планувалось забезпечити стабільне зростання доходів громадян з синхронним прискоренням зростання основних соціальних стандартів — мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму для працездатних осіб та осіб, які втратили працездатність, й мінімальної пенсії за віком.

Однак, на розрахунках таких соціальних стандартів як прожитковий мінімум та мінімальна заробітна плата позначилася недосконалість правового регулювання. Адже й досі урядом не вдосконалено систему розрахунку самого прожиткового мінімуму, котра є не лише застарілою, а й взагалі нелегітимною, оскільки склад споживчого кошика в Україні, котрий є основою розрахунку прожиткового мінімуму, затверджений ще у 1992 році й відтоді суттєво не переглядався.

Неадекватність визначення прожиткового мінімуму породжувало дезорієнтацію в соціальній політиці загалом і в політиці забезпечення доходів населення зокрема. Незважаючи на зростання базового соціального стандарту (див. табл. 2), закладеному у Державному бюджеті України, він не відповідав його реальним розмірам. Саме з цим пов'язане звернення Президента України щодо необхідності перегляду розміру прожиткового мінімуму та основних соціальних стандартів [3].

Поряд із зростанням зазначеного стандарту спостерігалася стійка тенденція до підвищення рівнів мінімальної заробітної плати, що є позитивним чинником суспільного розвитку (див. рис. 2). Проте діапазон співвідношення між прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою за цей

Таблиця 2
Прожитковий мінімум в розрізі соціальних та демографічних груп населення за 2002–2011 рр.*
(тис. грн.)

Соціальні та демографічні групи населення	Роки									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Діти віком до 6 років	307	307	324,49	376	418	470	557	632	799	816
Діти віком від 6 до 18 років	384	384	404,79	468	536	604	701	776	957	977
Працевдатні особи	365	365	386,73	453	505	568	669	744	922	941
Особи, які втратили працевдатність	268	268	284,69	332	366	411	498	573	734	750
Загальний розмір прожиткового мінімуму на одну особу	342	342	362,23	423	472	532	626	701	875	894

* складено автором на основі джерела [5]

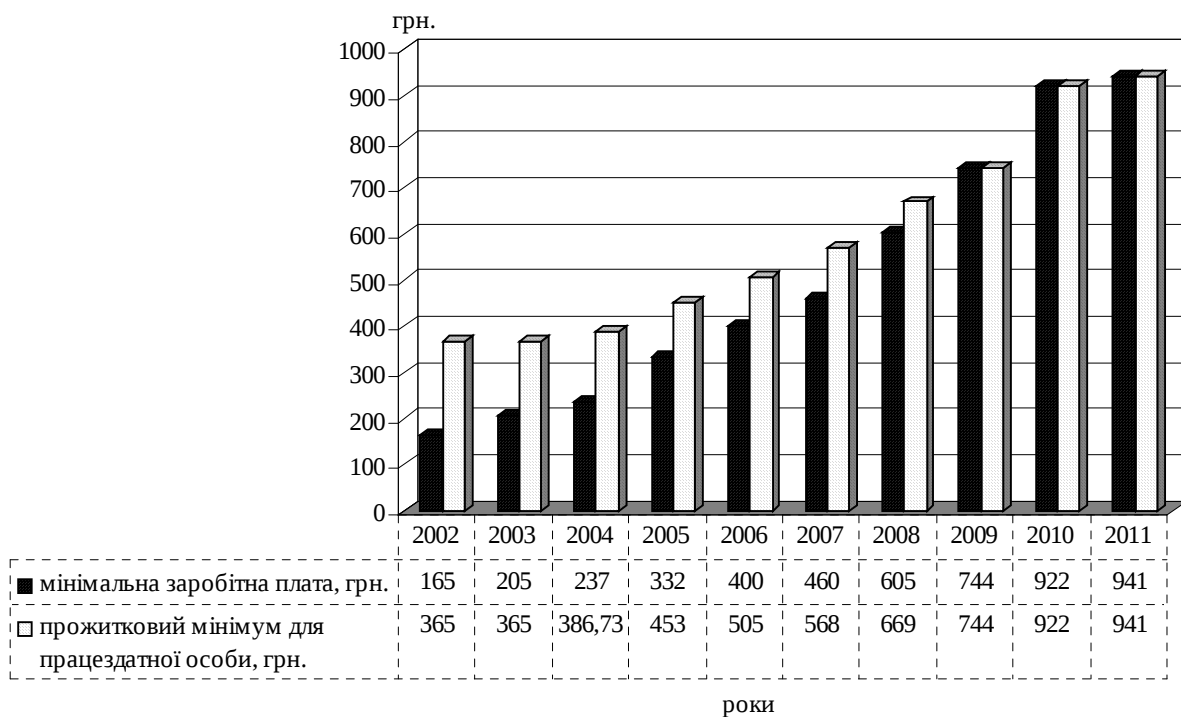

Рис. 2. Динаміка рівнів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму для працевдатної особи впродовж 2002–2011 рр. (побудовано автором на основі джерел [4; 5])

період не відповідав не тільки стандартам Європейського Союзу (за стандартами якого мінімальна заробітна плата має перевищувати прожитковий мінімум не менше, ніж у 1,5 разу), а й чинному законодавству України, де зазначено, що мінімальна заробітна плата повинна бути не меншою за прожитковий мінімум.

В зв'язку з тим, впродовж зазначеного періоду не вдалося забезпечити належної ефективності таких соціальних стандартів як прожитковий мінімум і мінімальної заробітної плати. Адже не вирішено проблеми забезпечення базових потреб значної частини працюючого населення на мінімальному рівні. Затверджені нормативи мінімальної заробітної плати, пенсії, ставки першого тарифного розряду не мали необхідних обґрунтувань. Водночас, при розрахунках соціальних стандартів прак-

тично не враховувався прогнозний рівень зростання макропоказників вітчизняної економіки, їх офіційні ставки не завжди переглядалися у зв'язку з підвищенням індексу споживчих цін, а також не враховувався індекс інфляції.

Таким чином, мінімальна заробітна плата, всупереч законодавству, встановлювалася без врахування прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Як і раніше, вона не виступала в ролі соціального стандарту оплати праці, а залишалася технічним нормативом для розрахунку зарплати у бюджетній сфері відповідно до можливостей видаткової частини бюджету.

З цього приводу Президент України, виступаючи на нараді з представниками місцевої влади 23 грудня 2008 р., наголосив на тому, що ціла низка соціальних прав та гарантій залишаються задекларованими, але не дотримуються [3]. При цьому акцентував увагу на визначальній ролі місцевої влади у вирішенні соціальних проблем територій, докладанні зусиль щодо забезпечення виконання захищених статей видатків (оплати праці та надання поточних трансфертів населенню).

Як наслідок, фінансування видатків на сферу соціально-культурних послуг стало переважно прерогативою місцевих органів влади, котрі мали не лише реалізовувати економічний розвиток територій, а й втілювати заходи соціальної політики. Тому більшість видатків сфери соціально-культурних послуг передано на рівень громад для фінансування з місцевих бюджетів. Відтак ці видатки складали переважну частину і мали тенденцію до зростання, а саме, у розглянутому періоді — від 73,5% до 74,0%, а за 9 місяців 2010 р. склали 86,6% (див. рис. 3).

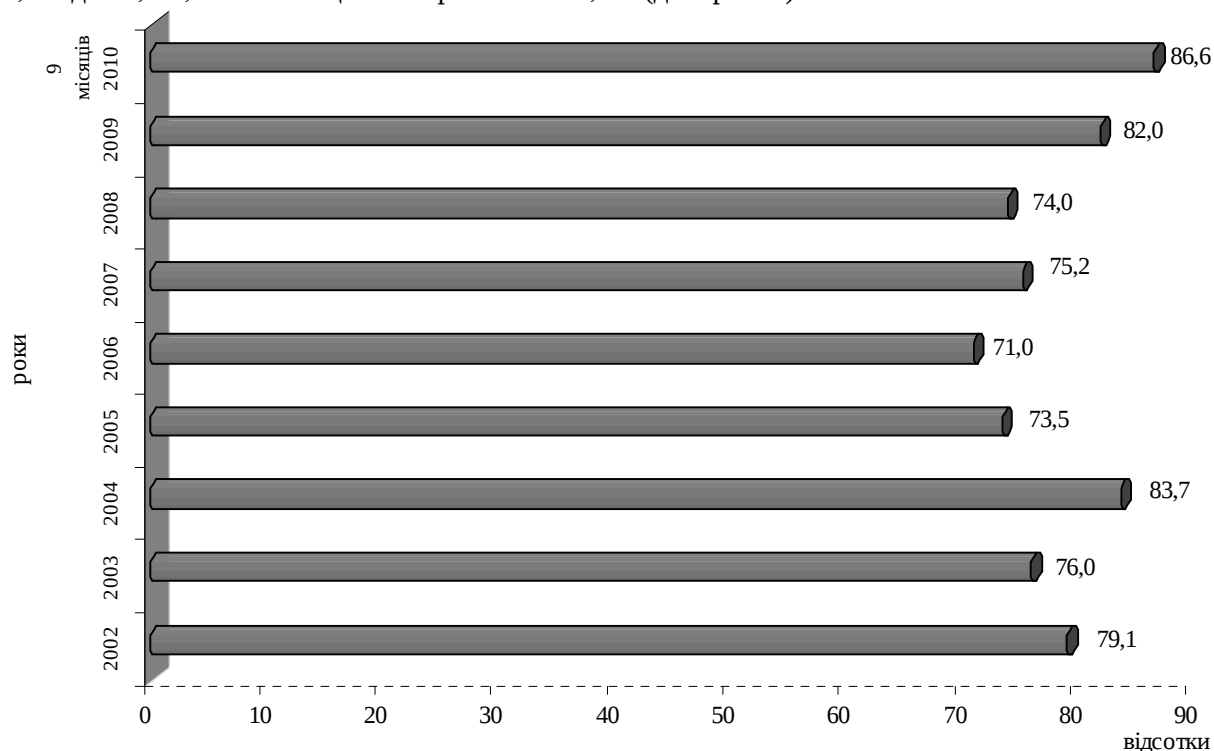

Рис. 3. Частка видатків місцевих бюджетів на сферу соціально-культурних послуг за 2002 – 9 місяців 2010 рр. (складено і розраховано автором на основі джерела [2])

Незважаючи на тривалий період реформування механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг, існувало чимало невирішених проблем, серед яких:

- планування і фінансування видатків одного виду послуги з кількох бюджетів та бюджетних програм;
- нерозмежування видатків між рівнями бюджетів, що призвело до виникнення випадків, коли установа перебувала у комунальній власності міста, а фінансувалася з обласного бюджету, що спричинило нераціональне витрачання коштів;
- неспрогнозування видатків на утримання об'єктів сфери соціально-культурних послуг, що перейшли у комунальну власність, оскільки передання таких об'єктів з підпорядкування підприємств і відомств у власність територіальних громад збільшувало навантаження на місцевий бюджет і потребувало пошуку додаткових джерел їх фінансування.

Внаслідок нестачі коштів місцевих бюджетів більшість видатків спрямовувалися на утримання об'єктів соціальної інфраструктури, і передусім на виплату заробітної плати як захищеної статті бюджетного фінансування (у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів питома вага заробітної плати сягала 70%). Відтак видатки на інші галузі сфери соціально-культурних послуг залишалися хронічно недофінансованими.

В зв'язку з цим, механізмом, що забезпечував фінансування видатків згаданої сфери були субвенції як трансферт цільового призначення. Серед них вагоме місце посідали субвенції соціальної спрямованості, котрі у структурі трансфертів з державного бюджету посідали друге місце після доплат вирівнювання, зокрема у 2005 р. вони становили 26%, у 2006 р. — 23%, 2007 р. — 31%, у 2008 р. — 31%. Така тенденція зберігалася і в майбутньому, а саме за 2009 і 9 місяців 2010 рр. їх частка склала по 37% (див. рис. 4).

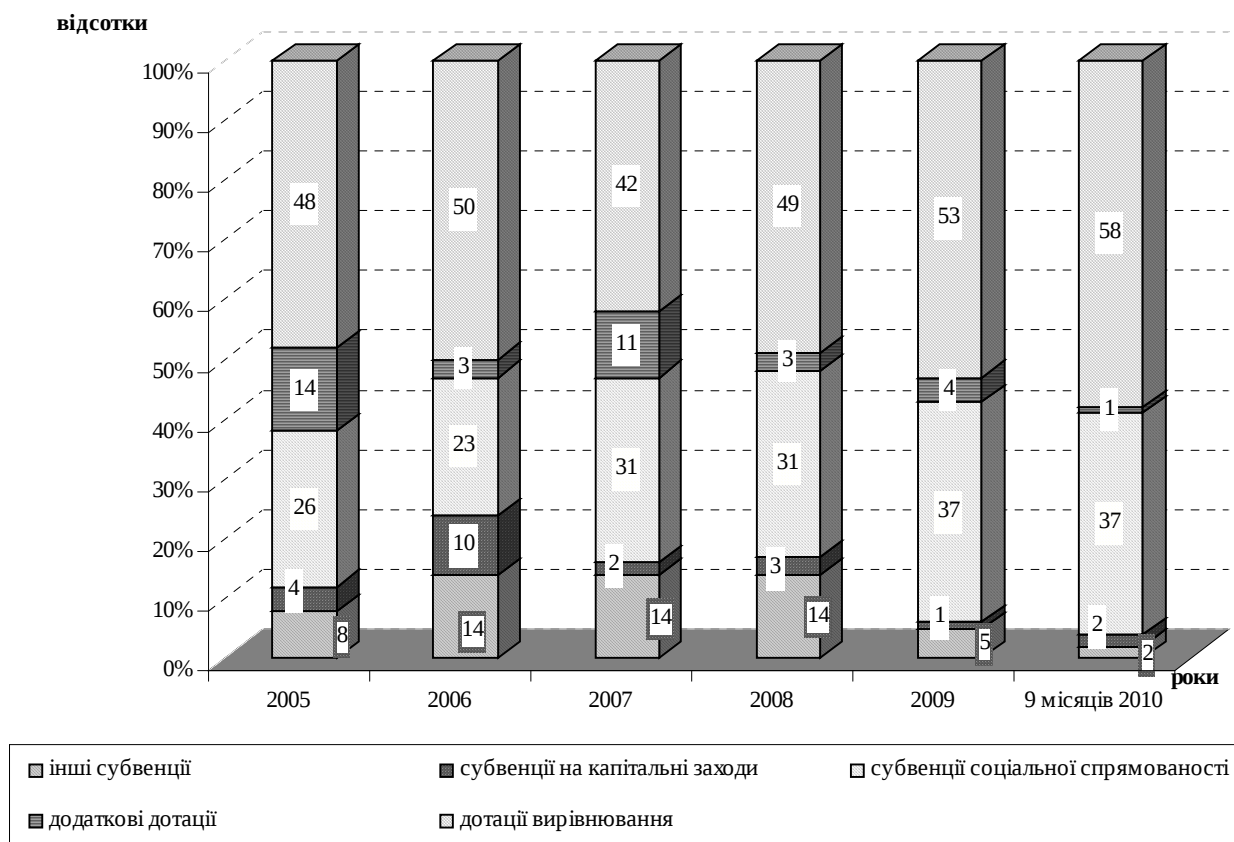

Рис. 4. Структура трансфертів, наданих місцевим бюджетам за 2005 – 9 місяців 2010 рр. (побудовано автором на основі джерела [2])

Зазначені тенденції свідчать про підвищення рівня соціальних зобов'язань держави та, зрештою, потребували модернізації фінансового забезпечення їх реалізації. В зв'язку з цим, пріоритетним завданням органів всіх рівнів влади було визнане запровадження системи вартісних та якісних стандартів надання соціально-культурних послуг населенню, удосконалення міжбюджетних відносин на основі цих стандартів [9, с. 12].

Водночас, негативом запровадження субвенцій як основного механізму фінансування послуг соціально-культурної сфери було недостатність стимулів до економії коштів та підвищення ефективності соціального захисту на місцевому рівні. Місцевій владі вигідніше було не показувати реальний фінансовий стан громадян з метою отримання додаткової допомоги, що зумовило неефективний процес надання субвенцій. Також не враховувалися відмінності між регіонами (густота населення, структура економіки тощо). Внаслідок неврегульованості таких питань спостерігався процес дестабілізації ситуації з відповідними соціальними наслідками.

Тому для перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент соціально-культурного розвитку адміністративно-територіальних одиниць у 2007 р. ухвалено Концепцію реформування місцевих бюджетів [11, с. 12]. Відтак, від подальшої децентралізації системи місцевих бюджетів очікува-

ли підвищення ефективності надання суспільних послуг, зниження міжрегіональної асиметрії у рівні життя населення окремих регіонів.

На четвертому етапі (кінець 2008 – по даний час) розвиток бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг відбувався під впливом світової фінансової кризи, що відчутно позначилося на соціальних показниках. Кризове становище в реальному секторі економіки генерувало такі соціальні проблеми, як скорочення та затримка виплати заробітної плати, відправлення працівників у неоплачувані відпустки, скорочення робочих місць та звільнення працівників. Відновилося зростання заборгованості із виплати заробітної плати, котра на 1 лютого 2009 р. становила 1079,6 млн. грн. [2].

Вплив кризових явищ на фінансування соціальних статей державного бюджету спричинив у 2009 р. появу проблем, пов'язаних насамперед з наявністю низки значних структурних недоліків і прорахунків на ринку праці та системі соціального захисту й призвели до: падіння рівня зайнятості й добробуту громадян, зростання безробіття, зниження платоспроможності, надмірного майнового розшарування, низької якості надання соціальних послуг, скорочення надходжень до бюджетів усіх рівнів. У зв'язку з тим, що показники основних державних соціальних гарантій у Державному бюджеті України на 2009 р. було заморожено на рівні листопада – грудня попереднього року, відбулося зменшення рівня соціального забезпечення населення. Відтак негативні наслідки кризи засвідчили неспроможність соціально-культурної політики ефективно функціонувати в цих умовах та контролювати процеси суспільних змін. Така ситуація загрожувала поширенню негативного соціального ефекту у бюджетній сфері та верствам населення, котрі залежали лише від пенсійного забезпечення.

У 2010 р. вперше з часів незалежності державний бюджет виконувався за умов затвердження Верховною Радою України Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2010 рік (Антикризової програми). Однак, всупереч намірам Програми рівень бідності підвищився на 0,4 відсоткових пункти і становив 26,4% або 12,5 млн. осіб. Розмір прожиткового мінімуму, котрий є базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються соціальні гарантії, за дев'ять місяців поточного року номінально збільшився лише на 2,2%, проте з урахуванням індексу споживчих цін реально знизився на 4,8%. Водночас, за даними Міністерства праці та соціальної політики, прожитковий мінімум в цінах вересня поточного року становив 952 грн., що більше законодавчо встановленого на цей місяць розміру (843 грн.) на 109 грн. [2].

До цього часу не переглянуті набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціально-демографічних груп населення. Зазначені набори, на підставі яких визначається розмір прожиткового мінімуму, мають переглядатися кожні п'ять років, однак не змінювалися з часу їх затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. №656 [10]. При цьому в затверджених нормах взагалі не враховані окремі життєво необхідні витрати, зокрема, на послуги охорони здоров'я, освіти, оздоровлення, що є переважно платними.

У цьому контексті на сучасному етапі державотворення ключовими завданнями механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг має стати зниження соціальної нерівності, відновлення активної позитивної динаміки доходів громадян та якісне надання суспільних послуг.

ВИСНОВКИ

Запропонований підхід до визначення періодизації дає змогу простежити динаміку та особливості розвитку бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг. Адже в процесі розбудови незалежної держави виникла необхідність побудови власної управлінської вертикалі і структури органів виконавчої влади на всіх рівнях, проведення заходів щодо забезпечення збалансованості їх повноважень і відповідальності в процесі використання бюджетних коштів на соціальні заходи.

В зв'язку з цим, на початку 1990-х рр. відбулися значні зміни у бюджетній практиці, де найпріоритетніші напрями використання бюджетних коштів реалізувалися у сфері соціально-культурних послуг шляхом визначення оптимальних цілей і параметрів суспільного розвитку, а також створення умов і механізмів для їхнього досягнення. Відтак почав формуватися новий цілісний механізм бюджетного планування і прогнозування видатків, котрий характеризувався певними особливостями на кожному етапі свого розвитку.

Разом з тим, на сучасному етапі державотворення становлення згаданого механізму повинно відповідати соціально орієнтованій ринковій економіці та саморозвиватися в контексті вирішення проблем, пов'язаних з недостатнім фінансуванням сфери соціально-культурних послуг. Тому модерні-

заційні заходи мають бути спрямовані на пошук оптимальної моделі поєднання централізації і децентралізації з урахуванням перебігу глобалізаційних процесів, що відбуваються у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року №2542-III. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua/>.
2. Висновки Рахункової палати України про виконання Державного бюджету України за 2002 – 9 місяців 2010 рр. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>.
3. Виступ глави держави на нараді з представниками місцевої влади 23 грудня 2008 року. — Офіційне інтернет-представництво Президента України. / Електронний ресурс — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/12439.html>.
4. Відомості про розмір мінімальної заробітної плати в Україні за 2002-2011 рр. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://currency.in.ua/index/salary/>.
5. Відомості про розмір прожиткового мінімуму в Україні за 2002-2011 рр. / Електронний ресурс — Режим доступу: http://consultant.parus.ua/_dict_view.asp?rx=.0G88f0e13bd83f4ec1022d96013b994565c1.
6. Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року №142-XII. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=142-12>.
7. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 3 липня 1991 року №1284-XII. / Електронний ресурс — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1284-12>.
8. Постанова Верховної Ради України від 12 жовтня 1995 року №374/95-ВР Про величину вартості межі малозабезпеченості. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.expert-ua.info/document/archivenq/law5rcolt.htm>.
9. Постанова Верховної Ради України від 17 листопада 2005 року №3117-IV Про деякі питання вдосконалення системи надання державних соціальних послуг населенню на місцевому рівні // Голос України. — 2005. — №236. — С. 12.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 року №656 Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=656-2000-%EF>.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року №308 Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів // Офіційний вісник України. — 2007. — №38. — С. 12.
12. Указ Президента України від 18 жовтня 1997 року №1166/97 Про Основні напрями соціальної політики на 1997-2000 роки. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1082.4201.0>.

БАНКИ

УДК 336.71

ОЦІНКА РИЗИКОВОСТІ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Пурій Г.М., ст. викладач, ДДПУ ім. Івана Франка

Запропоновано модель оцінки рівня ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків. Здійснено оцінку та проведено порівняльний аналіз ризиковості банківської діяльності на фінансовому ринку України за окремими групами банків, виділеними за величиною активів.

Ключові слова: банк, ризиковість, нормативно-індексна модель, динамічний норматив, кредитно-інвестиційна діяльність.

ВСТУП

На сучасному етапі динамічного розвитку фінансового ринку банківська діяльність є тісно пов'язаною із фінансовими ризиками, втрати від реалізації яких можуть призвести як до банкрутства окремої банківської установи, так і до погіршення загальноекономічної ситуації не лише в Україні, а й у всьому світі. Зазначене зумовлює необхідність адекватної ідентифікації та кількісної оцінки ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Проблеми та способи оцінки банківських ризиків масштабно досліджуються у наукових працях Г. Карчевої, В. Нерадовського, Л. Примостки, О. Лисенка, А. Грищенка та ін. Віддаючи належне науковим напрацюванням вчених-економістів із даної проблематики, слід зауважити, що недостатньо розробленими й надалі залишаються проблеми кількісної оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на фінансовому ринку України.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка моделі для оцінювання ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на фінансовому ринку України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оцінку банківських ризиків можна здійснити за допомогою різних методичних прийомів, зокрема використовуючи нормативно-індексну модель в основі побудови якої лежать методи непараметричної статистики. На користь доцільності практичного застосування останньої свідчить те, що методи непараметричної статистики уже використовувалися в економічних дослідженнях при визначенні фінансової стійкості банку [5], оцінюванні ліквідності та платоспроможності банку та банківської системи в цілому [2, 3]. Основними елементами динамічної нормативно-індексної моделі з урахуванням специфіки ризиків банківської діяльності є:

- система показників, яка включає сукупність значущих співвідношень (коефіцієнтів, індексів, індикаторів тощо), які комплексно характеризують ризиковість банківської діяльності;
- динамічний норматив (індикатор), який охоплює упорядковані за темпами зростання показники таким чином, що дотримання цього нормативу забезпечує мінімізацію ризиковості банківської діяльності;
- нормативна (еталонна) модель, яка на основі упорядкованого ряду індексів аналітичних коефіцієнтів представляє собою формалізований опис бажаного стану банківської діяльності і дає змогу оцінити рівень її ризиковості.

Переваги побудови нормативно-індексної моделі для оцінки ризиковості банківської діяльності полягають у тому, що: по-перше, вона дає можливість відобразити взаємозв'язки між окремими показниками банківської діяльності у динаміці; по-друге, дозволяє точніше оцінити рівень ризику банківської діяльності, який не можливо визначити на основі окремого показника.

Теоретичне обґрунтування та методичні засади формування динамічного нормативу було здійснено російськими вченими Н. М. Погостинською та Ю. А. Погостинським у рамках праці [4], де вчені застосували методи непараметричної статистики для аналізу фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності [2].

Процес побудови нормативної динамічної моделі для оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків складається з кількох етапів (рис. 1) і розпочинається із процедури вибору показників, на основі яких формуватиметься динамічний норматив.

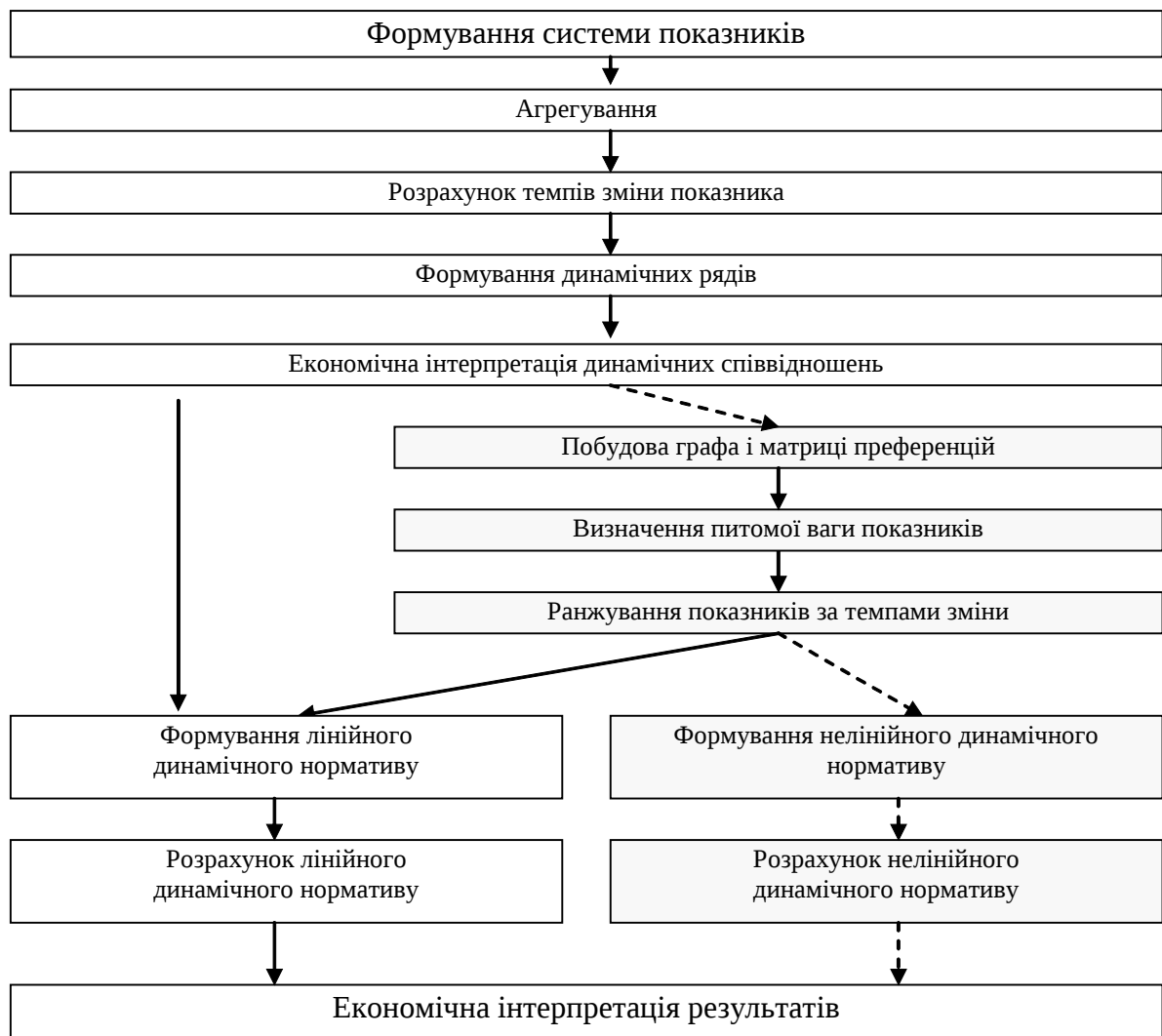

Рис. 1. Алгоритм формування нормативної динамічної моделі для оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків [6, с. 35]

В процесі побудови нормативно-індексної моделі до динамічного нормативу включено вісім коефіцієнтів, для розрахунку яких використано показники з урахуванням їх значимості для визначення рівня ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на фінансовому ринку, які наведено в табл. 1.

На другому етапі побудови динамічної моделі встановлюються взаємозв'язки між економічними категоріями, показниками та коефіцієнтами, які описують ризиковість банківської кредитно-інвестиційної діяльності (табл. 2). Необхідною умовою при їх встановленні є дотримання економічної обґрунтованості у порівнянні кожної пари показників. Наприклад, перевищення темпів зростання резервів на покриття кредитних ризиків порівняно із темпами зростання обсягів банківського кредитного портфеля вказує на збільшення ризику. Відтак, від якості встановлених нормативних співвідношень між заданими показниками залежатиме об'єктивність одержаних результатів та доцільність практичної реалізації цієї моделі.

За результатами виявлених співвідношень між темпами зростання окремих показників формується матриця преференцій, тобто нормативних співвідношень між показниками, що включені до нормативно-індексної моделі для визначення рівня ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків (табл. 3). Кожен елемент цієї матриці (b_{ij}) визначається наступним чином: $b_{ij} = 1$, якщо i -й показник має зростати швидше за j -ий; $b_{ij} = -1$, якщо i -й показник має зростати повільніше за j -ий; $b_{ij} = 0$, якщо нормативне співвідношення між i -им і j -им показниками не виявлено. Наприклад, для зниження ризиковості кредитно-інвестиційної банківської діяльності власний капітал банку має зростати швид-

Таблиця 1

Перелік показників для побудови динамічного нормативу оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків

№	Назва показника	Методика розрахунку	Позначення
1	Власний капітал	Сума основного та додаткового капіталу банків	ВК
2	Активи, зважені за ризиком	Сумарні активи і позабалансові зобов'язання, зважені за ступенем кредитного ризику та зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями	А _р
3	Активи загальні	Сума балансових активів	А
4	Резерви на покриття кредитних ризиків	Розрахункова величина резерву під кредитні ризики	Р _{кр}
5	Кредитний портфель	Сума всіх наданих банками кредитів	КП
6	Резерви на покриття ризиків вкладень в цінні папери	Розрахункова величина резерву під ризики від вкладень банків в цінні папери	Р _{цп}
7	Вкладення в цінні папери	Сума всіх вкладень банків в цінні папери	ВЦП
8	Зобов'язання банків	Сума всіх банківських зобов'язань	З

Таблиця 2

Аналітичні коефіцієнти ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків та нормативні співвідношення між темпами їх росту

№	Коефіцієнти	Методика розрахунку	Нормативні зміни співвідношень	Нормативні співвідношення між темпами росту
1.	Достатність капіталу	$H_4 = \frac{K}{A_p}$	Збільшення	$BK(i) > A_p(j)$
2.	Мультиплікатор капіталу	$m_k = \frac{A}{K}$	Зменшення	$A(i) < BK(j)$
3.	Коефіцієнт ризику кредитного портфеля	$KP_{kp} = \frac{P_{kp}}{KP}$	Зменшення	$P_{kp}(i) < KP(j)$
4.	Питома вага кредитного портфеля в загальних активах	$\chi_{kp} = \frac{KP}{A}$	Зменшення	$KP(i) < A(j)$
5.	Питома вага вкладень у цінні папери в загальних активах	$\chi_{вцп} = \frac{ВЦП}{A}$	Зменшення	$ВЦП(i) < A(j)$
6.	Коефіцієнт ризику вкладень в цінні папери	$KP_{вцп} = \frac{P_{цп}}{ВЦП}$	Зменшення	$P_{цп}(i) < ВЦП(j)$
7.	Коефіцієнт надійності	$KH = \frac{BK}{З}$	Збільшення	$BK(i) > З(j)$
8.	Коефіцієнт ризику вкладень в кредитний портфель	$KP_{вкп} = \frac{BK}{KP}$	Збільшення	$BK(i) > KP(j)$

шими темпами, ніж зростають активи, тому на перетині рядка 1 та колонки 3 матриці преференцій ставиться «1» і, навпаки, на перетині колонки 1 і рядка 3 ставиться «-1», що вказує на менші темпи зростання активів у порівнянні із темпами зростання власного капіталу. За умови не встановлення нормативного співвідношення між темпами зростання показників на перетині відповідного рядка та

колонки ставимо «0». Зазначену процедуру здійснюють для усіх восьми аналітичних коефіцієнтів ризиковості банківської діяльності.

Таблиця 3

Матриця преференцій показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	0	1	0	0	1
Ар	-1	0	0	0	0	0	0	0
А	-1	0	0	0	1	0	1	0
Ркп	0	0	0	0	-1	0	0	0
КП	-1	0	-1	1	0	0	0	0
Рцп	0	0	0	0	0	0	0	0
ВЦП	0	0	-1	0	0	1	0	0
З	-1	0	0	0	-1	0	0	0

На основі матриці преференцій показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків шляхом ранжування показників через попарне їх порівняння та упорядкування будується матриця нормативних співвідношень (динамічний норматив). При формуванні динамічного нормативу аналізується кожна пара показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків та вибирається той показник, що має зростати швидше, надалі порівнюючи його з іншим показником та визначається найбільш «швидкий» вже з останньої пари, і так далі. Процедuru повторюють до тих пір поки не буде знайдено показник, який зростатиме найвищими темпами [4, с. 55]. Проте, внаслідок різноманітності економічних показників не всі з них можна безпосередньо порівняти, а тому за результатами аналізу динамічних співвідношень отримують один із двох можливих варіантів:

1) лінійний динамічний норматив, якщо всі обрані показники можна однозначно інтерпретувати та упорядкувати за темпами їх зростання;

2) нелінійний динамічний норматив, який формується за результатами побудови матриці нормативних співвідношень (преференцій) у тому випадку, коли не всі попарні порівняння показників мають однозначну економічну інтерпретацію [6, с. 35].

Оскільки не всі обрані показники для оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків нам вдалося безпосередньо попарно порівняти, то розрахунок інтегрованого показника оцінки ризику кредитно-інвестиційної банківської діяльності необхідно здійснювати на основі нелінійного динамічного нормативу.

Таблиця 4

Матриця нормативних співвідношень між показниками ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків (динамічний норматив)

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	1	1	1	1	1
Ар	-1	0	0	0	0	0	0	0
А	-1	0	0	1	1	1	1	0
Ркп	-1	0	-1	0	-1	0	0	0
КП	-1	0	-1	1	0	0	0	0
Рцп	-1	0	-1	0	0	0	-1	0
ВЦП	-1	0	-1	0	0	1	0	0
З	-1	0	0	0	0	0	0	0

Сформована матриця (табл. 4) виконує роль ідеальної моделі процесу управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків і формалізовано описує еталонний (нормативний) порядок зміни аналітичних показників, які характеризують кредитно-інвестиційної банківську діяльність в динаміці та дозволяє проаналізувати міру їх відхилення від нормативного значення і спрогнозувати подальший розвиток ситуації.

Для практичної апробації динамічної нормативної моделі оцінювання ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на основі абсолютних значень необхідно розрахувати темпи зміни показників кредитно-інвестиційної діяльності для кожної із 4 груп банків, виділених за величиною активів та капіталу і сформулювати фактичне співвідношення між аналізованими показниками.

Таблиця 5

Абсолютні значення показників кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи [1]

Показники	Абсолютні значення, тис. грн.					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВК	7660502	12108902	22965199	39810141	74957484	81384493
Ар	71356872	123501883	211760824	388271099	629542973	606249970
А	75763575	129417425	220782040	401754500	664495099	686599561
Ркп	3773459	5249941	9021216	12104481	31747530	76485817
КП	47890201	84686862	160924568	291769384	521997132	526177181
Рцп	173583	213131	159190	171618	262699	998266
ВЦП	5164854	9449792	8305069	17502777	30012429	26424855
З	63696369	111392981	188795624	348460958	554585489	524865476

Таблиця 6

Темпи зміни показників кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи

Показники	Темп зростання щодо попереднього періоду				
	2005/2004	2006/2005	2007/2006	2008/2007	2009/2008
ВК	58,1	89,7	73,3	88,3	8,6
Ар	73,1	71,5	83,4	62,1	-3,7
А	70,8	70,6	82,0	65,4	3,3
Ркп	39,1	71,8	34,2	162,3	140,9
КП	76,8	90,0	81,3	78,9	0,8
Рцп	22,8	74,7	7,8	53,1	280
ВЦП	83,0	-12,1	110,7	71,5	-12
З	74,9	69,5	84,6	59,2	-5,4

Щоб побудувати матрицю фактичних співвідношень між темпами зміни показників, елементами якої є f_{ij} , необхідно показники з таблиці 6 ранжувати за фактом зростання. Відтак, якщо $b_i > b_j$, то $f_{ij} = 1$; якщо $b_i < b_j$, то $f_{ij} = -1$; якщо $b_i = b_j$, то $f_{ij} = 0$.

Таблиця 7

Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2005 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
Ар	1	0	1	1	-1	1	-1	-1
А	1	-1	0	1	-1	1	-1	-1
Ркп	-1	-1	-1	0	-1	1	-1	-1
КП	1	1	1	1	0	1	-1	1
Рцп	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1
ВЦП	1	1	1	1	1	1	0	1
З	-1	1	1	1	-1	1	-1	0

Таблиця 8

Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2006 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	1	-1	1	1	1
Ар	-1	0	1	-1	-1	-1	1	1
А	-1	-1	0	-1	-1	-1	1	1
Ркп	-1	1	1	0	-1	-1	1	1
КП	1	1	1	1	0	1	1	1
Рцп	-1	1	1	1	-1	0	1	1
ВЦП	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1
З	-1	1	-1	-1	-1	-1	1	0

Таблиця 9

Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості
кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2007 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	-1	-1	1	-1	1	-1	-1
Ар	1	0	-1	1	1	1	-1	-1
А	1	-1	0	1	1	1	-1	-1
Ркп	-1	-1	-1	0	-1	1	-1	-1
КП	1	-1	-1	1	0	1	-1	-1
Рцп	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1
ВЦП	1	1	-1	1	1	1	0	1
З	1	1	1	1	1	1	-1	0

Таблиця 10

Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості
кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2008 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	-1	1	1	1	1
Ар	-1	0	-1	-1	-1	1	-1	1
А	-1	1	0	-1	-1	1	-1	1
Ркп	1	1	1	0	1	1	1	1
КП	-1	1	1	-1	0	1	1	1
Рцп	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1	-1
ВЦП	-1	-1	1	-1	-1	1	0	1
З	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0

Таблиця 11

Матриця фактичних співвідношень показників ризиковості
кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2009 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	-1	1	-1	1	1
Ар	-1	0	-1	-1	-1	-1	1	1
А	-1	1	0	-1	1	-1	1	1
Ркп	1	1	1	0	1	-1	1	1
КП	-1	1	-1	-1	0	-1	1	1
Рцп	1	1	1	1	-1	0	1	1
ВЦП	-1	-1	-1	-1	-1	-1	0	-1
З	-1	1	1	1	-1	1	1	0

Порівняння фактичних співвідношень між показниками кредитно-інвестиційної банківської діяльності з їх нормативними значеннями дозволяє з'ясувати міру відповідності реального розвитку ситуації до ідеального. За кількістю виявлених відхилень формується узагальнена оцінка рівня ризиковості кредитно-інвестиційної банківської діяльності. Нехай e_{ij} — елементи матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень між темпами зростання показників кредитно-інвестиційної банківської діяльності, то якщо: $e_{ij} = f_{ij} = 1$, то $d_{ij} = 1$; якщо $e_{ij} = f_{ij} = -1$, то $d_{ij} = 1$; в усіх інших випадках $d_{ij} = 0$.

Таблиця 12

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2005 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	0	0	0	0	0	0	0
Ар	0	0	0	0	0	0	0	0
А	0	0	0	1	0	1	0	0
Ркп	1	0	1	0	1	0	0	0
КП	0	0	0	1	0	0	0	0
Рцп	1	0	1	0	0	0	1	0
ВЦП	0	0	0	0	0	1	0	0
З	0	0	0	0	0	0	0	0

Таблиця 13

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2006 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	1	0	1	1	1
Ар	1	0	0	0	0	0	0	0
А	1	0	0	1	0	1	1	0
Ркп	1	0	0	0	1	0	0	0
КП	0	0	0	1	0	0	0	0
Рцп	1	0	0	0	0	0	0	0
ВЦП	1	0	1	0	0	0	0	0
З	1	0	0	0	0	0	0	0

Таблиця 14

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2007 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	0	0	1	0	1	0	0
Ар	0	0	0	0	0	0	0	0
А	0	0	0	1	1	1	0	0
Ркп	1	0	1	0	1	0	0	0
КП	0	0	1	1	0	0	0	0
Рцп	1	0	1	0	0	0	1	0
ВЦП	0	0	1	0	0	1	0	0
З	0	0	0	0	0	0	0	0

Таблиця 15

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2008 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	0	1	1	1	1
Ар	1	0	0	0	0	0	0	0
А	1	0	0	1	0	1	0	0
Ркп	0	0	0	0	0	0	0	0
КП	1	0	0	0	0	0	0	0
Рцп	1	0	1	0	0	0	1	0
ВЦП	1	0	0	0	0	1	0	0
З	1	0	0	0	0	0	0	0

Таблиця 16

Матриця відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи у 2009 році

	ВК	Ар	А	Ркп	КП	Рцп	ВЦП	З
ВК	0	1	1	0	1	0	1	1
Ар	1	0	0	0	0	0	0	0
А	1	0	0	1	1	0	1	0
Ркп	0	0	0	0	0	0	0	0
КП	1	0	1	0	0	0	0	0
Рцп	0	0	0	0	0	0	0	0
ВЦП	1	0	1	0	0	0	0	0
З	1	0	0	0	0	0	0	0

На основі зазначених таблиць шляхом ділення загальної суми елементів матриці відповідності фактичних і нормативних співвідношень показників ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на загальну суму (за модулем) елементів матриці динамічного нормативу розраховуємо сукупний рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків 1 групи на вітчизняному фінансовому ринку, використовуючи формулу 1. Зазначений підхід дозволяє оцінити міру наближення фактичних співвідношень зміни показників кредитно-інвестиційної банківської діяльності до їх нормативних значень.

$$Z = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|}, \quad (1)$$

де Z — коефіцієнт ризиковості кредитно-інвестиційної банківської діяльності;

d_{ij} — елементи матриці ідентичності фактичних та нормативних співвідношень між темпами зміни показників;

e_{ij} — елементи матриці нормативних співвідношень між темпами зміни показників;

i, j — порядкові номери показників в динамічному нормативі ($i = 1, n$).

$$Z_{2005} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{10}{26} = 0,39;$$

$$Z_{2006} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{16}{26} = 0,62;$$

$$Z_{2007} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{15}{26} = 0,58;$$

$$Z_{2008} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{16}{26} = 0,62;$$

$$Z_{2009} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n d_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |e_{ij}|} = \frac{14}{26} = 0,54$$

Наближення коефіцієнта Z до одиниці свідчить про відповідність реального розвитку ситуації ідеальному, тобто при якому фактичний темп зміни показників наближається до нормативного (еталонного) значення.

Аналогічним методом здійснюємо оцінку ризику кредитно-інвестиційної діяльності для інших груп банків. Результати оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної банківської діяльності для кожної із чотирьох груп банків України протягом 2005-2009 років представлені на рис. 2.

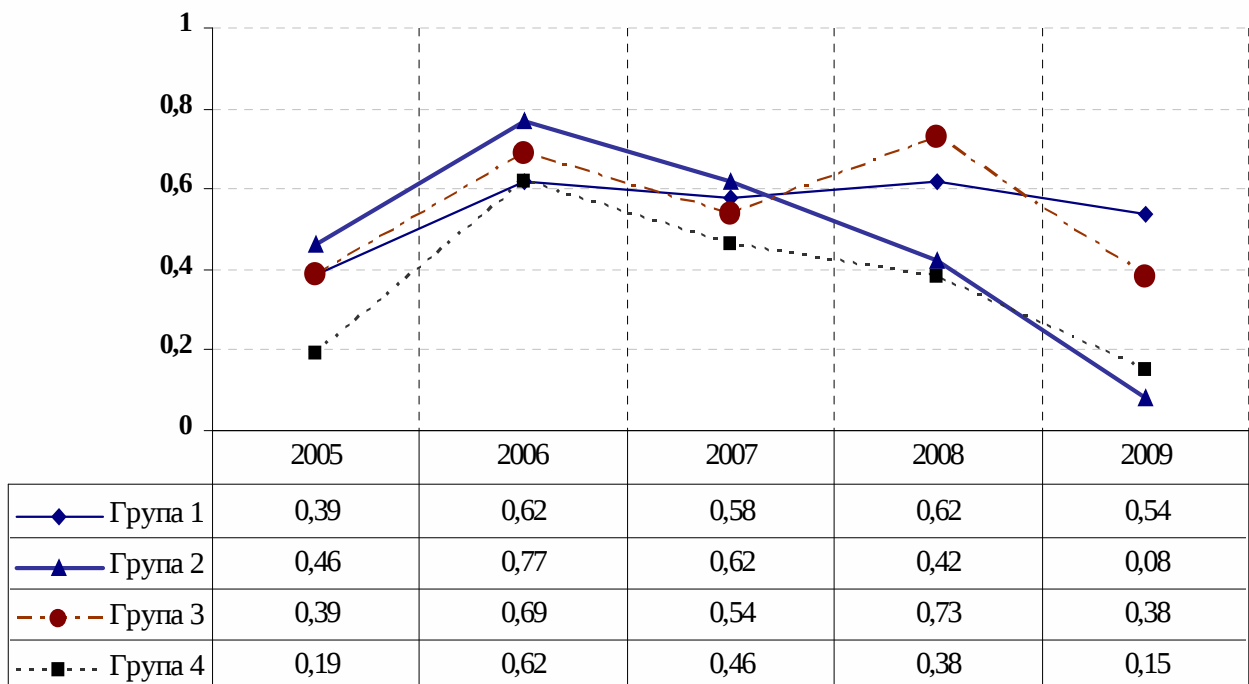

Рис. 2. Рівень ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків на фінансовому ринку України у 2005-2009 роках

Отримані коефіцієнти ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків засвідчили, що світова фінансова криза спричинила найбільший ступінь ризиковості, а отже і значні проблеми у діяльності банківських інститутів, що належать до другої групи, оскільки для них розрахований коефіцієнт ризиковості наближається до нуля. Банки ж першої групи за результатами 2009 року мають середній ступінь ризиковості ($Z = 0,54$), що вказує про наближення фактичних темпів зміни половини із запропонованих у моделі показників відповідно до еталонного значення.

ВИСНОВКИ

Розглянута модель оцінки ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків дозволяє проводити порівняльний аналіз рівня ризику для різних банківських установ незалежно від величини їх капіталу та активів, а загальні принципи та підходи до побудови динамічного нормативу можуть бути застосовані і для оцінки ризику окремих напрямів банківської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банківський нагляд. Дані фінансової звітності банків / Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
2. Карчева Г.Т. Особливості становлення та розвитку банківської системи України / Г.Т. Карчева // Економіка і прогнозування. — 2005. — № 2. — С. 93-102.
3. Нерадовский В.А. Ликвидность и платежеспособность кредитной организации в ординальном измерении / В.А. Нерадовский // Банковские технологии. — 2001. — № 6. — С. 29-37.
4. Погостинская Н.Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н.Н. Погостинская, Ю.А. Погостинский. — СПб.: Издательство Михайлова В.А., 1999. — 96 с.
5. Примостка Л.О. Банківська система України: основні тенденції розвитку / Л.О. Примостка // Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць. — Вип. 13. — 2009. — С.104-114.
6. Примостка Л.О. Сукупний ризик банку: методика оцінки на основі нормативно-індексної моделі / Л.О. Примостка, О.В. Лисенок // Вісник НБУ. — 2008. — №5. — С. 34-38.

УДК 336.77

ПРІОРИТЕТИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Радова Н.В., аспірант, ОДЕУ

Досліджено процеси злиття та поглинання банківських установ і передумови створення високо капіталізованої банківської системи в Україні. Особлива увага приділена аналізу й узагальненню основних тенденцій процесу злиття та поглинання у банківському секторі зарубіжних країн.

Ключові слова: злиття, поглинання, консолідація, поєднання, методи злиттів і поглинань.

ВСТУП

В Україні у банківському секторі активізувалися процеси злиття та поглинання банків, що зумовлено сучасним етапом розвитку національної банківської системи, який характеризується посиленням процесів концентрації капіталу. Ефективна діяльність банківської системи залежить від рівня її капіталізації. Загалом висококапіталізована банківська система — це важлива складова ринкової економіки, яка сприяє мобілізації й вільному руху капіталів, нагромадженню банківських ресурсів для структурної перебудови економіки й розвитку підприємництва.

Проблеми капіталізації банківської системи, зростання, концентрації та консолідації банківського капіталу є актуальними і вирішенню цих проблем присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Ці питання досліджуються такими вітчизняними науковцями як М. Алексеєнко, І. Бланк, А. Васюренко, А. Вожжов, А. Мороз, М. Мирун, А. Пересада, Л. Примостка, М. Савлук, а також зарубіжні — В. Кисельов, Г. Панова, В. Усоскин, Ю. Бригхем, Л. Гапенські, М. Міллер та інші. Ці праці присвячені дослідженню суті банківського капіталу, принципам та механізмам його формування, процесам консолідації та концентрації банківського капіталу, як важливої складової прибуткової діяльності банків.

Водночас питання консолідації банківського капіталу в Україні залишаються актуальними і потребують подальшого розв'язання з урахуванням особливостей виходу з фінансово-економічної кризи.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є з'ясування сутності консолідації банківського капіталу в теоретичному і в практичних аспектах, особливостях прояву консолідації банківського капіталу у посткризовий період.

РЕЗУЛЬТАТИ

Банківська система виконує такі функції: створення грошей і регулювання грошової маси (регулювання грошового-кредитного обігу, рух, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів), трансформаційну функцію (можливість змінювати величину й строки грошових капіталів). Виконання та дотримання цих функцій залежить від капіталізації банківської системи.

Банківський капітал — сукупність грошових коштів, яка складається із власних коштів (статутного фонду та інших фондів), а також нерозподіленого прибутку та залучених коштів [1; 31]. Капітал банку впливає подальшим розвитком банку, тому що саме капітал забезпечує економічну самостійність та прибуткову діяльність, що сприяє підвищенню фінансової стійкості банку. Ефективність функціонування банківського сектору полягає у забезпеченні банків достатнім капіталом для діяльності ринковій економіці. Зміцнення ресурсної бази банків залежить від зростання обсягів власних капіталів банків, а концентрація капіталу і вплив іноземного банківського капіталу на національну економіку активізують процеси формування та зростання власного капіталу банків.

Основними фінансовими посередниками є банки. У сучасній економіці банки працюють з різними фінансовими інструментами. Враховуючи при цьому особливості національного законодавства та рівень економічного розвитку країни. Водночас ефективність діяльності малих і середніх банків потребує підвищення рівня концентрації капіталу, передусім на основі злиття і поглинання банків. У результаті кількість самостійних банків скорочується.

Про це свідчать такі тенденції. У 2009 році кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, зменшилась з 184 до 182, з них 176 — акціонерні товариства (76 — відкриті, 99 — публічні, 1 — закриті), 6 — товариства з обмеженою відповідальністю. На кінець першого півріччя 2010 р. в Україні діяло 176 банків, з них 20 — із 100% іноземним капіталом, 32 — із часткою іноземного капіталу [2]. Це зумовлено змінами у Законі України «Про банки і банківську діяльність» прийнятими 16.11.2006 № 358-V, якими передбачено створення нових банків лише у формі відкри-

тих акціонерних товариств та кооперативних банків а також підвищення вимог щодо мінімальних розмірів їх статутного капіталу до 10 млн. євро.

Рівень концентрації банківського капіталу впливає на масштаби і темпи розвитку економіки країн та ефективність функціонування їх банківського сектору. У світовій банківській практиці нарощення капіталів банків є дієвим інструментом стимулювання зростання прибутковості та скорочення витрат. На практиці цього можна досягти шляхом зростання банківського капіталу за рахунок стимулювання банків до консолідації.

Консолідація (від *лат.* *consolidatio* — зміцнення, об'єднання) — збільшення розмірів банківського капіталу в розпорядженні окремих банків або груп банків на основі їх об'єднання і/або нарощення обсягів власного капіталу [3, с. 134].

Основні форми консолідації банківського капіталу в ринковій економіці є об'єднання — злиття та поглинання.

Розглянемо поняття «злиття» та «поглинання». Під «злиттям» слід розуміти об'єднання на рівних умовах двох або більше банків, а під поглинанням чи приєднанням — безпосереднє здобуття (дружнє чи ні) контролю одного банку над іншим [4, с. 27].

Розглянемо основні форми консолідації, що набули розповсюдження і застосовуються в банківській практиці. Злиття двох або більше юридичних осіб — це такий процес взаємовідносин між ними, в результаті якого права та обов'язки кожного з них переходять до знову створеної юридичної особи. З організаційно-економічної точки зору — це створення нового банку замість двох або більше раніше зареєстрованих банків, ліцензії яких анулюються. Новий банк повинен пройти державну реєстрацію. На відміну від злиття, приєднання одного або декількох юридичних осіб до іншої юридичної особи — це перехід прав та обов'язків та анулювання ліцензії приєднуваного банку, його ліквідація як самостійної юридичної особи і одночасне збереження банку, який приєднує інший банк, з його перереєстрацією (в його статут вносяться необхідні зміни та доповнення). Злиття та поглинання належать до об'єднувальних форм реорганізації [5, с. 157].

Варто зауважити, що проблема консолідації банківського капіталу (банківського злиття та поглинання) для українського банківського сектору є актуальною, тому важливо дослідити досвід зарубіжних країн щодо методів консолідації банківського капіталу у процесі створення висококапіталізованого банківського сектору.

У сучасній економіці відбуваються різні види банківського злиття та поглинання, які мають індивідуальні підходи та алгоритм здійснення: у формі дружнього вертикального банківського злиття; у формі примусового горизонтального банківського злиття; придбання інвестиційними підрозділами банків своїх банків-конкурентів; злиття акцій інвестиційних банків; злиття роздрібних банків; родинні або концентричні злиття; конгломеративні злиття.

Горизонтальне злиття відбувається між суб'єктами, які працюють в одному сегменті ринку і спеціалізуються на виробництві подібної продукції або наданні подібних фінансових послуг. Клас горизонтального злиття поділяється на: злиття, яке розширює географію ринку; злиття, яке розширює спектр фінансових послуг чи асортимент продукції. Саме при проведенні горизонтального злиття можуть виникнути проблеми з антимонопольним комітетом чи комісією, яка регулює умови дотримання чесної конкуренції та демонополізації ринку.

Вертикальне злиття — це злиття, за допомогою якого покупець намагається розширити свою операційну діяльність, охопивши ширше коло клієнтури, спорідненої за видами фінансових послуг, що замовляються, або продукції, яка споживається.

Родинне чи концентричне злиття частіше визначають як суб'єктів, подібних за природою і діями. За такого злиття компанія-покупець (чи банк-покупець) і банк-продавець пов'язані між собою базовою технологією, виробничим процесом через ринкову нішу.

Конгломеративне злиття відбувається між суб'єктами, які не мають спільних інтересів у певному сегменті ринку та виробничим або операційним зв'язків.

У сучасній економічній науці виокремлено такі основні теорії, які пояснюють спонукальну силу злиття: синергетичну теорію; теорію агентських витрат; теорію вільних грошових потоків; теорію гордині.

Стратегія злиття і приєднання як стимулюючий чинник передбачає досягнення ефекту масштабу, який виникає тоді, коли витрати на надання двох чи більше банківських продуктів будуть менші, ніж вартість окремого. Цей ефект називають ефектом синергії. Синергетична теорія є однією з найпоширеніших теорій і ґрунтується на максимізації добробуту, зокрема акціонерів. Визначено, що менеджери корпорації-покупця і корпорації-продавця зацікавлені в проведенні злиття тільки тоді, коли ця реорганізація збільшить доходи акціонерів, основним мотивом для прийняття рішення менеджментом корпорації-покупця є одержання синергетичних ефектів [5, с. 158].

Варто зауважити, що теорії агентських витрат, вільних грошових потоків та гордині зорієнтовані не на досягнення економічного ефекту від консолідації, а на отримання особистого прибутку чи задоволення власних рішень менеджерів банків. Це може призвести до зменшення нарощення банківського капіталу в економічній системі.

Загалом синергетична теорія консолідації банків відповідає потребам національної банківської системи, але принцип економії на масштабах не завжди поширюється на всі види банківської діяльності, оскільки деяких банківських послуг та продуктів складно визначити ефект від реалізації.

Консолідація банківського капіталу у формах злиття та поглинання активізувалася в умовах фінансово-економічної кризи.

Банківський сектор США є найактивнішим щодо участі в угодах злиття та поглинання, а в Європі процес концентрації капіталу був стриманіший. Банки й інші фінансові інститути США переважно виступали як покупці порівняно з усіма іншими секторами економіки США, залученими до угод злиття та поглинання. Для порівняння: в Європі фінансово-банківський сектор посідав друге місце за активністю участі в угодах злиття та поглинання як покупців, так і продавців. У цілому інтенсивність здійснення угод злиття та поглинання за участю фінансово-банківського сектору як покупців або продавців наростала й далі наростає в усьому світі [6, с. 107].

Зростання банківських ресурсів, а також модернізація в інформаційних системах і технологіях та перехід від трудомістких до капіталомістких технологій — причини зростання злиття та поглинання банківського капіталу.

Поступальні тенденції консолідації банківського капіталу виникають в наслідок зростання технічних інновацій у банківському секторі, новітніх банківських продуктів та послуг. Водночас у банківському секторі розвивається пряме фінансування та поступове витіснення посередницької діяльності банків.

Дослідження розподілу угод злиття та поглинання за участю фінансово-банківського сектору у глобальному масштабі свідчить про потужні світові банківські злиття у США й Японії (Bank of Tokyo й Mitsubishi Bank, Chemical Bank і Chase Manhattan, First Interstate Bancorp й Wells Fargo&Co), у Франції (Credit Agricole й Credit Lyonnaise), між Німеччиною і США (Deutsche Bank AG і Bankers Trust Company). Варто виокремити такі великі банківські злиття:

1. У формі дружнього вертикального банківського злиття — формування фінансово-банківської групи Citі. Ця група була сформована внаслідок злиття фінансової групи Smith Barney й інвестиційного банку Salomon. Вартість угоди — 9 млрд. дол. США. У результаті злиття утворився четвертий за обсягом власних коштів американський інвестиційний банк Salomon Smith Barney, що належить фінансовій компанії Travelers, якою володіє комерційний банк Citibank — один із найбільших постачальників роздрібних і корпоративних фінансових послуг у США.

2. У формі горизонтального банківського злиття (поглинання):

- придбання англійськими й американськими інвестиційними підрозділами європейських банків своїх американських конкурентів. У цій групі лідерство належить угодам з купівлі інвестиційним банком Bankers Trust інвестиційного банку Alex Brown (1,6 млрд. дол. США) та інвестиційним підрозділом SBC Warburg банку Dillon Read (600 млн. дол. США);

- злиття американських інвестиційних банків Dean Witter й Morgan Stanley (40,4 млрд. дол. США), поглинання фінансовою групою Fleet Financial інвестиційного банку Quick & Reilly (1,6 млрд. дол. США);

- злиття комерційних і роздрібних банків. Однією з найбільших угод злиття та поглинання було поглинання американським комерційним банком Bank One іншого американського роздрібного банку First Commerce. Вартість угоди становила 3 млрд. дол. США. Іншими помітними угодами було злиття американської роздрібної групи Fleet Financial Group й американського комерційного банку Bank-Boston, а також поглинання фінансовою групою Wells Fargo & Co (США) комерційних банків First Interstate Bancorp (США) вартість угоди становила 12,3 млрд. дол. США), Norwest Corp (США) й North County Bancorp [6, с. 107].

Банк Австрії «Raiffeisen» в 2005 р. придбав за 1,028 млрд дол. США 94% акцій банку «Аваль»; інший крупний австрійський банк «Erste Bank» в 2006 р. — 50,5% акцій АКБ «Престиж» за 35,3 млн дол. США; ще один австрійський банк «International AG» в 2007 р. — 98% акцій львівського «Електрон-Банку» за 57 млн. євро, шведська SEB — банк «Ажіо»; найбільший французький банк «BNP Paribas» — за 325 млн. дол. США 51% акцій «Укрсиббанку»; один з найбільших шведських банків — 100% «Комерцбанку» за 735 млн. дол. США; в 2007 р. найбільша банківська група на ринку Центральної і Східної Європи — італійська UniCredit Group — 95% акцій Укрсоцбанку за 2 млрд. дол. США, кіпрський Bank of Cyprus — Автоазбанк за 52 млн. євро, а шведська фінансова група SEB — Факторіал-Банк. Угода з продажу «Електрон Банку» австрійському Volksbank International визнана Інститутом Адама Сміта кращою угодою ЗіП 2007 р. в Україні.

За 2004-2007 рр. у банківській системі України було укладено угод злиття 5,72 млрд. дол. США, а частка іноземного капіталу зростає з 12,5% у 2002 р. до 35% у 2008 році [7, с. 23].

Особливий інтерес до українського ринку банківських послуг виявили російські банки, серед яких є й найбільші з участю державного капіталу ВТБ, Внешнекономбанк, Сбербанк Росії (в 2008 р. придбав український банк НРБ) і Банк Москви, а також приватний Альфа-банк. Внаслідок цього на початок 2009 р. в лідери за обсягами капіталу (майже чверть в загальному обсязі іноземних інвестицій в український банківський сектор), вкладеного в українські фінансові установи, впевнено вийшла саме Росія, яка контролює в Україні 11 банків (що є найбільш капіталізованими), три з яких вже входять до ТОП-10 вітчизняного ринку [8, с. 14].

Більшість українських банків контролюється іноземним капіталом або входять до промислово-фінансових груп. Про це свідчить аналіз структури власності банківської системи країни. За географічною приналежністю активів ТОП-10 банків, 45,4% з них належать Україні, 18,2% — Росії, 11,6% — Австрії, 9,8% — Франції, 9% — Італії, 6% - Угорщині. Один з найбільш відомих банків України — Райффайзен банк Аваль — контролюється з 1 жовтня 2005 р. банківською холдинговою групою Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдинг АГ (станом на 1 січня 2010 року група Райффайзен володіла 96,17% акцій банку). Ще один з лідерів банківської системи — Укрсоцбанк — до 2008 року належав ЗАТ «Ферротрейд Інтернешнл» (86,2%). Ця таємнича структура є підрозділом російської компанії «Ферротрейд ЛТД». Проте 23 січня 2008 року Uni Credit Group завершила купівлю 94,2% загального випущеного акціонерного капіталу Укрсоцбанку у групи інвесторів, яких представляла міжнародна інвестиційна консалтингова компанія East One. В результаті банк став учасником авторитетної міжнародної Uni Credit Group — однієї з найбільших фінансових організацій світу італійського походження. «ІНГ Банк Україна» повністю належить Нідерландському ING Bank N.V. (100%). Він презентує глобальну фінансову групу з 150-річним досвідом роботи, яка входить в ТОП-20 найбільших фінансових установ світу. Банк належить до категорії корпоративних. Популярний серед українців бренд Приватбанк, який володіє найбільш розвинутою мережею обслуговування пластикових карток, належить групі Приват. В Україні російському «ВТБ Банку» належить 99,95% акцій українського «ВТБ банку». Укресімбанк орієнтований на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності держави і має одну з найрозвинутіших мереж банків-кореспондентів за кордоном 100% акцій банку належать державі. «Ерсте Банк» — ще один представник міжнародної фінансової групи на ринку України. Він повністю контролюється австрійською Erste Group і динамічно нарощує свій потенціал. Укрсиббанк — наступний банк країни з великою часткою іноземного капіталу. У квітні 2006 р. французький BNP Paribas придбав 51,0 % акцій УкрСиббанку. А в червні 2009 р. частка BNP Paribas в УкрСиббанку була збільшена до 81,42%. Ще 18,58% акцій належить Українській металургійній компанії. «ОТР Банк» виник у 2006 році як результат купівлі угорським ОТР Банк Райффайзенбанку Україна. З того часу угорському капіталу належить 100% акцій цього банку.

Universal Bank входить до групи Eurobank EFG Group (Люксембург), яка є європейською банківською організацією, із загальними активами групи 84,3 млрд. євро. До цього найбільшим акціонером установи був концерн «Галнафтогаз». Відповідно до результатів викупу додаткової емісії акцій Промінвестбанку 15 січня 2009 року Державна корпорація «Банк розвитку та зовнішньоекономічної діяльності (Зовнішекономбанк)» (Росія) отримала контроль над 75% акцій банку. Основним акціонером ПАТ «Банк Форум» є Commerzbank Auslandsbanken Holding AG (Німеччина), який володіє 89,25% статутного капіталу ПАТ «Банк Форум». У свою чергу Commerzbank Auslandsbanken Holding AG є 100% дочірньою компанією Commerzbank AG. Ощадбанк володіє найбільшою мережею установ по всій території України. Утворений на уламках Ощадбанку СРСР в 1991 р., він продовжує залишатись державною фінансовою установою. Провідним акціонером банку ПУМБ є компанія «СКМ ФІНАНС». Їй належить 99,86% акцій фінустанови. «Альфа-Банк» є членом російського консорціуму Альфа-груп. Основний акціонер — кіпрська офшорна компанія ABN Ukraine Limited (99,99% акцій). «Брок-бізнесбанк» належить двом братам Сергію Буряку (48,6%) Олександру Буряку (46,9%). Провідними акціонерами банку «Фінанси та Кредит» є: ТОВ «Асканія» (пряма участь у статутному капіталі — 48,8773%); ЗАТ «F & C Realty» — (47,0592%). Незначною часткою банку володіє НАК «Нафтогаз України». Серед акціонерів Кредитпромбанку були на 1 квітня 2010 року — кіпрська та ірландська компанії, а також громадянин Кіпру Папунідіс Константинос, який опосередковано володіє 72,59% капіталу фінустанови. Укргазбанк контролюється кількома акціонерами фізичними особами. Найбільшим акціонером Родовід банку з часткою в 99,97% акцій є держава в особі Міністерства фінансів України, яка з 17 липня 2009 р. стала власником банку в рамках програми рекапіталізації. До того Родовід Банк контролювався ВАТ «РБ Капітал-груп» (77% акцій) та рядом менших компаній. На даний час основними власниками Надра Банку є Novartik Trading Limited, Manmade Enterprises Limited (обидві — Кіпр, 60,99% та 30,74% відповідно) та East Capital Group (Швеція) [9].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене варто зазначити наступне:

1. Для сприяння консолідації банківського капіталу Національний банк підвищував нормативу адекватності регулятивного капіталу з 8 до 10 % та мінімальний обсяг статутного капіталу. Крім того НБУ рекомендував низько капіталізованим банкам застосовувати процедури з реорганізації шляхом злиття, а також реструктуризації через закриття (продаж) збиткових філіалів (без балансових відділень).

Правове забезпечення стимулювання консолідації банківського капіталу, шляхом об'єднання та злиття банків, через підвищення норми адекватності власного капіталу, мінімального розміру регулятивного та статутного капіталів потребує систематизації та наукових досліджень. Виконання підвищених вимог НБУ може призвести в окремих випадках до штучного нарощення власних капіталів або фіктивної капіталізації.

2. Процедура злиття та об'єднання банківського капіталу потребує дотримання вимог законодавчих норм і є досить неоднозначною, оскільки результатом має бути створення нової банківської установи та отримання нею ліцензії НБУ на здійснення банківської діяльності. Це несе адміністративно-правові проблеми, а також певні технічні питання, які пов'язані з досягненням згоди між управлінськими підрозділами банків-учасників злиття та об'єднання, в першу чергу, стосовно взаємовідносин з клієнтами, ведення бухгалтерського, управлінського та фінансового обліку, здійснення внутрішнього та зовнішнього контролю.

3. Успішна консолідація банківського капіталу в Україні має бути вдосконалення законодавства та нормативної бази щодо регламентації процесів об'єднання, злиття та поглинання банківських та фінансових установ. Акціонери банків будуть економічно зацікавленими у консолідації капіталів за наявності відповідної підтримки держави, яка б захищала права власників і мінімізувала б ризики які виникають при консолідації банківського капіталу, Відповідна законодавча підтримка забезпечить зниження негативних наслідків від неефективних об'єднань.

4. Нарощування власного капіталу українських банків шляхом злиття та поглинання повинно мати за головну мету створення нової, більш потужнішої та ефективнішої банківської установи.

5. Банки мають можливість збільшувати капітал шляхом сек'юритизації активів, проведення емісії акцій, залучення ресурсів на умовах субординованого боргу, коштів власників, рефінансування НБУ. З метою підвищення рівня капіталізації 22.01.2011 на період до 01.01.2012. Національний банк України дозволив банкам включати до основного капіталу сплачені, але не зареєстровані внески до статутного капіталу. Це сприятиме підтримці банків у посткризовий період та створення сприятливих умов для відновлення їх стабільної діяльності.

Підсумовуючи зауважимо, що основною метою консолідації банківського капіталу є прийняття системних рішень про проведення реорганізації у формі злиття чи об'єднання, що сприятиме стійкості банківської системи України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віднійчук-Вірван Л.А. Міжнародний банківський бізнес: базові категорії, поняття терміни: навч. посіб. / Любов Антонівна Віднійчук-Вірван. — Львів: «Магнолія 2006», 2007. — 312с.

2. Аналітичний облік банківської системи України за перше півріччя 2010 року. / Електронний ресурс. — Огляд підготовлено аналітичним департаментом НРА «Рюрік» на основі офіційних даних Держкомстату (режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>) та НБУ (режим доступу: <http://bank.gov.ua>). — Режим доступу http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2kv2010.pdf

3. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник./ А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк — Л.: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. — 713с.

4. Ворода Л. Консолідація банківських установ, як ефективний спосіб нарощення власного капіталу банків/ Любов Ворода // Банківська справа. — 2007. — №6 — С. 26-36.

5. Бадзим О.С. Процеси транскордонного злиття та поглинання у фінансовому секторі України. / О.С. Бадзим, Ю.Ю. Кривошапка // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — №9(87) — С. 155-159.

6. Пронін О.Ю. Особливості процесів злиття та поглинання у фінансово-банківському секторі. / О.Ю. Пронін. // Фінанси України. — 2005. — №8 — С. 106-122.

7. Кривошапов О. Емкость рынка M&A / О. Кривошапов // Слияния и поглощения. — 2009. — №1-2. — С. 23-24.

8. Петренко Ю.И. Развитие стратегий слияний и поглощений российских промышленных компаний: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 — Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами) — промышленность. / Ю.И. Петренко — М., 2007. — 23 с.

9. Герасименко П. Хто володіє банками України./ П. Герасименко // Економіка та фінанси. / Електронний ресурс. — Режим доступу <http://www.ukrbiznes.com/analytic/economy/10203.html>.

ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 330.1

СИСТЕМНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ І ЇХ РОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Веретенникова О.В., к.е.н., доцент, ДНАБА
Бондаренко А.В., асистент, ДНАБА

В статті розглянуто сутність і основні характеристики системи, визначені системні характеристики інвестиційного ринку, особливості взаємодії його елементів — суб'єктів інвестиційної діяльності, а також вплив взаємодії елементів на формування додаткового ефекту функціонування суб'єктів інвестиційного процесу, що може бути застосований в подальшій діяльності кожного з учасників інвестиційної діяльності.

Ключові слова: система, елемент, взаємодія, зв'язки, інвестиційний ринок, інвестиційна діяльність, суб'єкт інвестиційної діяльності

ВСТУП

Сучасний етап розвитку економіки характеризується багатовимірністю інвестиційного простору, функціонування суб'єктів якого визначається не тільки цільовою спрямованістю формування і подальшого здійснення діяльності інвесторів і учасників інвестиційного процесу, а і їх просторовим розміщенням відносно інших суб'єктів, характером, тривалістю та іншими характеристиками зв'язків між представниками інвестиційного ринку.

Даній проблематиці приділяли увагу І. Бланк, В. Бочаров, М. Газеєв, Л. Дідківська, Л. Ігоніна, А. Пересада, В. Розанов, П. Самуельсон та інші науковці. В їх дослідженнях знайшли місце питання визначення сутнісних ознак інвестиційного ринку [4, 16], його формування, оцінки стану та прогнозування розвитку [4]. В той же час, несправедливо обійденою увагою залишається і роль ефекту, що виникає при взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності як елементів інвестиційного ринку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є визначення системних характеристик інвестиційного ринку і особливостей взаємодії його елементів за допомогою використання системного підходу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Системний підхід з повним правом можна назвати продуктом XIX сторіччя, хоча філософське осмислення цієї категорії можна знайти і в працях Бекона, Гегеля, Міля, Маркса тощо [15, 20].

Чітке формулювання основної ідеї системного підходу належить Блезу Паскалю, який відзначив неможливість пізнання частини без знання цілого і пізнання цілого без знання його частин. Для класичного розуміння системи характерним було переконання в тому, що її властивості детермінуються властивостями створюючих її елементів. До кінця XIX сторіччя описання системного об'єкту зводилося саме до характеристики цих елементів. Однак, необхідність вирішення ряду нових завдань, що пов'язані зі складними технічними і соціальними системами, реалізації багатоваріантних економічних, науково-дослідних проектів, викликана вимогами часу, призвела до виникнення нового розуміння і оформлення системного підходу в так званій «новій методологічній установці: ціле (система) не тільки не детермінується однозначно властивостями його елементів або їхніх груп та не зводиться до них, але, навпаки, самі елементи детермінуються цілим і лише в його рамках дістають своє функціональне пояснення та виправдання» [14].

Після систематичного викладення принципів загального дослідження систем Людвігом фон Берталанфі і Кенеттом Боулдінгом в 60-ті роки XX ст. з'явилася безліч праць, присвячених проблемам системної методології. Сьогодні системний підхід вважається одним з найбільш ефективних методів вирішення складних проблем. Сучасні теоретики і практики, серед яких І.В. Блауберг, В.М. Плішкін, Е.Г. Юдін одностайні в тому, що без визнання закономірностей системних якостей та відносин вивчення складних об'єктів вільно чи невільно буде переходити до зведення складного до простого [4, 14, 20].

У якості системних може розглядатися безліч об'єктів, але як справедливо відзначається в науковій літературі, не до всіх об'єктів доцільно застосовувати принципи і методи системного підходу, а тільки до тих, у яких ознаки системності виражені досить інтенсивно [4, 10, 17].

Таким чином, застосування принципів системного підходу в процесі дослідження взаємодії суб'єктів інвестування, яка відбувається на інвестиційному ринку, вимагає обґрунтування відповідності останнього системним ознакам, що виділяються в науковій літературі [5, 10, 11, 16].

Системні характеристики інвестиційного ринку полягають в наступному:

1. Цілісність: функціонування інвестиційного ринку передбачає формування і функціонування множини елементів (в структурному розрізі ними можуть бути: інвестори, підрядники, замовники, науково-дослідні та проектні організації, споживачі інвестицій), реалізація функціонального призначення яких залежить від місця в системі і характеру зв'язків, на яких побудовані процеси взаємодії.

2. Структурність, наявність стійких зв'язків: функціонування кожного з суб'єктів інвестиційного ринку опосередковане наявністю між ними взаємозв'язків, характер яких визначається місцем суб'єкту в загальній структурі інвестиційного ринку, його позицією по відношенню до інших її складових.

3. Синергічність: реалізація цільової настанови одного суб'єкту інвестування, як правило, сполучена зі зміною результативності функціонування інших учасників інвестиційного процесу, а поєднання зусиль декількох задіяних сторін має відображення у вигляді ефекту, що кількісно і якісно перевищує сумарний результат функціонування кожного з суб'єктів відокремлено.

4. Автономність: функціонування інвестиційного ринку відбувається не тільки у відповідності з загальноекономічними законами і нормами права, а і специфічними, притаманними лише інвестиційному ринку.

5. Мультиплікативність: наявність стійких зв'язків, взаємообумовленість функціонування суб'єктів інвестиційного ринку обумовлює підсилення ефекту функціонування одних суб'єктів в результаті підвищення ефективності управління іншими.

6. Адаптивність, тобто властивість пристосовуватися до нових зовнішніх умов, яка полягає у своєчасній зміні тактичних і стратегічних напрямків діяльності суб'єктів інвестиційного ринку, їх зв'язків, можливості саморегулювання і відновлення стійкої діяльності як виклику на зміну зовнішніх умов.

7. Сумісність: взаємопристосованість і взаємоадаптивність окремих суб'єктів інвестування, що відображається у наявності в кожного з останніх прийнятних для інших суб'єктів інвестиційного ринку методів управління інвестиційною діяльністю підприємства, цілей функціонування, способів і стратегій їх досягнення.

8. Емерджентність, яка передбачає наявність у інвестиційного ринку таких характеристик і якостей, які не притаманні жодному з його елементів (окремих суб'єктів підприємництва), серед яких реалізація складних функціональних зв'язків, зміст яких визначається кон'юнктурою інвестиційного ринку, впливом державного регулювання інвестиційних процесів тощо, що в свою чергу сприяє формуванню багатоаспектного потенціалу взаємодії суб'єктів інвестування.

9. Ієрархічність системи, що передбачає можливість розчленування інвестиційного ринку як системи вищого порядку на сукупність елементів, кожен з яких, в свою чергу, характеризується наявністю системних якостей, відповідно, є системою нижчого рівня.

Наявність вищезазначених ознак у інвестиційного ринку надає змогу відзначити його системний характер і доцільність розгляду із застосуванням системного підходу. В основі такого підходу лежить розчленування системи на елементи і встановлення зв'язку між ними. Елементами системи вважаються її компоненти, які приймають безпосередню участь у її створенні, є неподільними її складовими. У випадку інвестиційного ринку елементами можна вважати суб'єктів інвестиційної діяльності.

Вступаючи у певні відносини на інвестиційному ринку, де здійснюється процес обміну інвестиціями, суб'єкти інвестиційної діяльності реалізують власні економічні інтереси. Законом України «Про інвестиційну діяльність» закріплено існування таких суб'єктів інвестиційної діяльності як інвестори і учасники. Перші приймають рішення про вкладання власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування, другі забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора [1]. В той же час в інвестиційному законодавстві не відведено місця тим суб'єктам, що приймають інвестиційний капітал і освоюють його. Специфічний характер їх участі в інвестиційному процесі визначається тим, що такі суб'єкти не приймають рішення щодо вкладення капіталу в об'єкти інвестування як інвестори і не виконують його доручень або замовлення. В той же час, підприємства-реципієнти, на відміну від учасників інвестиційного процесу, можуть виступати власниками об'єктів інвестування, адже приймаючи інвестиційний капітал, вони реалізують діяльність щодо його освоєння, використовуючи власне майно (основні і оборотні фонди, нематеріальні активи та ін.). Таким чином, специфічна роль підприємств-реципієнтів в інвестиційному процесі дозволяє відокремити їх від інвесторів і учасників інвестиційного процесу в особливу групу, на чому неодноразово наголошувалося багатьма науковцями [8, 12].

Властивості інвестиційного ринку як системи в цілому визначаються не стільки властивостями окремих суб'єктів інвестиційної діяльності, скільки характеристиками взаємозв'язків цих суб'єктів підприємництва. Система, як єдине ціле, існує саме завдяки наявності зв'язків між її елементами. Іншими словами, зв'язки виражають закони функціонування системи. Вони перетворюють систему з сукупності елементів на єдине ціле, роблять її надійною, дієвою, динамічною, ефективною і визначають стан і структуру інвестиційного ринку, на якому функціонують суб'єкти інвестиційної діяльності, але з урахуванням функцій цієї системи.

Особливості реалізації цього процесу в сучасних нестабільних умовах економічного розвитку визначаються недосконалістю законодавчої бази, політичною нестабільністю країни, зниженням захищеності і ступеня гарантування інвестицій, обмеженістю доступних джерел фінансування інвестиційної діяльності, зростанням ризикованості вкладень. Ця ситуація ускладнюється відсутністю дієвого інвестиційного механізму оптимізації взаємозв'язків різних суб'єктів інвестиційної діяльності, ефективності реалізації різних форм їх взаємодії. Тому, важливим аспектом діяльності суб'єктів інвестиційної діяльності є налагодження партнерських взаємостосунків один з одним. При цьому взаємодія суб'єктів інвестування призводить до виникнення специфічних зв'язків, а отже і нових можливостей, які можуть бути використані для підвищення їх загального результату діяльності. Тіснота таких зв'язків визначає не тільки перспективу розвитку інвестиційної діяльності кожного з елементів інвестиційного ринку, але й формування певного іміджу держави, що сприятиме збільшенню надходження інвестицій.

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок про те, що інвестиційний ринок відповідає всім ознакам системності, а взаємодія суб'єктів інвестиційної діяльності як елементів інвестиційного ринку створює основу для підвищення ефективності діяльності кожного з них щодо реалізації своїх основних видів діяльності, що залежатиме від характеру і тісноти зв'язків між елементами інвестиційного ринку. Доцільним є подальше вивчення характеру і прояву зв'язків між елементами інвестиційного ринку, визначення їх характеру, що дозволить підвищити ефективність управління формуванням і реалізацією потенціалу підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» із змінами та доповненнями №34, ст. 486, №2518-VI (2518-17) від 09.09.2010 // Відомості Верховної Ради, 2010 / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
2. Архангельский В.Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / В.Н. Архангельский, Л.Е. Зиновьев. — М., 1983.
3. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. — М.: Наука, 1973.
4. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. — К.: МП «ИТЕМ», ЛТД «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995.
5. Большаков А.С. Менеджмент: Учебное пособие / А.С. Большаков. — СПб.: «Издательство «Питер», 2000. — 160 с.: ил. — (Серия «Краткий курс»)
6. Вальчук Т.Л. Трудові ресурси як складова інтелектуального потенціалу інформаційно-телекомунікаційної сфери / Т.Л. Вальчук // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. — К., 2006. — Вип. 7–8 (62–63).
7. Грачев Н.Н. Информационные технологии для госслужащих / Н.Н. Грачев, М.А. Шевцов. — М.: Норма, 2008.
8. Губанова Л.І. Розвиток форм фінансування інвестиційних проектів / Л.І. Губанова, Н.В. Наконечна. / Електронний ресурс — Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-gubanova-li-nakonechna-nv-rozvitok-form-finansuvannya-investitsiynih-proektiv/>
9. Дуда С.Т. Інноваційні підходи до формування та розвитку економічного потенціалу торговельних підприємств споживчої кооперації України / С.Т. Дуда, О.О. Ільчук. / Електронний ресурс — Режим доступу: <http://ukrcoop-journal.com.ua/num/Cduda.htm>
10. Злыденъ И. Принципы системного управления конкурентным потенциалом предприятия / И. Злыденъ // Бизнес-информ, 2005. — № 7-8. — С. 66-70.
11. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій / О.В. Кустовська. — Тернопіль: Економічна думка, 2005. — 124 с.
12. Мешков А.В. Оцінка і підвищення інвестиційної привабливості підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / А.В. Мешков. — Донецьк, 2004.

13. Общая теория систем и системное познание мира / Электронный ресурс. — Режим доступа: <http://rawgor.narod.ru/s10ssn.htm>.
14. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. — С. 127-129.
15. Маркс К. Капітал / К. Маркс. — М.: Политиздат, 1983.
16. Москвін С. Інвестиційний ринок України та проблеми його державного регулювання / С. Москвін // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. / Електронний ресурс. — Режим доступа: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/119.htm
17. Співвідношення системи, структури і елементу у дослідженні систем управління. / Електронний ресурс. — Режим доступа: <http://studentu5.com/index.php?work=1461&page=2>
18. Спицнадель В.Н. Основы системного анализа: учебное пособие / В.Н. Спицнадель. — С.-Пб, 2000.
19. Фролов И.Т. Философский словарь / И.Т. Фролов. — 5-е изд. — М.: Политиздат, 1987. — 590 с.
20. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности: Методологические проблемы современной науки / Э.Г. Юдин. — М.: Наука, 1978. — 391 с.

УДК 658.589.001.76 (477.7)

АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ АР КРИМ

Єжакова Н.В., к.е.н., доцент КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

У статті проведений аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Автономної Республіки Крим. Автором проаналізовані різні фінансові ресурси для здійснення інноваційних процесів, а також виявлені сучасні тенденції фінансування науково-технічного розвитку досліджуваних підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансово-кредитне забезпечення, аналіз інноваційної діяльності, харчова промисловість.

ВСТУП

Інноваційна діяльність промислових підприємств сприяє інтенсивному розвитку економіки, забезпечує прискорення впровадження у виробництво останніх досягнень науково-технічного прогресу. При цьому здійснення інноваційної діяльності підприємствами харчової промисловості дає можливість повніше задовольняти потреби споживачів у різноманітній високоякісній продукції харчування.

При цьому важливою умовою ефективної реалізації інноваційних процесів є відповідне фінансово-кредитне забезпечення всіх етапів інноваційної діяльності. Під таким забезпеченням розуміють систему економічних взаємин з приводу пошуку, залучення і результативного використання фінансово-кредитних ресурсів при здійсненні інноваційної діяльності.

Питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності вивчали вітчизняні вчені: М. Крупка [1], С. Онишко [2], О. Васюренко, І. Пасечник [3], С. Кравченко [4] та інші.

Так, М.І. Крупка розглядаючи фінансові інструменти державного регулювання і підтримки інноваційної сфери, відзначав, що існує «потреба державної підтримки інноваційної сфери як джерела економічного зростання і відродження національної культури, освіти і науки» [1, с. 83].

У своїх дослідженнях С. Онишко комплексно проаналізував загальні методологічні принципи фінансового забезпечення інноваційного розвитку, охарактеризував основні напрями економічної політики: бюджетно-податковий, грошово-кредитний, амортизаційний та ін., розкрив їхній вплив на інноваційний розвиток [2].

Шляхи розвитку кредитного забезпечення інноваційної діяльності вивчали О. Васюренко та І. Пасічник, які вважають, що «кредит є важливим чинником прискорення інноваційних відтворювальних процесів і вимушує позичальника активізувати виробничий процес через необхідність і терміновість повернення позики» [3, с. 25].

Умови фінансування інноваційних рішень обґрунтував у своїх працях С. Кравченко. Науковцем запропоновано науковий підхід, що дозволяє простежити, як для конкретного інноваційного проекту зміниться максимально допустима вартість позикового капіталу при зміні структури мобілізованого для інвестування капіталу [4].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств Автономної Республіки Крим, у т.ч. підприємств харчової промисловості даного регіону, а також виявлення сучасних тенденцій фінансування науково-технічної діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Проте, незважаючи на наведені теоретичні напрацювання, питанням формування оптимального фінансово-кредитного механізму, що забезпечує інноваційні процеси на підприємствах харчової промисловості, приділяється ще недостатньо уваги. Наголосимо, що створити такий механізм вкрай потрібно, оскільки зниження рівня фінансування науково-технічних робіт призводить до катастрофічних наслідків, а саме:

1. Відбувається відплив наукових і технічних кадрів за кордон.
2. Застаріває наявна матеріально-технічна база досліджень в Україні, а також знижується український науково-технічний потенціал.
3. Ринок заповнюється імпортними товарами не завжди ліпшої якості через відсутність вітчизняних «новинок».

4. Збільшується приплив іноземних інвесторів у економіку України, про що свідчать такі дані: «...за останні 10 років питома вага бюджетних коштів зменшилася з 40% до 30%, а частка іноземного фінансування за цей період збільшилася до 25 %» [5, с. 135].

Отже, необхідне формування такого фінансово-кредитного механізму, який має передбачати:

- розробку нормативно-правової документації щодо фінансування інноваційної діяльності;
- формування нових форм фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності.

Правові, економічні і соціальні умови фінансування інноваційної діяльності встановлюються Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.02 р. №40-IV, згідно з яким джерелами фінансування інноваційної діяльності є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних фінансово – кредитних установ;
- власні або взяті у борг кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- інші джерела, не заборонені законодавством України [6].

У даний час фінансове забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств здійснюється за власні кошти, переважно за рахунок прибутку підприємств; за кошти державних і місцевих бюджетів (в основному кошти бюджету Автономної Республіки Крим); кредитів банків (меншою мірою через високі процентні ставки); за кошти вітчизняних і іноземних інвесторів (їхня частка в загальному обсязі фінансування вкрай низька); інших джерел.

Таблиця 1

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств АРК у 2005-2009 рр., тис. грн.*

Роки	Загальна сума витрат на технологічні інновації	З них фінансувалися за рахунок							
		Власних коштів	Коштів державного бюджету	Коштів місцевих бюджетів	Коштів іноземних інвесторів	Коштів вітчизняних інвесторів	Кредитів		Кошти інших джерел
							Всього	З них на пільгових умовах	
2005	93613,8	72476,8	18,6	873,8	16883,5	—	1591,0	—	1770,1
2006	90247,8	62163,8	129,9	—	6782,2	—	20570,4	8383,0	596,5
2007	185038,9	91443,3	5019,4	116,7	—	—	78692,1	3092,3	9767,4
2008	225614,2	187339,5	3387,0	269,5	167,5	—	20744,3	3066,7	13706,4
2009	129829,5	101700,2	—	—	228,4	—	3191,0	—	24709,9

* Таблиця складена автором на основі статистичних даних [7]

Так, з табл. 1 видно, що обсяг фінансування інновацій в 2009 р. склав 129,8 млн. грн. В порівнянні з попереднім роком його обсяг знизився майже удвічі (на 42,5%), тоді як в 2008 р. спостерігався річний приріст на 21,9%. До 2008 р. частка власних коштів мала тенденцію до скорочення. Два останні роки чотири з п'яти підприємств при впровадженні інновацій розраховували тільки на власні кошти (у 2007 р. — тільки кожне друге). Жодне підприємство АРК не виконувало роботи по впровадженню інновацій за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів, а також за рахунок вітчизняних інвесторів [7].

Більш наочно структуру обсягу фінансування інноваційної діяльності за рахунок різних джерел наведено в табл. 2.

За даними табл. 2 видно, що в 2009 р. сума, отримана від іноземних інвесторів, склала 0,2% загального обсягу фінансування. При цьому жодне підприємство АРК не виконувало роботи по впровадженню інновацій за рахунок державного і місцевих бюджетів. За останні п'ять років в республіці на виконання робіт по впровадженню інновацій не використовувалися кошти позабюджетних фондів.

Так, наприклад, якщо в 2005 році кредити займали 1,7%, то в 2007 р. вже 42,5% від загального обсягу фінансування інновацій. При цьому, в 2007 р. менше 2% від загальної суми кредитів було отримано на пільгових умовах. До кінця 2007 р. кредитів припадало на частку 9% (1,4% — на пільгових умовах), а в 2009 році — кредити практично не видавалися, тільки одне інноваційне активне підприємство скористалося кредитами — підприємство харчової промисловості АР Крим.

Конкретні обсяги і частки фінансування за рахунок різних джерел на підприємствах харчової промисловості Автономної Республіки Крим наведено в табл. 3.

Таблиця 2

Структура обсягу фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств АР Крим, 2005-2009 рр.*

	Відсотків до загального обсягу фінансування				
	2005	2006	2007	2008	2009
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
в т.ч.					
власні кошти	77,5	68,9	49,4	83,0	78,3
кошти державного і місцевого бюджетів	0,9	0,1	2,8	1,6	—
кошти іноземних інвесторів	18,0	7,5	—	0,1	0,2
кредити	1,7	22,8	42,5	9,2	2,5
інші джерела	1,9	0,7	5,3	6,1	19,0

* Таблиця складена автором на основі статистичних даних [7]

Таблиця 3

Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АРК в 2005-2009 рр.*

Джерело фінансування	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Загальна сума витрат на технологічні інновації, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	10716,0 (100,00)	11933,0 (100,00)	6126,8 (100,00)	16533,9 (100,00)	24613,7 (100,00)
з них за рахунок:					
Власні кошти, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	9383,9 (87,57)	3248,0 (27,22)	1060,1 (17,30)	10007,4 (60,53)	21422,7 (87,04)
Кошти державного бюджету, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	18,6 (0,17)	—	2611,7 (42,63)	—	—
Кошти місцевих бюджетів, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	—	—	—	—	—
Банківські кредити, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	794,0 (7,41)	8685,0 (72,78)	2455,0 (40,07)	6526,5 (39,47)	3191,0 (12,96)
Кошти вітчизняних інвесторів, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	—	—	—	—	—
Кошти іноземних інвесторів, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	519,5 (4,85)	—	—	—	—
Інші джерела, тис. грн. (частка в загальному обсязі фінансування, %)	—	—	—	—	—

* Таблиця складена автором на основі статистичних даних [7]

На підставі даних табл. 3 видно, що найбільша питома вага власних коштів цих підприємств у загальному обсязі фінансування інновацій в АР Крим становила 87,57% у 2005 р. Проте харчова промисловість має найменшу питому вагу в частині фінансування інновацій за рахунок власних коштів проти інших галузей.

За даними табл. 3 кошти держбюджету на інноваційну діяльність виділялися лише у 2005 та у 2007 роках. Ресурси місцевих бюджетів зовсім не використовувалися підприємствами харчової промисловості. На наш погляд, при виділенні коштів з державного і місцевих бюджетів на інноваційну діяльність необхідно орієнтуватися на стратегічно важливі інноваційні проекти для Автономної Рес-

публіки Крим. Бюджетні кошти мають бути в такому разі якщо не головним джерелом для фінансування інноваційної діяльності пріоритетних підприємств для економіки АРК, то хоч би додатковим ресурсом.

У 2006 році Комісія Ради Міністрів Автономної Республіки Крим з відбору інвестиційних та інноваційних проектів схвалила бізнес-плани чотирьох кримських промислових підприємств з метою надання їм фінансової підтримки за кошти республіканського бюджету. Слід відзначити, що два з них — підприємства харчової промисловості: ТОВ «Сімферопольська кондитерська фабрика» (проект «Збільшення обсягів виробництва і продажу кондитерських виробів») і ВАТ «Кримхліб» (проект «Технічне переозброєння, зростання обсягів виробництва і продажу») [8]. Цим підприємствам за рахунок кримського бюджету погашається частина процентних виплат за банківськими кредитами.

Розглядаючи інші джерела фінансування, зазначимо, що кошти вітчизняних інвесторів зовсім не використовувалися. Іноземні інвестиції залучались у досліджувану галузь тільки в 2005 році. З погляду інвесторів, найпривабливішими для вкладення коштів в АР Крим є підприємства виноробної, пивобезалкогольної, молочної і хлібопекарської підгалузей харчової промисловості, що мають високий технічний рівень виробництва і значні розміри прибутку.

Проте питома вага інвестиційних коштів вкрай незначна в загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності. Як стверджують В. Головатюк і В. Соловійов, «Україна — країна великих ризиків. Такий міжнародний інвестиційний імідж нашої держави призводить до того, що активність інвестиційних процесів в Україні слабка» [9, с. 3].

Ми вважаємо, що таке становище, скоріше за все, пов'язано з недосконалим законодавством в інвестиційній сфері, великим періодом окупності інвестицій в інноваційні проекти, високими ризиками, відсутністю сприятливого інвестиційного клімату. Це свідчить про те, що якнайшвидше потрібно створювати умови для залучення інвестицій. Наприклад, в акціонерних товариствах слід залучати кошти інвесторів на умовах закріплення частини прибутку за ними після реалізації інноваційного проекту на основі застави акцій, що дають право голосу на повернення вкладених інвестицій, т. ін.

Варто наголосити, що банківські кредити набули поширення при впровадженні інновацій в АРК, але їхня питома вага в загальному обсязі фінансування значно знизилась к 2009 року унаслідок впровадження достатньо високих процентних ставок.

Водночас кредит є одним із ключових чинників активізації і стимулювання інноваційної діяльності, бо необхідність повернення позики в установленний термін вимушує позичальника прискорювати інноваційний процес. Проте, на жаль, кредитами підприємства користуються не часто, і цьому є причини: достатньо високий рівень процентних ставок за банківськими кредитами, переважно поточний і короткостроковий характер банківських пасивів, великий кредитний ризик, ризик зміни процентних ставок, низька ліквідність об'єктів застави. Сучасні умови диктують банківським установам те, що вони повинні бути головними центрами фінансування інновацій, видавати кредити на випуск нової продукції, освоєння нової технології, розробку нової техніки. Банки не просто мають видавати довгострокову позику, а самі повинні рекомендувати нововведення на основі альтернативних проектів і бізнес-планів, на які доцільно брати кредит, виступати як пайовики з дальшою участю в прибутках. При одержанні заявок від підприємств на отримання позики комерційний банк звертається в регіональне управління НБУ із заявкою на кредит і документами на позичальника. Після розгляду документів проект виноситься на правління НБУ, де ухвалюється остаточне рішення про надання ресурсів банку. При цьому комерційному банку необхідна обов'язкова 10 % участь власними коштами в кредитуванні цього проекту й оформлення застави перед НБУ у вигляді державних цінних паперів, майнових прав і основних фондів банку. Терміни кредитування встановлюються банком з урахуванням терміну окупності, ефективності віддачі коштів і т.д. Банки перевіряють витрати за інноваційним проектом, терміни його здійснення, а також контролюють строки погашення кредиту, стаючи при цьому рівноправним партнером підприємства. Завдяки цьому створюється конкурентна база фінансування: банк вибирає найбільш ефективні, з найменшим ризиком для кредитування інноваційні проекти і організації, а підприємства — банк, що пропонує вигідніші умови видачі кредитів. Нині ведеться посиленна робота в НБУ щодо кредитування банків, комерційних банків з метою залучення позичальників. Такі банки, як «Райффайзен Банк Аваль», «Приватбанк», «Укросоцбанк» та інші готові надавати підприємствам кредитну підтримку [8].

До позикового виду фінансового забезпечення інноваційної діяльності можна також віднести лізинг, що є способом активізації інноваційної діяльності з метою технологічного розвитку, реалізації продукції і науково-технічних досягнень. Підприємства, які мають значні фінансові труднощі у придбанні необхідного устаткування, можуть одержати його за допомогою лізингу на вигідних умовах.

Ще одним джерелом фінансування підприємств можуть стати амортизаційні відрахування. Як зазначає Н. Бутко, «амортизація — не просто джерело фінансування переважної частини капіталовкладень, а свого роду механізм, який забезпечує системне й ефективне оновлення основного капіталу. Якщо, на його думку, цей механізм не спрацює, тоді будь-які інвестиції в оновлення капіталу відіграють роль разових вкладень і в масі своїй не дають бажаного підвищення технічного рівня виробництва при неефективній амортизаційній політиці» [10, с. 13].

Багато науковців розглядають лізинг як важливий інструмент упровадження інновацій [5], а також як спосіб кредитування або спосіб довгострокової оренди. В умовах швидкого морального зношення лізинг передусім полегшує доступ до передової техніки і є фінансовим механізмом інноваційної діяльності, за допомогою якого підприємства придбають необхідне високотехнологічне устаткування за умови поступової виплати грошових коштів за нього, зароблених на його експлуатації.

Даний вид фінансування вельми популярний, широко поширений у всьому світі і є одним з надійних методів одержання інвестицій у вигляді сучасного виробничого устаткування. Проте в Україні належного поширення лізинг поки не набув. Головними причинами, які стримують розвиток лізингу в Україні загалом і в АР Крим зокрема, є: недосконалість лізингового законодавства; недостатній досвід наявних лізингових фірм і недостатність кваліфікованих кадрів на ринку лізингових послуг.

Ми вважаємо, що для розв'язання цих проблем необхідно створити фонд лізингового капіталу. У даний час, коли сучасне устаткування не можуть придбати не тільки дрібні, середні, а часто й великі промислові підприємства, такий фонд міг би істотно сприяти прискореному розповсюдженню і використанню новітніх устаткування і технологій. Також заходами з активізації лізингу в Україні можуть бути: тимчасове зниження податкових ставок на період формування лізингових компаній, надання пільг для купівлі імпортного устаткування, засобів автоматизації, програмного забезпечення, страхування лізингових операцій тощо.

До нових і таких, що тільки починають набувати поширення в Україні форм фінансування інноваційної діяльності, можна також віднести франчайзинг, форфейтинг і венчурне фінансування.

За допомогою франчайзингу можна залучити капітал кількох інвесторів. Цей спосіб доцільно використовувати для тиражування наукомісткої продукції із залученням великого капіталу. Крім фінансових ресурсів при франчайзингу інноваційним підприємствам можуть передаватися також нематеріальні активи. На наш погляд, головним пріоритетом франчайзингу для фінансового забезпечення інноваційної діяльності є поєднання в ньому переваг кредиту і лізингу.

Доцільно рекомендувати українським підприємствам у системі фінансового забезпечення науково-технічної діяльності використовувати форфейтинг. Це — форма фінансування інновацій здатна значно пожвавити інноваційну діяльність промислових підприємств. Форфейтинг є фінансовою операцією, яка перетворює комерційний кредит на банківський за допомогою купівлі боргу в кредитора. Інвестор за браку коштів для вкладення в інновації виписує векселі й одержує відстрочення платежу, а також гарантії банку щодо забезпечення платежів. Отже, банк, який здійснює форфейтингові операції, провадить фінансування інноваційної діяльності, а в покупця з'являється можливість кредитування всього інноваційного проекту [8]. Однак зауважимо, що для інвестора це досить дорога форма кредитування. Проте А. П. Дука [11] пропонує використання форфейтингового фінансування при здійсненні інноваційних проектів у рамках реалізації вітчизняних пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також при формуванні механізмів трансферу технологій. Використовувати форфейтинг рекомендується під час здійснення науково-технічних і технологічних проектів у рамках реалізації вітчизняних пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Водночас за кордоном набув значного поширення перспективний спосіб грошового забезпечення інноваційної діяльності — венчурне фінансування. Його метою є сприяння зростанню інноваційного бізнесу за допомогою фінансової підтримки відповідними організаціями, причому акцент робиться не тільки на повернення коштів, що вкладаються, але й на інноваційний розвиток підприємств. До речі, багато найбільших у світі компаній здійснили свій первинний старт завдяки венчурному капіталу.

Водночас українські вчені Л. Антонюк, А. Поручник і В. Савчук, узагальнивши зарубіжний досвід, дійшли висновку, що можливі три основні форми венчурного фінансування:

1. Участь як партнер з обмеженою відповідальністю у венчурних фондах або придбання акцій венчурних фірм через первинний ринок цінних паперів.
2. Формування самостійної дочірньої фірми (внутрішній венчур). При цьому фінансування такої фірми здійснюється за кошти корпорації.
3. Пряме фінансування малих венчурних фірм державою або приватним капіталом [12, с. 51-52].

Венчурний капітал формується на акціонерних засадах з капіталу корпорацій, банків, страхових компаній, пенсійних фондів, приватних і вітчизняних інвесторів. Процес акумуляції засобів у венчурному капіталі унаочнює рис. 1.

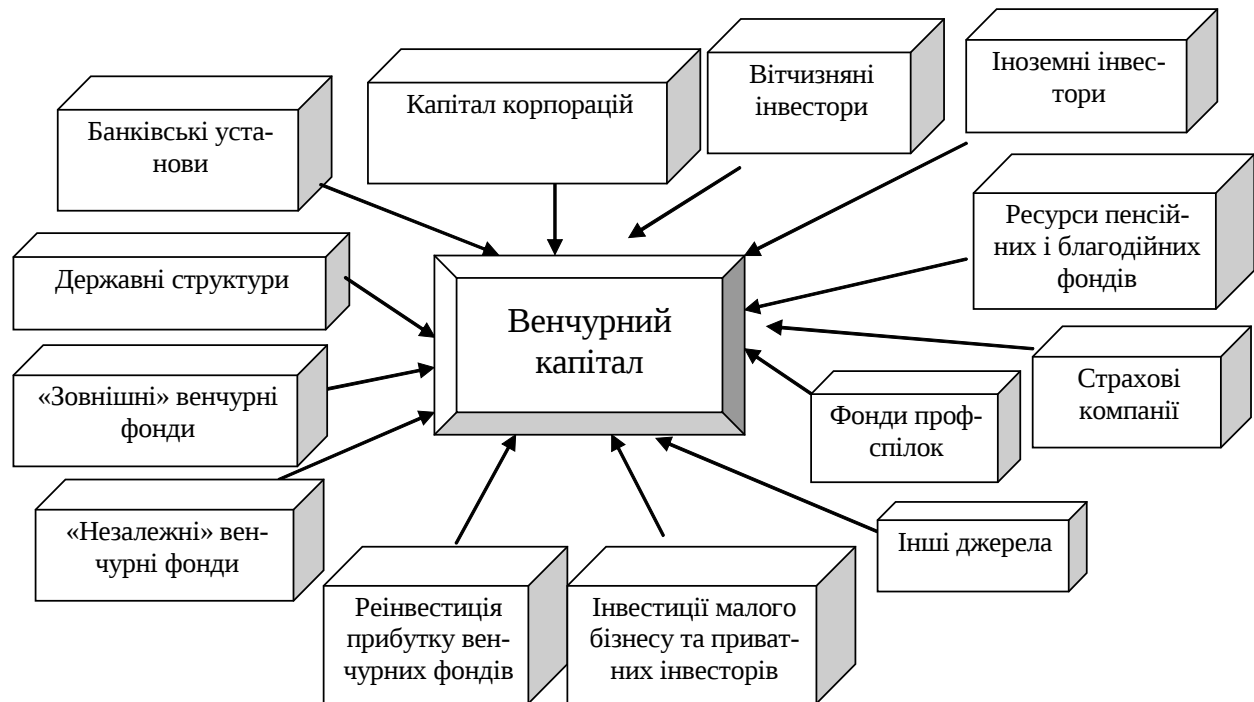

Рис. 1. Джерела венчурного фінансування (зарубіжний досвід) (складено автором на підставі [12]).

Проте найголовнішою умовою для венчурного фінансування в Україні — відповідного законодавства, що регулювало б венчурні відносини, і досі немає. У пенсійному законодавстві також бракує можливостей для вкладення коштів у венчурні фонди. Така сама ситуація спостерігається і зі страховими компаніями. Також до чинників, що стримують венчурний бізнес в Україні, можна віднести недосконалість інноваційної інфраструктури, відсутність вагомих джерел венчурного фінансування, відсутність фондового ринку, недостатність кваліфікованих кадрів [13].

На наш погляд, ставку в українському венчурному фінансуванні за наявних умов слід робити на державні структури, банки, вітчизняних інвесторів, приватних осіб. Венчурне фінансування сьогодні в Україні треба здійснювати з використанням зарубіжного досвіду, за участі інноваційних структур (технопарків, бізнес-інкубаторів, кластерів тощо) і окремих суб'єктів інноваційного підприємництва. Тож розвиток венчурного підприємництва може стати ефективним методом фінансування науково-технічної діяльності.

Ми вважаємо, що основними напрямками розвитку венчурного фінансування інноваційної діяльності в Україні, зокрема в Автономній Республіці Крим, має стати формування й удосконалення чинного законодавства, що сприяло б розвитку венчурного бізнесу, зниження податкового тиску, надання пільг на здійснення процесу венчурного фінансування високотехнологічних проєктів.

ВИСНОВКИ

Основними завданнями дальшого вдосконалення фінансово-кредитного забезпечення активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АР Крим є:

- формування державної системи гарантій банківських кредитів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності підприємств, а також пільгове кредитування інноваційних проєктів фінансово-кредитними установами;
- надання податкових стимулів до фінансування інновацій вітчизняними й іноземними інвесторами;
- формування системи пільгового страхування ризиків інноваційної діяльності;
- створення сприятливих умов для розвитку такої форми фінансування підприємництва, як лізинг, який забезпечує економію коштів, зменшує міру ризиків, стимулює технологічне оновлення виробництва;

- розв'язання проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності можливо за умов залучення альтернативних джерел фінансування: форфейтингу, франчайзингу;
- формування системи державної підтримки і стимулювання розвитку венчурного бізнесу в Україні і безпосередньо в АРК, створення відповідного правового забезпечення функціонування венчурного підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крупка М.І. Фінансові інструменти державного регулювання та підтримки інноваційної сфери / М.І. Крупка // Фінанси України. — 2001. — № 4. — С. 77-84.
2. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку / С.В. Онишко. — Ірпень: Національна академія ДПС України. — 2004. — 434с.
3. Васюренко О. Пути развития кредитного обеспечения инновационной деятельности / О. Васюренко, И. Пасечник // Экономика Украины. — 2000. — №2. — С. 24-29.
4. Кравченко С. Обоснование условий финансирования инновационных решений / С. Кравченко // Экономика Украины. — 2004. — №2. — С. 41-46.
5. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: [підручник] / Л.І. Федулова. — К.: Либідь, 2006. — 480 с.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04. 07. 2002р. № 40-IV // Офіційний вісник України.— 2002.— №31.
7. Інноваційна діяльність промислових підприємств Автономної Республіки Крим. Статистичний збірник / Главное управление статистики в Автономной Республике Крым. — Симферополь, 2010.— 125 с.
8. Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / [Акіменко П.І., Амельченко Т.В., Артюхова І.В. та ін.]; за заг. наук. ред. д.е.н., проф. С.П. Наливайченко.— Симферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2010.— 520 с. (С.121-129).
9. Головатюк В. Проблемно-ориентированная оценка инвестиционного климата в условиях инновационного развития экономики / Проблемы и перспективы инновационного развития экономики / В. Головатюк, В. Соловьев — К., 2006. — С.3-11.
10. Бутко Н. Проблемы реализации инновационной модели развития экономики на региональном уровне / Н. Бутко // Экономика Украины. — 2002. — № 11. — С. 11-17.
11. Дука А.П. Фінансове забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності / А.П. Дука // Фінанси України. — 2004. — №11. — С. 40-46.
12. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монограф. / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2003. — 394 с.
13. Єжакова Н.В. Венчурне фінансування інноваційної діяльності / Н.В. Єжакова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції вчених та спеціалістів «Реалізація національних економічних інтересів України в рамках євроінтеграційних процесів» (г. Симферополь, 14-15 травня 2009 р.) — Симферополь: ПП «Фенікс», 2009. — С. 218-221.

УДК 339.727.22

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Назарова Л.В., к.е.н., доцент, МДАУ, докторант, НДЦІПР НАН України

Статтю присвячено визначенню місця і ролі іноземного інвестування у розвитку агропромислового комплексу України, визначені основні проблеми. Розглянуто стан розвитку галузей АПК, висвітлені основні показники зовнішньої торгівлі аграрною продукцією.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, іноземне інвестування

ВСТУП

Проблематика національного регулювання іноземного інвестування була й залишається ключовою з точки зору створення інвестиційного клімату, а також забезпечення ефективності функціонування капіталу. В цьому контексті розробка практичних оцінок щодо перспектив удосконалення інвестиційного режиму повинна бути методологічно узгоджена із загальними закономірностями міжнародного руху капіталів, підприємницькою інвестиційною логікою і конкретними завданнями розвитку агропродовольчого сектора України. Необхідність і важливість цього процесу зумовлена також і процесами глобалізації, яка зумовила значне зростання обсягів торгівлі загалом і сільськогосподарськими товарами зокрема. Так, за останні 25 років минулого століття обсяги торгівлі агропродовольчими товарами у світі зросли від 220 до 604 млрд. дол. США, або майже у три рази. Доля України в світовому експорті продукції АПК порівняно з основними країнами-експортерами невелика і дорівнювала у 2009 р. 0,6%.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є дослідження особливостей залучення іноземних інвестицій у економіку України, зокрема в агропромисловий та їх роль в системі економічного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо основні показники діяльності галузей АПК в останні два роки. Від стану АПК безпосередньо залежить рівень продовольчої безпеки країни. Аналіз основних критеріїв, які характеризують мінімальний рівень продовольчої безпеки свідчить, що Україна відноситься до групи країн з середнім рівнем розвитку: голоду в країні не має, але є істотне відставання від європейських стандартів. Адже в Україні у 2009 р. добовий душевий набір продуктів харчування містив 2,9 тис. ккал (мінімальний рівень 2,5 тис. ккал), а частка витрат на харчування у видатковій частині сімейних бюджетів становила 45,0% (граничний рівень — 60%).

У січні–листопаді 2010 р. обсяг експорту товарів становив 1234,4 млн. дол. США і порівняно з аналогічним періодом 2009 р. зменшився на 1,6%, водночас обсяг імпорту зріс на 19,7% і становив 481,6 млн. дол. США. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами склало 752,8 млн. дол. США, а коефіцієнт покриття експортом імпорту — 2,6. За попередніми розрахунками, в 2010 р. загальне виробництво продукції сільського господарства порівняно з 2009 р. зросло на 1%, у т.ч. в аграрних підприємствах — на 0,9%, в господарствах населення — на 1,1%. Обсяг виробництва продукції рослинництва був меншим на 0,2%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах — на 2,1%, а в господарствах населення — більшим на 2,6%. Під урожай 2010 р. сільськогосподарські культури, за попередніми даними, було посіяно на площі 1523,9 тис. га, у т.ч. аграрними підприємствами — на 1043 тис. га (68,4%), господарствами населення — на 480,9 тис. га (31,6%). Порівняно з 2009 р. загальна посівна площа збільшилась на 39,7 тис. га (на 2,7%). У 2010 р. загальне виробництво зерна (22006,7 тис. ц) порівняно з 2009 р. зменшилося на 10,7%, що зумовлено скороченням площ збирання (на 17,7 тис. га, або на 2%) та зниженням урожайності зернових культур (на 2,5 ц з 1 га, або на 9,1%) [4].

Валовий збір соняшнику на зерно становив 5860,7 тис. ц і порівняно з 2009 р. збільшився на 6% (за рахунок зростання врожайності з 13,8 ц до 14,8 ц з 1 га). За рахунок збільшення зібраних площ (на 46%) та їх продуктивності (майже на третину) суттєво зросло загальне виробництво ріпаку (у 1,9 рази) і склало 1209,4 тис. ц. Валовий збір сої в цілому по області збільшився в 1,9 рази і становив 272,4 тис. ц, що зумовлено розширенням площ збирання (у 2,1 рази), при зниженні (на 5,6%) середньої врожайності цієї культури.

У господарствах усіх категорій виробництво картоплі зросло проти 2009 р. на 1,7% і склало 1709,5 тис. ц, що досягнуто за рахунок розширення зібраних площ на 1,6%. Овочів, навіть при зниженні їх

врожайності на 5,1% або на 10 ц з 1 га, зібрано на 6% більше (3541,4 тис. ц). Загальні обсяги виробництва плодоягідної продукції в 2010 р., за рахунок зростання врожайності (з 52,3 ц з 1 га до 70,4 ц), збільшились на 31,5%. Валовий збір винограду був меншим на 15% і становив 389,4 тис. ц. Середня врожайність цієї культури склала 73,2 ц з 1 га проти 84,7 ц у 2009р. Під урожай 2011 р. озимі на зерно та зелений корм (включаючи ріпак) господарствами усіх категорій посіяно на площі 737 тис. га (на 5% менше, ніж було посіяно під урожай 2010 р.), у т.ч. зернові на зерно — на 642,1 тис. га (на 4,1% менше).

У 2010 р. обсяг виробництва продукції тваринництва порівняно з 2009 р., за попередніми розрахунками, зріс на 4%, у т.ч. в сільськогосподарських підприємствах — на 20,1%, а в господарствах населення — зменшився на 0,7%.

У господарствах усіх категорій за 2010 р. порівняно з попереднім збільшилося виробництво м'яса (на 6 тис. т, або на 15%) та яєць (на 98,8 млн. шт., на 20,8%), водночас зменшилося виробництво молока (на 3,8 тис. т, на 1%) та вовни (на 18 т, на 15%).

За розрахунками, в господарствах усіх категорій на початок січня 2011 р. поголів'я великої рогатої худоби становило 149,7 тис. голів (на 3,6% більше порівняно з початком січня 2010 р.), у т.ч. корів — 91,3 тис. голів (на 2,4% менше), свиней — 142,6 тис. голів (на 3,5% менше), овець та кіз — 49,6 тис. голів (на 6,8% менше), птиці всіх видів — 4259,1 тис. голів (на 10,4% більше).

Як відзначають фахівці, сучасний стан економіки України характеризується вичерпаністю можливостей для екстенсивного розвитку. Зростання ВВП, яке відбувалося протягом останніх років, означало динамічний вихід економіки на свій потенціал, тобто належить до явищ стабілізаційних процесів чи кейнсіанського регулювання для короткострокового періоду. Проте сталий довгостроковий економічний розвиток можна забезпечити тільки за рахунок інтенсивних факторів, тобто шляхом зростання ефективності використання залучених ресурсів.

Таблиця 1

Середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції у 2010 році

	Зернові та зернобобові культури	Насіння соняшнику	Цукрові буряки	Картопля	Овочі		Худоба та птиця (у живій вазі)	Молоко та молочні продукти	Яйця, за тис. шт.
					усього	у т.ч. овочі закритого ґрунту			
Січень	971,4	2532,3	...	1932,8	3326,0	12637,6	9974,8	2952,3	518,8
Січень-лютий	986,7	2565,3	—	2243,3	4665,9	15338,8	9967,8	3022,9	538,2
Січень-березень	1004,4	2605,4	—	2305,6	6017,6	13035,0	9923,9	3044,3	566,1
Січень-квітень	1007,9	2641,1	—	2227,3	7176,9	12383,4	10178,7	2960,2	563,8
Січень-травень	1011,0	2621,4	—	2180,9	7089,9	10539,6	10343,5	2832,7	517,6
Січень-червень	1000,0	2586,2	—	2193,2	6463,2	9042,3	10418,3	2745,1	478,1
Січень-липень	979,8	2561,1	—	2179,0	5679,1	8210,5	10424,0	2714,7	450,6
Січень-серпень	1022,8	2559,8	307,6	2079,8	3216,1	7559,7	10475,0	2729,9	431,0
Січень-вересень	1068,1	2659,3	426,5	2119,0	2551,1	7240,8	10592,2	2798,0	441,5
Січень-жовтень	1109,8	2826,3	460,6	2096,8	2573,7	7065,9	10642,0	2857,7	448,8
Січень-листопад	1108,8	2925,5	448,2	2100,3	2579,6	7276,2	10707,9	2894,8	455,0

Ціни реалізації сільськогосподарської продукції у 2010 році на зернові та зернобобові культури зросла на 1,2%, на насіння соняшнику 1,3 %, на цукрові буряки на 0,6%, на картоплю 1,8 %, на овочі

2,5% та на товари тваринного походження ціна зменшилась на 0,4%. Виробництво сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств у 2010 році скоротилось на 1,0% порівняно з 2009 роком, у тому числі у аграрних підприємствах — на 0,8%, у господарствах населення — на 1,1%. Обсяги виробництва у рослинництві у 2010 р. порівняно з 2009 р. зменшились на 4,6%, у т.ч. в аграрних підприємствах — на 6,7%, а в господарствах населення — на 2,9%. У тваринництві виробництво сільськогосподарської продукції збільшилось на 4,5%, у т.ч. в аграрних підприємствах — на 8,8%, в господарствах населення — на 1,3%. У 2010 р. порівняно з 2009 р. в усіх категоріях господарств обсяги виробництва м'яса (реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі) збільшились на 6,7%, яєць — на 6,6%, вовни — на 1,8%. Разом з тим, обсяги виробництва молока зменшились на 3,1%. Загальний обсяг реалізації сільськогосподарської продукції, виробленої аграрними підприємствами, за січень-листопад 2010 р. порівняно з аналогічним періодом 2009 р. зменшився на 2%, у тому числі продукції рослинництва — на 8%, а продукції тваринництва збільшився на 8%. Середні ціни продажу аграрної продукції сільгосппідприємствами за січень-листопад 2010 р. зросли на 30% порівняно з відповідним періодом 2009 року. Ціни на продукцію рослинництва зросли на 41%, на продукцію тваринництва — на 14%.

У 2009 р. експорт продукції АПК України склав 4,3 млрд. дол. США (12,6% від загального обсягу експорту), що у 3 рази більше від рівня 2000 р. Крім того, протягом цього періоду спостерігається значне перевищення обсягів експорту продукції АПК над її імпортом, наприклад, коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів у 2002 р. дорівнював 214,5, у 2008 р. — 182,0, а у 2009 р. — 160,5. Це відбувалось, у першу чергу, за рахунок експорту продукції рослинного походження, а основними чинниками зростання експорту були сприятлива світова цінова кон'юнктура та доволі висока внутрішня пропозиція.

Проте криза останніх років у сільському господарстві України значно вплинула на ці процеси. Основними формами прояву аграрної кризи є істотне зниження обсягу виробництва валової продукції сільського господарства (протягом 1991-2000 рр. валова продукція зменшилася у 1,9 рази), значне зниження урожайності всіх видів основних сільськогосподарських культур (урожайність соянишки знизилася на 60%, зернових культур — на 55%) та їх посівних площ, низький рівень рентабельності виробництва аграрної продукції.

В сучасних умовах процес створення конкурентоспроможного експортоорієнтованого АПК відбувається складно і нестабільно. Причиною цього є ряд факторів, що негативно впливають на розвиток АПК України: кризовий стан вітчизняного АПК; недостатній рівень інвестиційних ресурсів; нестабільність законодавчої бази; недостатній рівень державної політики підтримки та формування експортоорієнтованого АПК та ін. Україна повинна, з одного боку, зберігати традиційні ринки збуту продукції, з другого — цілеспрямовано залучати нові потенційні та перспективні ринки. Особливу увагу необхідно приділити розвитку взаємовідносин в агропродовольчій сфері з країнами, що є найбільшими імпортерами продукції АПК у світі. До потенційних споживачів українського експорту продукції АПК слід віднести країни, які, по-перше, залежать від імпорту продовольчих та сільськогосподарських товарів, а по-друге, мають тенденцію до підвищення попиту на дану продукцію завдяки високим темпам економічного розвитку [1].

Трансформаційний характер економіки України, що призвів до скорочення обсягів внутрішнього інвестування та обмеження власних фінансових ресурсів, обумовлює необхідність залучення капіталу міжнародних організацій та транснаціональних компаній.

Залучення прямих іноземних інвестицій в АПК не лише вирішує ряд виробничих проблем підприємств галузей, а й створює кумулятивний ефект, оскільки такі інвестиції сприяють підвищенню рівня ефективності й продуктивності в інших підгалузях агропродовольчої системи.

Інвестиційна діяльність в АПК України, сьогодні характеризується наявністю значних кризових явищ головними причинами яких є макроекономічні фактори. Перш за все, це скорочення власних інвестицій товаровиробників внаслідок різкого погіршення їх фінансового стану та знецінення інвестиційних ресурсів в умовах інфляції; зменшення обсягів прямої державної інвестиційної підтримки, яке не було компенсовано за рахунок власних і залучених джерел фінансування; різке погіршення умов отримування кредитів, розміри відсотків по яких перевищують рівень беззбитковості кредитів; криза фінансово-кредитної банківської системи; зростання неплатежів, порушення господарських зв'язків, руйнування матеріально-технічного постачання, поглиблення диспаритету тощо.

Серед галузей господарства найбільші іноземні інвестиції поступають у внутрішню торгівлю, харчову промисловість, машинобудування і металообробку, фінансові послуги (відповідно: 16,4; 20,6; 8,2 і 8,5%). Решта інвестицій надходять в науку, охорону здоров'я, побутове обслуговування, зовнішню торгівлю, будівництво, хімічну промисловість.

Серед іноземних фірм-інвесторів АПК, які успішно займаються підприємництвом в Україні, це «Монсанто», «Каргілл», «Кейс» (США), «Даймлер-Бенц», Головний кооператив «Райффайзен», «Янке» (ФРН), «Ілта Холдінг С.А.» (Швейцарія) та багато інших. Слід відзначити, що загальний обсяг іноземних інвестицій в АПК України все ще недостатній.

Найбільш пріоритетними і одночасно прибутковими сферами для іноземного інвестування в АПК є: впровадження високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби і птиці; оновлення і модернізація на базі нових технологій підприємств харчової промисловості, а також тих, що займаються заготівлею та зберіганням зерна та іншої сільськогосподарської продукції; створення потужностей та сировинної бази для виробництва обладнання для олійножирової, м'ясо-молочної, борошномельно-круп'яної та хлібопекарської промисловості; налагодження випуску ефективних хімічних засобів захисту сільськогосподарських рослин і тварин; надання виробничих послуг сільськогосподарським та іншим агропромисловим підприємствам.

Основними напрямками інтегрування АПК України у світову економіку слід вважати: створення спільних підприємств, формування вільних економічних зон агропромислового типу. Створення спільних підприємств дає можливість більш інтенсивно залучати іноземний капітал, валютні надходження від агропромислової діяльності будуть значно зміцнювати регіональну економіку. Для підвищення ефективності функціонування спільних підприємств необхідними є подальше вдосконалення принципів зовнішньоекономічної діяльності, подолання процесів інфляції та забезпечення стабільності в економіці. Саме ці фактори здатні підвищити зацікавленість великих іноземних компаній у спільній підприємницькій діяльності та сприяти входженню України до міжнародних організацій [2].

Іншим напрямком залучення іноземних інвестицій є формування ВЕЗ агропромислового типу. Такими можуть стати обмежені території, де встановлюються особливі економіко-правові, фінансово-кредитні, митні умови господарювання для вітчизняних та зарубіжних юридичних осіб. Це дало б значний поштовх для розвитку соціальної інфраструктури, забезпечило б приплив вільноконвертованої валюти в місцеві бюджети, збагатило б управлінський досвід і, звичайно, прискорило б вихід на міжнародний ринок продовольчих товарів. Подібні зони повинні створюватись на територіях, агропродовольчі ресурси яких користуються попитом на світовому ринку.

Станом на 1 січня 2009 року іноземними інвесторами було вкладено в аграрний сектор країни близько 90 млн. дол. США, або приблизно 2 % від загального обсягу іноземних інвестицій в економіку країни. Це — незначна сума і частка іноземних капіталів. Для порівняння слід зазначити, що частка сільського населення становить 32%, сільськогосподарських працівників — 12%, основних фондів — 11, валової доданої вартості — 17% у відповідних загальноекономічних показниках. Тільки 173 підприємства скористались можливостями залучення іноземних інвестицій, або трохи більше 1% від загальної кількості великих підприємств, що обробляють більше тисячі гектарів сільськогосподарських угідь.

Відмінною від загальної по економіці є і структура залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор за країнами походження. Загалом в економіку України з 10 країн світу (США, Нідерланди, Кіпр, Великобританія, Російська Федерація, Німеччина, Віргінські острови, Швейцарія, Республіка Корея, Австрія) надійшло 76% прямих інвестицій, в тому числі з США — 17%. В аграрний сектор майже третина іноземних інвестицій надійшла з США, ще третина — з Великобританії, Кіпру, Німеччини, Нідерландів, Віргінських островів. Найвища частка аграрного спрямування іноземних інвестицій характерна саме для американського капіталу — 4%. По інших країнах цей показник не перевищує 1,5%.

Найбільш успішними регіонами у залученні іноземних інвестицій в сільське господарство є Донецька (12,4%), Київська (11%), Дніпропетровська (9%) та Одеська (6,2%) області.

Основним джерелом фінансування інвестицій у харчову промисловість є власні кошти підприємств (головним чином, амортизаційні відрахування, оскільки прибутковість галузі залишається низькою). При цьому слід зауважити, що значна частина таких відрахувань використовується на капітальний ремонт, який, як відомо, є найменш ефективною формою відтворення основного капіталу.

За 9 місяців 2010 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3423,2 млн. дол. США прямих інвестицій. З країн ЄС надійшло 74,6% загального обсягу, з країн СНД — 14,4%. В той же час нерезидентами вилучено капіталу на 628,1 млн. дол. США.

Чистий приріст іноземного капіталу за січень-вересень 2010 р. склав 2546,7 млн. дол. США., що на 14,3% менше приросту у січні-вересні 2009 р. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну з початку 2010 року зріс на 6,4% і склав на 01.10.2010р. 42511,9 млн. дол. США. На одного мешканця України припадає 926,7 дол. США прямих іноземних інвестицій. За 9 місяців 2010 р. інвес-

тиції надійшли зі 124 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, які формують понад 82% загального обсягу прямих інвестицій, входять Кіпр (22,5% від загального обсягу інвестування), Німеччина (16,5%), Нідерланди (9,6%), Російська Федерація (7,0%), Австрія (6,3%), Сполучене Королівство (5,4%), Франція (4,1%), Швеція (4,1%), Віргінські Британські острови (3,4%), США (2,9%).

Розширення позицій агропромислового комплексу України на світових ринках СНД, ЄС та інших країн безпосередньо залежить від швидкості і спрямованості структурної перебудови експортно-імпортного потенціалу. Стимулювання розвитку експортно-імпортного потенціалу галузі можливе лише на засадах сучасних структурно-трансформаційних процесів з акцентом на розвиток експорту. Підвищується роль фінансових важелів у диверсифікації та перебудові зовнішньоекономічної діяльності. Здійснення зовнішньоекономічної діяльності вимагає дотримуватись в першу чергу національних інтересів. Добитися широкого застосування протекціоністських заходів щодо імпорту та обмеження несправедливої конкуренції з боку зарубіжних фірм та інших партнерів на внутрішньому ринку можливе лише за умови досконалої структури зовнішньоекономічної діяльності. Всебічний захист інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на зовнішньому ринку вимагає досконалого механізму регулювання експортно-імпортних процесів, в тому числі зваженого підходу щодо імпорту товарів, які пропонується класифікувати наступним чином: товари критичного імпорту, товари пріоритетного імпорту і товари квотового імпорту. Сучасний стан розвитку зовнішньоекономічної діяльності потребує нових стратегічних підходів до формування експортно-імпортної політики. Тут варто врахувати ступінь відкритості економіки та АПК зокрема, що в цілому фокусує все значніші зрушення в бік відкритої економіки [3].

В українській економіці попит на інвестиції значно перевищує їх пропозицію, що в ринкових умовах призводить до їх високої вартості. Так, позичкові інвестиції (банківський, комерційний кредити, лізинг) сьогодні переважно не вигідні для сільського господарства, оскільки у більшості випадків вони короткострокові й надзвичайно дорогі. Виходячи з обмеженості внутрішніх ресурсів, найбільш привабливим джерелом ресурсного забезпечення сільського господарства можуть бути іноземні інвестиції. Проте відсутність життєздатних виробничих механізмів поряд з низьким рівнем ліквідності більшої частини підприємств аграрного сектора створюють значні перешкоди для цього.

ВИСНОВКИ

Відродження АПК України та перетворення у експортера-лідера аграрної продукції має довгостроковий характер та вимагає концентрації великих фінансово-економічних ресурсів країни. Вихід із ситуації, що склалася, потрібно шукати у глибоко опрацьованій експортоорієнтованій політиці. Пріоритетною метою такої політики має стати забезпечення продовольчої безпеки країни, перетворення АПК на високорозвинений та конкурентоспроможний на зовнішніх ринках сектор економіки, що неможливо здійснити без іноземного інвестування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисенко З. Конкурентна політика як передумова ефективності ринку / З. Борисенко // Економіка України. — 2006. — С. 28-32.
2. Волынский Г. О конкурентных преимуществах в условиях глобализации / Г. Волынский // Экономика Украины. — 2006. — №12. — С. 68-72.
3. Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив / В. Зянько // Економіка України. — 2006. — №2. — С. 84-89.
4. Електронний ресурс — <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.341.1:338.242

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Іголкін І.В., наук. співробітник, ІЕП НАН України

У статті досліджено особливості розвитку партнерства держави та капіталу в інноваційній сфері в країнах, що розвиваються та виявлено механізми і принципи його регулювання.

Ключові слова: національна інноваційна система, державно-приватне партнерство, інноваційна та інвестиційна політика.

ВСТУП

Курс України на євроінтеграцію зумовлює необхідність формування механізму державного управління інноваційною діяльністю, який сприяв би розвитку високотехнологічних виробництв. Лише виробництво конкурентоздатної продукції може забезпечити стабільні й високі темпи економічного зростання та створить для України умови повноправного членства у Європейському Союзі [1].

Інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне поліпшення її ефективності, забезпечення стабільних темпів економічного зростання, освоєння у виробництві та просування на ринок технологічних і організаційно-управлінських інновацій. На сучасному етапі розвиток національної інноваційної системи (НІС) гальмується рядом негативних чинників, основними серед яких є: недосконалість нормативно-правового регулювання щодо стимулювання науково-технічної та інноваційної діяльності; нерозвиненість інноваційної інфраструктури та малого інноваційного підприємництва; невиконання норм законодавства щодо державного фінансового забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності; відсутність сприятливого клімату для залучення інвестицій у високотехнологічне виробництво; структурні деформації у промисловості на користь виробництв низько технологічних укладів; високий ступінь зношеності основних фондів промислових підприємств; низький рівень участі національних виробників високотехнологічної продукції у міжнародному технологічному обміні; відсутність системи формування та управління ринком промислової власності; недосконалість системи специфікації, використання та захисту прав інтелектуальної власності тощо.

Вагомий внесок у дослідження особливостей формування національної інноваційної системи та державного регулювання інноваційної сфери зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Е. Роджерс, Р. Росвел, Й. Шумпетер, С. Глазьев, Н. Іванова, А. Казанцев, А. Кругликов, Б. Кузик, Ю. Яковець, Ю. Бажал, В. Геєць, Б. Губський, Г. Добров, Я. Жаліло, С. Архієреєв, Я. Базилук, М. Крупка, А. Кузнецова, О. Лапко, А. Никифоров, С. Онишко, В. Семиноженко, Л. Федулова та інші.

Аналізу ролі держави в сучасній економіці присвячено багато робіт, серед яких слід виділити фундаментальні праці західних вчених — Е. Аткінсона, Дж. Сакса, Д. Стігліца, Дж. Кейнса, Г. Таллока та інших.

Російські та українські науковці, такі як В. Варнавський, А. Гриценко, М. Дерябіна, Т. Єфименко, М. Кулагін, М. Мейєр, М. Михєєв, О. Мартякова, К. Павлюк, Є. Черевиков, О. Степанова вивчають основні напрямки сучасної теорії та практики господарського партнерства держави і приватного сектору.

Разом з тим вимагають додаткового розгляду проблеми розвитку взаємодії державних структур і приватного сектора економіки стосовно до організацій інноваційної сфери.

Аналіз світового досвіду свідчить про те, що відносна роль державно-приватного партнерства (ДПП) в інноваційній політиці різних країн відрізняється, але існує тенденція щодо зростання її впливу на розвиток інноваційної активності. Значимість ДПП як ефективного інструменту реалізації інноваційної політики визначається, по-перше, розвитком інноваційної інфраструктури з урахуванням інтересів та при активній участі бізнесу, по-друге, підвищенням ефективності використання державної власності і бюджетних видатків, в тому числі тих, що спрямовуються на підтримку інновацій, по-третє, стимулюванням приватного сектора до розвитку підприємницької активності в областях, що мають найбільший потенціал якісного економічного зростання.

Необхідність використання передового зарубіжного досвіду, теоретичних і практичних механізмів розвитку взаємодії державного і приватного секторів в інноваційній сфері, що передбачають різні форми участі бізнесу, держави та науки зумовлюють актуальність цієї статті.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — дослідити особливості розвитку партнерства держави та капіталу в інноваційній сфері в країнах, що розвиваються та виявити механізми і принципи його регулювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для вітчизняної економіки має зацікавленість досвід країн, що найбільш динамічно розвиваються. Їм вдалося істотно просунутися в розвитку інноваційної активності та підвищенні конкурентоспроможності своїх національних економік, незважаючи на мало сприятливий загальний економічний клімат, супротив традиційних інститутів і нестачу ресурсів. У числі таких країн можна назвати Чилі, Мексику, Туреччину, Південну Корею та інші. Досвід цих країн цікавий тим, що використані ними нестандартні інструменти державної підтримки інноваційної сфери в цілому були менш витратними, ніж у розвинених країнах, і при цьому вони виявилися успішними в умовах недосконалого ринку. Зокрема, завдяки таким інструментам Чилі протягом останніх декількох десятиліть вдавалося забезпечити економічне зростання у 6% річних при істотному розширенні несировинного експорту.

Об'єднуючою характеристикою країн, що розвиваються виступає втручання держави в інноваційні процеси з метою створення стимулів до інновацій. При цьому підтримуються як власні розробки, так і імпорт, копіювання технологій.

В Ізраїлі найбільш успішним є проект Yozma. У рамках програми розвитку національної венчурної індустрії була створена державна венчурна інвестиційна компанія Yozma з капіталом в 100 млн. дол. США. Цей капітал був інвестований у 10 приватних інвестиційних фондів (частка Yozma в їхньому капіталі становила близько 40%). До 1997 р. компанія Yozma була повністю приватизована. До участі у створенні фондів Yozma урядом були запрошені закордонні фінансові та інвестиційні компанії. Однак створювані фонди повинні були управлятися ізраїльськими незалежними приватними компаніями. Поєднання цих умов забезпечило ефективний трансфер передового досвіду та управлінських технологій, якими володіли закордонні акціонери фондів Yozma.

У рамках програми Yozma перевага віддавалася фондам з формою закритого товариства (limited partnership). З самого початку уряд заявив про намір приватизувати активи, придбані ним під час реалізації програми. Для цього фондам, створеним за участю компанії Yozma, були запропоновані опції на викуп акцій, що належать уряду, за фіксованою ціною плюс обмежений відсоток (5-7% річних).

Опції діяли протягом 5 років з моменту створення фонду і були повністю реалізовані до 1998 року. Реалізація програми Yozma призвела до бурхливого зростання венчурної індустрії: до 2001 р. в країні діяло понад 100 венчурних компаній у порівнянні з 2 в 1990 р. А інвестовані урядом 100 млн. дол. США забезпечили залучення в венчурну індустрію близько 150 млн. коштів приватного сектору.

Лідером інноваційного бізнесу в Чилі на протязі майже 30 років залишається, заснований при паритетній участі уряду в 1976 р., Фонд Чилі. Він займається створення нових видів бізнесу з перспективних інноваційних проектів з послідовним продажем створених компаній в приватні руки. Головний чинник успіху даного проекту — створення інноваційної управлінської команди з підприємців, які виявили зацікавленість і готовність ризикувати не тільки в комерційних, але і в національних цілях. Діяльність Фонду отримує схвалення і обмежене фінансування з боку держави, при цьому він залишається бізнес-організацією, а не державною установою.

Фонд об'єднує практично всі елементи інноваційного процесу — від ідентифікації ринкових ніш до конструювання «ланцюжків» створення вартості і заснування компаній. Фактично фонд виступає посередником між державою і приватним бізнесом. Диверсифікована структура фонду включає послуги, навчання, управління технологічними проектами, венчурне підприємництво. Фонд використовує змішане фінансування і схему повернення проектних інвестицій по мірі виходу бізнесу на комерційну самостійність з його подальшим продажем. Так, в період з 1976 по 2003 рр. щорічний бюджет фонду зріс з 2,3 млн. до 24 млн. дол. США, а частка самоокупних проектів — з 0 до 87% [2].

Одним з найбільш успішних інструментів, що сприяють залученню інвестицій у високотехнологічний сектор Туреччини послужила практика вільних економічних зон (ВЕЗ). В даний час загальна площа експортно-промислових зон становить приблизно 800 тис. кв. км. Великою популярністю користується зона в районі Анталії. Близько 1000 іноземних і турецьких компаній мають ліцензії на роботу в чотирьох турецьких ВЕЗ, де вони отримали право на 100% — у репатріацію капіталу, 100% іноземних капіталовкладень і повне зняття митних обмежень.

Для інноваційних об'єктів Туреччини характерна наявність зв'язків з університетом або науково-дослідним інститутом. Підрозділи технопарків звільнені від податку на прибуток і корпоративного податку. Практика діяльності технопарку фактично пов'язана з організацією постійно діючих де-

монстраційних площ, на яких у єдиному екземплярі представлені інноваційні розробки фахівців. При цьому головним завданням технопарку стає пошук інвестора, за рахунок якого повинен існувати сам технопарк і оплачуватися робота фахівців. Фінансування інноваційного сектора приватними структурами Туреччини складає більше 35% [3].

Цікавий досвід Південної Кореї, перш за все, з точки зору створення та розвитку інноваційних мереж і кластерів, що мають тенденцію до регіональної концентрації в межах старих промислових агломерацій. Інноваційні мережі відрізняються розвиненою спеціалізацією, підтримують тісні зв'язки з вищою школою, державними НДІ та іншими приватними фірмами. Прикладом можуть служити Долина Дадук, технопарк Поханг і Долина Тегеран навколо Сеула. Так, наукоград Долина Дадук побудований за принципом Силіконової долини і, по суті, є регіональною інноваційною системою з усіма притаманними їй елементами: інститутами різної природи, інфраструктурою, технологічним бізнес-інкубатором і високотехнологічними промисловими фірмами. Відзначимо, що синергетичний ефект мережевої взаємодії досягається кількома інструментами: спільним використанням дорогого наукового обладнання, співробітництвом у розробці «пакетних» технологій, інкубацією нового бізнесу і гнучким використанням дослідників у різних комбінаціях в залежності від проектів.

Аналіз досвіду країн, які розвиваються показує, що першорядною функцією держави в даному випадку є створення економічної зацікавленості, як у представників підприємницького сектору, так і державних органів управління до взаємодії і партнерства. При цьому світовий досвід дозволяє виділити кілька підходів державного стимулювання інноваційної діяльності в межах національної господарської системи.

Перший підхід зводиться до створення механізму адміністративного мотивування інновацій у найбільших компаній. При цьому держава не ставить за мету створення та комерціалізацію інновацій. Завдання держави в даному випадку зводиться до адаптації вже існуючих в розвинених країнах найбільш ефективних організаційних, виробничих та комерційних способів ведення бізнесу та їх підтримки. Від держави вимагається створити мотивацію до інноваційної діяльності в реальному секторі на основі визначення стратегічних пріоритетів розвитку. Серед механізмів створення державою економічних мотивів перерозподілу ресурсів господарюючих суб'єктів у виділені сектора економіки найбільш часто використовуються: політика загальних і цільових субсидій, тарифів, податкових пільг, імпорتنих мит і кількісних обмежень доступу іноземних господарюючих суб'єктів на внутрішній ринок.

Завдання фінансового забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності вирішується шляхом включення держави або його уповноважених інститутів в механізм фінансування економічних агентів. Держава може створювати власні фінансові установи — банки розвитку. При цьому найбільш ефективною формою діяльності банків розвитку є змішане державне та приватне фінансування. Можна виділити дві його основні моделі: 1) спеціальні інвестиційні інститути, в капіталі яких поряд з державою представлені приватні інвестори, головним чином банки, 2) часткове фінансування інвестиційних проектів, де держава лише доповнює кошти приватних установ. Наприклад, Франція-Credit Fancier, Німеччина — Kreditanstalt für Wiederaufbau, Японія — Japan Development Bank та інші. Участь держави у фінансуванні інноваційних проектів може стати своєрідним індикатором, що характеризує перспективність розвитку тих чи інших підприємств або галузей.

Істотним обмеженням описаної моделі стимулювання інноваційного розвитку компаній є той факт, що при м'яких фінансових обмеженнях знижується ефективність управління великими багатогалузевими структурами.

Другий підхід державного стимулювання інноваційної діяльності передбачає заходи щодо створення інноваційних бізнес-одиниць (частіше за все мова йде про малі інноваційні підприємства), орієнтованих на впровадження інновацій. Яскравим прикладом реалізації такого підходу на практиці являється розвиток програмного забезпечення в Індії. Світове лідерство країни на ринку програмного забезпечення було досягнуто завдяки державній політиці, що опирається на інтенсивний розвиток в країні науково-технічних парків, в рамках яких всі молоді високотехнологічні компанії на 5-10 років звільняються від сплати податків з доходів та податків на імпорту товарів виробничого призначення. Важливо також надання фінансовим установам державних гарантій при вкладеннях у програмістські фірми, пільги з платежів за послуги природних монополій, спрощення адміністративного регулювання та митного режиму, участь держави в навчанні персоналу та отриманні закордонних замовлень. Зараз в Індії діє 13 подібних парків, які об'єднали близько 1300 фірм, що розробляють програмне забезпечення.

Головним обмеженням розглянутого підходу є неминучість замикання ринкових форм взаємодії фінансового та реального секторів у вузькому колі секторів національного господарства і, як наслідок, постійна залежність довгострокових техніко-економічних змін від зусиль держави.

Подоланням обмежень розглянутих моделей і створення державою зацікавленості у економічних агентів до взаємодії, повинен стати взаємозв'язок інноваційної та інституційної політики, націленість на створення стійкого механізму появи і широкомасштабної комерціалізації інновацій, формування системи компенсації витрат економічних агентів з адаптації нових ринкових інститутів.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок аналізу світового досвіду взаємодії держави і приватного сектору з метою розвитку інноваційної сфери, виділимо наступні ключові принципи:

- 1) бюджетне фінансування має виступати каталізатором інноваційних процесів: тільки після того, як бізнес «побачить» ефективність реалізації інноваційних проектів за рахунок державних коштів, можна розраховувати на його зацікавленість;
- 2) співфінансування проектів з боку держави при збереженні управління проектами в руках бізнесу або спеціалізованими посередницькими організаціями;
- 3) реалізація функцій підтримки державою інноваційних компаній через бізнес-посередників, оскільки часто чиновники не володіють достатньою кваліфікацією для оцінки якості проектів, що представляються і пов'язаних з ними ризиків. Наприклад, у Чилі програми підтримки інновацій реалізують не міністерства і відомства, а 21 незалежне агентство;
- 4) використання різних підходів держави до активізації інноваційної діяльності: як за рахунок адміністративного мотивування існуючих інноваційних підприємств, так і шляхом створення інноваційних бізнес-одиниць. У даному випадку, держава завжди може розвинути найбільш ефективні ініціативи і припинити ті, які не виправдали себе;
- 5) розвиток інноваційних кластерів, у рамках яких можливий ефективний обмін кращим досвідом між малим і середнім бізнесом, у тому числі за участю державних структур;
- 6) розвиток системи неформальних взаємодій між новаторами, що дозволяє полегшити взаємне «перетікання» інформації і фінансових коштів. Наприклад, в Індії, така система неформальних відносин була побудована на стратегії бодішопінгу — оренди фахівців індійських компаній закордонними клієнтами. Отримавши багату практику за кордоном, персонал зміг створити необхідні зв'язки і забезпечити замовленнями материнські компанії. Інший приклад можна навести з практики Сінгапуру і Південної Кореї. Державні фінансові установи цих країн здійснили фінансові вкладення в проекти американських високотехнологічних компаній. Завдяки цьому були сформовані необхідні зв'язки азійських компаній на світових ринках венчурного капіталу, що дозволило в майбутньому залучити в Сінгапур і Південну Корею американських інвесторів. До цього моменту урядові чиновники вже мали досвід спілкування з венчурними компаніями в рамках постійної взаємодії з керуючими фондів, у які були вкладені державні гроші;
- 7) вдосконалення нормативно-правової бази, законодавчого оформлення оригінальних управлінських рішень з урахуванням особливого статусу вчених і наукових організацій, можливостей прямого і непрямого фінансування передачі технологій і створення інфраструктури. Особлива увага приділяється створенню необхідних організаційних механізмів, стимулюючих приватні компанії укладати договори на проведення досліджень з державними університетами та інститутами, які в свою чергу отримують можливість займатися технічним консультуванням, працювати керівними співробітниками в приватних компаніях і мати права на інтелектуальну власність, отриману за державними замовленнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никифоров А.Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія / А.Є. Никифоров. — К.: КНЕУ, 2010. — 420 с.
2. Alvares C. Promoting Innovation in Chile. The expiriens of CORFO. — 2004.
3. Сайт Держкомстату Республіки Туреччина. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.die.gov.tr>

УДК 336.763.34

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ПОРТФЕЛЯ ІПОТЕЧНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Лацик Г.М., викладач, ТНЕУ

Розроблено методику визначення ефективної інвестиційної стратегії вкладення фінансових ресурсів в іпотечні цінні папери контрагентами економічних відносин.

Ключові слова: антагоністична гра, іпотечні цінні папери, іпотечні облігації, інвестиційний портфель.

ВСТУП

Суспільні перетворення і формування ринкових відносин господарювання визначаються нестабільністю економічних процесів, посиленням інтеграції та конкуренції, зміною форм управління. Очевидно, що за таких умов незмінними залишаються економічні інтереси учасників ринкових відносин — досягнення економіко-соціального ефекту. Водночас унаслідок зіткнення інтересів декількох сторін, невизначеності економічного середовища та стихійних ринкових впливів, інституційні інвестори мають діяти на основі реалістичних інвестиційних стратегій, котрі адаптовані до вимог ринку.

Окремі аспекти ресурсного забезпечення банківського іпотечного кредитування за рахунок фінансових інструментів іпотечного ринку розглядають Г. Терещенко, М. Мошкова та О. Гринько. Л. Алексєнко, Б. Амброуз, В. Лісіна, Д. Льюїс, Р. Нортон, А. Сучков, А. Федоренко досліджують особливості інвестування фінансових ресурсів у іпотечні цінні папери та формування портфеля цінних паперів на їх основі. Віддаючи належне існуючим напрацюванням та не применшуючи їх вагомості, варто акцентувати увагу на питанні оптимізації структури портфеля іпотечних цінних паперів контрагентами економічних відносин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка методики визначення ефективної інвестиційної стратегії для інвестора, який планує розмістити вільні кошти у фінансові інструменти (цінні папери) в умовах невизначеного економічного середовища.

РЕЗУЛЬТАТИ

У процесі господарювання суб'єктам економічних відносин постійно доводиться враховувати невизначеність, конфліктність і ризики економічних систем. Із цією метою пропонуємо методику визначення ефективної інвестиційної стратегії для інвестора, який планує розмістити вільні кошти у фінансові інструменти (цінні папери) в умовах невизначеного економічного середовища.

Розроблена методика ґрунтується на «грі з природою», учасником котрої є лише один гравець. У свою чергу, кінцевий результат такої гри залежить не тільки від дій останнього (свідомого впливу), а й від стану «природи» (об'єктивної дійсності).

Прийнята гра — це формалізований опис конфліктної ситуації з чітко визначеними правилами дій учасників, кожен із яких бажає отримати виграш у результаті відповідно прийнятих економічних стратегій.

Завдання визначення інвестиційної стратегії розміщення вільних коштів у фінансові інструменти інституційними інвесторами чи іншими суб'єктами господарювання, що гарантуватиме для них, з одного боку, оптимальний набір цінних паперів, а з іншого — мінімальні втрати, відобразимо скінченною антагоністичною грою. Особливістю такого типу ігор є те, що їх учасники — два гравці (в запропонованій моделі інвестор і економічне середовище) з протилежними інтересами, а рішення, котрі вони приймають, впливають із умов невизначеності. Крім того, результати таких ігор забезпечують для гравців мінімальний рівень вигоди за найнебезпечніших дій противника. Загалом антагоністичні ігри відповідають принципам мінімаксу і максиміну, тобто верхній та нижній ціні гри відповідно, коли серед мінімальних значень беруть максимальну величину і, навпаки, з усіх максимумів обирають мінімум.

У досліджуваному прикладі, а саме за умови участі в грі інвестора та інвестиційного середовища, розроблена антагоністична гра має такий вигляд:

$$G = (X, Y, Z), \quad (1)$$

де Y — множина можливих змін інвестиційного середовища;

X — множина можливих дій інвестора;

Z — функція корисності інвестора.

Цілком імовірно припустити, що контрагенти економічних відносин, у контексті провадження своєї інвестиційної діяльності, окреслюють за мету формування на перспективу надійного диверсифікованого портфеля іпотечних фінансових інструментів (портфеля доходу). Вважаємо, що основою сформованого портфеля мають бути облігації з фіксованою доходністю, котрі забезпечують їхньому власникові стабільний дохід у вигляді відсотків та номінальної вартості. Припустимо, що інвесторові доцільно розмістити власні кошти в облігації n видів, кожна з яких має наступні характеристики:

N_i — номінальна вартість облігації i -го виду, $i = \overline{1, n}$;

V_i — максимально можливі втрати від розміщення фінансових ресурсів у облігацію i -го виду. Їх визначаємо як різницю між ринковою вартістю облігації та її номіналом;

C_i — річні купонні виплати за облігацією i -го виду.

Економічний ефект інвестора від вкладення фінансових ресурсів у облігацію i -го виду (E_i) визначаємо за формулою:

$$E_i = N_i - V_i + \sum_{t=1}^T C_i, \quad (2)$$

де T — тривалість життя облігації; t — період із моменту придбання облігації до її погашення.

Сукупно величини E_i утворюють матрицю гри (платіжну матрицю). Для досліджуваної скінченної антагоністичної гри матриця виграшу буде наступною:

$$Z = \begin{vmatrix} E_1 & -V_1 & \dots & -V_1 \\ -V_2 & E_2 & \dots & -V_2 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ -V_n & -V_n & \dots & E_n \end{vmatrix}$$

Окреслене завдання часто зводять до задачі лінійного програмування, розв'язок якої знаходять із використанням персональних електроннообчислювальних машин. Результатом розв'язку такого завдання є:

- 1) $p^* = (p_1^*, p_2^*, \dots, p_n^*)$ — вектор ймовірностей оптимальних змішаних стратегій інвестора;
- 2) $q^* = (q_1^*, q_2^*, \dots, q_n^*)$ — вектор ймовірностей оптимальних змішаних інвестиційного середовища;
- 3) v — ціна гри.

Дотримуючись логіки дослідження, сформуємо інвестиційну стратегію розміщення вільних коштів у цінні папери для страхової компанії чи пенсійного фонду як основних довготермінових інституційних інвесторів, оперуючи конкретними даними. Враховуючи позитивні тенденції функціонування світового ринку іпотечних цінних паперів і досвід промислово розвинених країн щодо ефективного використання зазначених фінансових інструментів, можна відзначити, що в Україні згаданим інвесторам доцільно інвестувати фінансові ресурси в іпотечні облігації, котрі випустила Державна іпотечна установа та ПАТ АБ Укргазбанк. Багато в чому це визначається їхнім високим кредитним рейтингом, надійністю і забезпеченістю.

Окрім того, оскільки передбачається формування інвестиційного портфеля за рахунок такого фінансового інструмента як облігація, використаємо боргові цінні папери найвищої доходності, що їх випустили провідні оператори іпотечного ринку України, котрі належать до Топ-10 за рівнем кредитного рейтингу банків України, а саме облігації серії «Н» публічного акціонерного товариства Укрсиббанку та облігації серії «І» публічного акціонерного товариства Райффайзен Банк Аваль. Характеристики згаданих фінансових інструментів, на основі яких побудована платіжна матриця, подано у табл. 1.

Відповідно до даних табл. 1 отримуємо матрицю виграшу:

$$Z = \begin{vmatrix} O_1 & 96200 & -32000 & -32000 & -32000 & -32000 \\ O_2 & -180 & 925 & -180 & -180 & -180 \\ O_3 & -35000 & -35000 & 88000 & -35000 & -35000 \\ O_4 & -200 & -200 & -200 & 1040 & -200 \\ O_5 & -240 & -240 & -240 & -240 & 1510 \end{vmatrix}$$

Використовуючи комп'ютерну техніку і прикладний пакет програм Microsoft Excel, здійснимо розрахунки та сформуємо інвестиційну стратегію для інвестора.

Таблиця 1

Основні характеристики облігацій, що формують інвестиційний портфель інвестора *

Основні характеристики	Іпотечні облігації Державної іпотечної установи під державну гарантію (O ₁)	Іпотечні облігації Укр-газбанку (O ₂)	Звичайні іпотечні облігації Державної іпотечної установи (O ₃)	Облігації Укрсиббанку серії «І» (O ₄)	Облігації Райффайзен Банку Аваль серії «Н» (O ₅)
N _i , грн.	100000	1000	100000	1000	1000
C _i за рік, грн.	9400	105	1150	1200	1500
V _i , грн.	32000	180	35000	200	240
E _i , грн.	96200	925	88000	1040	1510

* Складено на основі [1; 2; 3].

Введемо позначення x_1, x_2, x_3, x_4 та x_5 — невідомі величини, в результаті чого отримуємо задачу лінійного програмування. Цільова функція задачі Z:

$$Z = x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 \rightarrow \min. \quad (3)$$

При цьому мають бути виконані умови:

$$\begin{aligned} 96200x_1 - 3200x_2 - 3200x_3 - 3200x_4 - 3200x_5 &\geq 1 \\ -180x_1 + 925x_2 - 180x_3 - 180x_4 - 180x_5 &\geq 1 \\ -35000x_1 - 35000x_2 + 88000x_3 - 35000x_4 - 35000x_5 &\geq 1 \\ -200x_1 - 200x_2 - 200x_3 + 1040x_4 - 200x_5 &\geq 1 \\ -240x_1 - 240x_2 - 240x_3 - 240x_4 + 1510x_5 &\geq 1 \\ x_i &\geq 0, i = \overline{1,5} \end{aligned} \quad (4)$$

Необхідно зазначити, що від величини Z залежить обсяг прибутку інвестора. Із урахуванням (3) шуканий елемент має бути мінімальним, наближатися до нуля, тобто чим менше Z, тим вища ймовірність для інвестора отримати економічний ефект від розміщення фінансових ресурсів у цінні папери. У результаті розрахунків за допомогою прикладної програми Microsoft Excel отримано такі значення невідомих величин x_1, x_2, x_3, x_4 та x_5 : $x_1 = 0,127, x_2 = 0,084, x_3 = 0,145, x_4 = 0,083, x_5 = 0,071$.

Варто зауважити, що:

$$\sum_{i=1}^5 x_i = 1/v. \quad (5)$$

Звідси маємо:

$$v = 1 / \sum_{i=1}^5 x_i. \quad (6)$$

Узявши до уваги зазначені міркування, визначимо ціну представленої гри:

$$v = \frac{1}{x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5} = \frac{1}{0,127 + 0,084 + 0,145 + 0,083 + 0,071} = \frac{1}{0,5099} = 1,961$$

Враховуючи справедливості рівності:

$$x_i = p_i / v, \quad (7)$$

розраховуємо значення векторів оптимальних змішаних стратегій інвестора p_i : $p_1 = 0,25, p_2 = 0,165, p_3 = 0,285, p_4 = 0,163, p_5 = 0,138$.

Дотримуючись алгоритму рішення поставленого завдання, будемо двоїсту до зазначеної вище задачі розробки інвестиційної стратегії формування портфеля цінних паперів для інвестора. Зокрема, відповідно до рівняння 1, невідомими величинами двоїстої є y_1, y_2, y_3, y_4 та y_5 . В результаті одержуємо таку задачу лінійного програмування:

$$F = y_1 + y_2 + y_3 + y_4 + y_5 \rightarrow \max. \quad (8)$$

Основними умовами, що мають бути при цьому виконані, згідно з платіжною матрицею є:

$$\begin{aligned}
 &96200y_1 - 180y_2 - 35000y_3 - 200y_4 - 240y_5 \leq 1 \\
 &- 32000y_1 + 925y_2 - 35000y_3 - 200y_4 - 240y_5 \leq 1 \\
 &- 32000y_1 - 180y_2 + 88000y_3 - 200y_4 - 240y_5 \leq 1 \\
 &- 32000y_1 - 180y_2 - 35000y_3 + 1040y_4 - 240y_5 \leq 1 \\
 &- 32000y_1 - 180y_2 - 35000y_3 - 200y_4 + 1510y_5 \leq 1 \\
 &y_i \geq 0, i = \overline{1,5}
 \end{aligned} \tag{9}$$

У результаті проведення розрахунків за допомогою прикладної програми Microsoft Excel одержано такі значення невідомих величин y_1, y_2, y_3, y_4 та y_5 : $y_1 = 0,0017, y_2 = 0,2008, y_3 = 0,0018, y_4 = 0,1789, y_5 = 0,1268$.

Застосовуючи рівність (7) і вважаючи її справедливою для:

$$y_i = q_i / v, \tag{10}$$

визначаємо значення векторів оптимальних змішаних невизначеності q_i з формули 7: $q_1 = 0,003, q_2 = 0,394, q_3 = 0,004, q_4 = 0,031, q_5 = 0,249$.

Враховуючи викладене, можна констатувати:

- 1) імовірності оптимальних змішаних стратегій для інвестора становлять $p_i = (0,25; 0,165; 0,285; 0,163; 0,138)$;
- 2) імовірності оптимальних змішаних невизначеності — $q_i = (0,003; 0,394; 0,004; 0,031; 0,249)$;
- 3) ціна початкової гри — $v^* = 1,961$.

Беззаперечно те, що чим більшим є значення ціни початкової гри (v), тим краще для інвестора, оскільки рівень його прибутку при цьому підвищується. У випадку від'ємної величини v , обсяг економічного ефекту для інвестора дорівнює нулю, натомість у виграші перебуває інший гравець — інвестиційне середовище.

У підсумку конфлікту інтересів учасників запропонованої антагоністичної гри отримано певну зрівноважену ситуацію, за якої кожний гравець отримує те, що йому належить. При цьому початкова ціна гри більша від нуля. Це свідчить про те, що, дотримуючись вибраної стратегії, інвестор залишається у виграші, а саме забезпечить собі в майбутньому певний обсяг прибутку. Більше того, маючи у розпорядженні обсяг фінансових ресурсів розміром S , інвестор може розподілити його так: $S_{O_1} = 0,25 \times S; S_{O_2} = 0,165 \times S; S_{O_3} = 0,285 \times S; S_{O_4} = 0,163 \times S; S_{O_5} = 0,138 \times S$, де S_{O_i} — сума коштів, що її бажано вкласти в облігації i -го виду.

Можна припустити: якщо інвестор володіє 1500000 грн., то він відповідно до розробленої стратегії, має вкласти 375 тис. грн. в іпотечні облігації Державної іпотечної установи під державну гарантію, 247 тис. грн. — в іпотечні облігації Укргазбанку, 427 тис. грн. — у звичайні іпотечні облігації Державної іпотечної установи, 244 тис. грн. — в облігації Укрсиббанку серії «І» та 207 тис. грн. — в облігації Райффайзен Банку Аваль серії «Н». Таким чином, в умовах невизначеного економічного середовища інвестор може сформулювати оптимальний портфель із п'яти видів цінних паперів, що забезпечує йому гарантований мінімальний прибуток.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки.

По-перше, ефективне функціонування іпотечної системи у країні визначається доступністю іпотечних кредитів для населення, сформованим ринком іпотечних цінних паперів і значною часткою останнього у валовому внутрішньому продукті. Стримуючими чинниками при цьому є невизначеність економічного середовища та його зміна під впливом різних факторів, втрата інвесторами частини фінансових ресурсів через їх розміщення у неприбуткові проекти.

По-друге, з метою мінімізації негативного впливу невизначеності економічного середовища та пов'язаних із цим ризиків, запропоновано методику визначення ефективних економічних стратегій формування портфеля іпотечних цінних паперів для інвесторів, що, у підсумку, забезпечують їм гарантований мінімальний прибуток.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на визначення проблем та перспектив імплементації у вітчизняну практику іпотечного кредитування інноваційних фінансових інструментів та новітніх технологій їхнього використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асоціація українських банків: підсумки діяльності комерційних банків України за 2009 р. та завдання на 2010 р. / Електронний ресурс. — Режим доступу: [http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view & id=155& menu=119&Itemid=113](http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=155&menu=119&Itemid=113). — Назва з екрану.
2. Річний звіт про діяльність Державної іпотечної установи в 2008 р. / Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.ipoteka.gov.ua/Zvit_DIU_final.pdf. — Назва з екрану.
3. Річні звіти Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. / Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>. — Назва з екрану.

УДК 330

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Семикіна К.В., асистент, ДНАБА

У статті зроблено аналіз ситуації щодо залучення інвестицій в сільське господарство і поліпшення інвестиційного клімату, вивчені регіональні особливості залучення інвестицій в АПК України. Окреслено специфіку аграрного сектора економіки, виявлено головні проблеми залучення інвестицій в АПК та основні чинники, що зумовлюють їх. Крім того, охарактеризовані основні умови для створення сприятливого інвестиційного клімату в економіці в цілому та в аграрному секторі зокрема.

Ключові слова: агропромисловий комплекс України, інвестування, фінансовий лізинг, дорадчі центри, екологічний стан територій.

ВСТУП

Сучасне суспільство важко уявити без такого економіко-правового явища, як інвестування. Однією з найгостріших проблем активізації інвестиційної діяльності в Україні є нестача інвестиційних ресурсів. Агропромисловий комплекс, як один із базових секторів економіки України потребує значних інвестиційних ресурсів. Стале виробництво, відсутність коштів на модернізацію виробництва, недосконала законодавча база, слабка підтримка держави, нестача кваліфікованої робочої сили робить процес інвестування у цей сектор непривабливим для інвестора. Актуальність даної теми зумовила доцільність дослідження.

Проблемі розвитку інвестиційного процесу сьогодні присвячені наукові праці вітчизняних вчених економістів В. Алексейчука, О. Гаврилюка, П. Гайдуцького, М. Герасимчука, Б. Губського, С. Гуткевич, М. Дем'яненка, І. Караваєвої, М. Кісіля, П. Лайка, А. Музиченка, Г. Підлісецького, П. Саблука, А. Фукса, А. Холопова, О. Шпичака та ряду інших. В їх публікаціях висвітлюються актуальні складові цієї важливої багатопланової проблеми, яка має визначальний характер щодо виходу аграрного сектору з кризового стану, відновлення матеріально-ресурсного потенціалу забезпечення розвитку конкурентоспроможного виробництва. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, деякі питання, пов'язані із особливостями інвестування в АПК, залишаються недостатньо вивченими.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є визначення проблем інвестування агропромислового комплексу України та шляхів їх подолання.

РЕЗУЛЬТАТИ

В останні роки територіальні диспропорції розміщення інвестиційного капіталу мають тенденцію до зростання. Так, на одного жителя столиці України припадає 707 дол. США іноземних інвестицій, водночас, на одного жителя Чернівецької області — 16, Хмельницької та Луганської областей — 20 дол. США. За оцінками Інституту реформ, по показниках привабливості регіонів (за підсумками 6 місяців 2010 року) по 4-х групах показників (економічний розвиток регіону, ринкова інфраструктура, фінансовий сектор, людські ресурси) вини найкращі у 7 регіонах (м. Київ, а також області в порядку значення: Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Одеська, Львівська). В переліку відстаючих Чернівецька, Хмельницька, Луганська, Чернігівська, Волинська області.

Слід зазначити, що лідерство м. Київ пояснюється також тим фактором, що зареєстровані у столиці інвестиції вкладаються в інші регіони, тобто при оцінці регіонального аспекту необхідно брати до уваги фактор штучного перерозподілу інвестиції між регіонами.

За обсягами прямих іноземних інвестицій в АПК станом за 2009 рік тримають першість 6 областей та м. Київ (рис. 1).

Сільськогосподарське виробництво завжди належало до ризикованих видів діяльності внаслідок значної залежності від гідрометеорологічних умов: кількості опадів, суми ефективних температур, стихійних гідрометеорологічних явищ. За даними багаторічних спостережень, серед областей України найбільш ризикованим є ведення сільськогосподарської діяльності в Донецькій, Одеській, Закарпатській, Кіровоградській областях та Автономній Республіці Крим.

Аналіз даних свідчить про те, що ризикованість ведення сільськогосподарської діяльності та екологічна ситуація, що склалася на території України, є вагомими чинниками для інвесторів щодо прийняття ними рішення про вкладання коштів у сільськогосподарську галузь.

млн. грн.

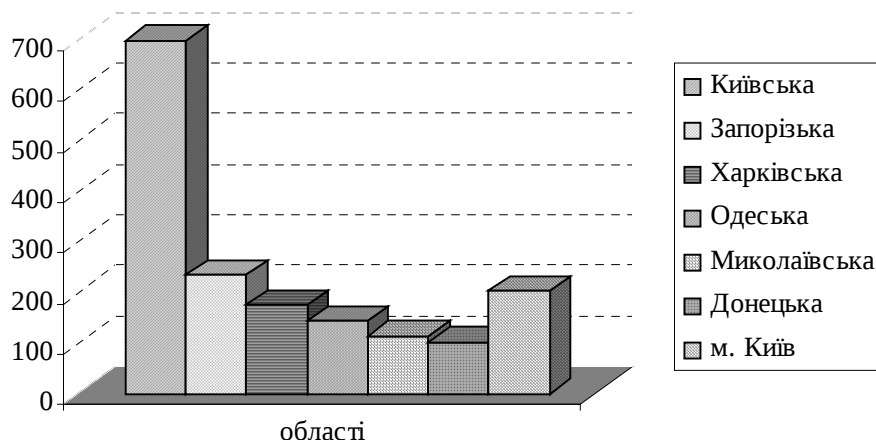

Рис. 1. Обсяги прямих іноземних інвестицій

Проведений аналіз дозволив визначити основні проблеми залучення інвестицій в сільське господарство.

Серед проблем макроекономічного характеру можна виокремити кілька груп.

Соціально-економічні фактори. В Україні до цього часу не сформована чітка стратегія розвитку економіки, не визначені основні напрями та заходи щодо її реалізації. Першочергового вирішення потребує велика низка питань, але через відсутність достатньої кількості ресурсів підтримка цих пріоритетів не здійснюється достатньою мірою. Природно, це викликає певне нерозуміння з боку іноземних інвесторів, насамперед щодо питань розвитку підприємництва, формування дієвої інфраструктури у сільській місцевості, інформаційного розвитку, започаткування купівлі-продажу землі, іпотечного кредитування, підвищення рівня доходів та подолання бідності населення.

Серед макроекономічних чинників, які не сприяють залученню інвестицій, слід визнати: недосконалість нормативно-правової бази, значний рівень тінізації економіки та корупції, високий рівень податків, відсутність налагодженої системи збуту продукції тощо. Економічна ситуація в країні характеризується достатньо високим рівнем ризику для інвесторів. Формуванню ємного ринку не сприяє низька платоспроможність населення.

Головним чинником зниження активності інвестиційного процесу в аграрному секторі слід вважати відсутність довгострокового кредитування. Через відсутність відповідної застави, сезонність і ризикованість сільськогосподарського виробництва банки не можуть забезпечити сільськогосподарські підприємства середньо-та довгостроковими кредитами. За такої ситуації лізинг є одним з доступних та ефективних способів фінансування придбання сільськогосподарської техніки й обладнання. У країнах з ринковою економікою до 50 відсотків капіталовкладень здійснюється за рахунок лізингових операцій.

Проте, в Україні і досі не повною мірою використовуються можливості цього фінансового інструменту. Темпи розвитку лізингу невисокі, особливо в галузі сільського господарства.

До проблеми низької платоспроможності додається ще і проблема нерівних умов для суб'єктів ринку лізингових послуг. Потужна монопольна позиція державних лізингових компаній зумовлена використанням безпроцентних бюджетних коштів. Це дає змогу знижувати розмір лізингових платежів на ставку банківського кредитування. Наприклад, НАК «Укراгролізинг» надає у фінансовий лізинг техніку під 3-5 відсотків річних, а приватні лізингові компанії — під 25-28 відсотків.

Враховуючи традиційний рівень сплати кредиторської заборгованості по кредитах під гарантії Уряду очікується зниження обсягів купівлі основних видів сільськогосподарської техніки сільськогосподарськими товаровиробниками та посилення монопольного впливу державних лізингових компаній. Отже, найближчим часом розвиток приватного лізингу в аграрному секторі економіки України не має вагомого підґрунтя.

У зв'язку з реформуванням сільського господарства, починає зростати інтерес до іпотеки. Земля та майно сільськогосподарських підприємств перейшли у приватну власність. Тому за наявності відповідної законодавчої бази найближчим часом вони можуть стати об'єктами застави. Відсутність дозволу купівлі-продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення не дозволяє сфор-

мувати реальну ринкову ціну землі, яка б відповідала обсягу попиту та пропозиції. Це знижує значення впливу фактора вартості землі на активізацію інвестиційних процесів в аграрному секторі. Ринкова ціна дозволить активізувати довгострокові інвестиційні проекти.

Серед важливих проблемних питань інвестори відзначають складності судового захисту своїх прав (тривалий час розгляду справ, абсолютно протилежні рішення різних судів та невиконання судових рішень). Насамперед, це стосується процесів, де стороною є податкові, митні та інші державні органи. Саме дії цих органів викликають найбільше нарікань інвесторів.

Політичні фактори. На думку деяких закордонних експертів в Україні залишається високою вірогідність політичних ризиків, що не сприяє залученню інвестицій. Ці ризики, крім іншого, обумовлені певною непослідовністю щодо напрямків і моделей міжнародної інтеграції України, зміною законодавства в сфері інвестицій і підприємництва тощо.

Постійна політична боротьба за владу, і як наслідок, зміна керівництва країни призводить до постійної зміни «правил гри», у томі числі у сфері інвестування. За таких нестабільних умов ризиковість інвестиційного проекту зростає.

Організаційно-інформаційні фактори. Наявність відповідної та достовірної інформації, обізнаність про стан справ і перебіг процесів завжди є необхідною умовою для прийняття виважених рішень. Для прийняття рішення про інвестування АПК України потенційним іноземним інвесторам вкрай необхідно чітко орієнтуватися не лише у відповідному законодавчому полі України, а і отримувати економічну, наукову, кон'юнктуру, та фінансову інформацію, а також інформацію про умови виробництва та збуту сільськогосподарської продукції в різних природно-кліматичних зонах України.

На поточний момент лише в 12 областях України діють сільськогосподарські дорадчі центри, створені, як правило, за допомогою міжнародних донорських організацій. Але такої інформаційної системи явно не достатньо, оскільки для повноцінного обміну інформацією повинно бути задієно кожену область країни.

Іноземні інвестори зацікавлені у тому, щоб звести свої ризики до мінімуму, тому вони приділяють багато уваги складанню бізнес-планів своїх інвестиційних та інноваційних проектів. Для складання реального науково обґрунтованого бізнес-плану потрібно мати доступ до великої кількості різнопланової інформації. За низького рівня розвитку інформаційної підтримки АПК часто виявляється, що потрібна інформація або відсутня, або недоступна з тих чи інших причин (є закритою, як наприклад, схеми землекористування масштабу 1:10000, або відсутні й переклади на іноземні мови).

Прикладом цього може бути відома канадська компанія MacCain Food Co., перешкодою для роботи якої була відсутність необхідної інформації. Компанія була зацікавлена в розміщенні на території України комплексу з переробки картоплі, а також в забезпеченні його сировиною, тобто у веденні промислового виробництва картоплі. Для складання бізнес-плану з організації сільськогосподарського виробництва та для оптимізації розміщення переробного комплексу на території України компанія потребувала різноманітної інформації: карти ґрунтів та екологічного стану територій, дані про розміщення продуктивних сил, про розвиток транспортних шляхів та іншої інфраструктури регіонів. Виявилось, що: по-перше, отримати таку інформацію з одного джерела практично неможливо, по-друге, майже вся інформація виявилась платною, а, по-третє, деяку інформацію взагалі неможливо було отримати, тому що вона або не існувала взагалі, або виявилась закритою. Внаслідок цього, а також через необізнаність інвестора з українським законодавством, цей інвестиційний проект виявився не реалізованим.

Проблеми галузевого характеру. Тривалий виробничий процес, що зумовлює низькі темпи обороту капіталу, більш високі ризики, спричинені впливом погодних умов тощо. Сільськогосподарські підприємства обмежені у виборі працівників. Рівень професійної підготовки і відповідальності менеджерів та робітників не завжди є достатньо високим. Низький рівень менеджменту і дисципліни та кваліфікації працівників визнається експертами однією з найважливіших перешкод у залученні інвестицій.

Дуже типовою є ситуація, коли потенційні інвестори вимагають від українських партнерів надати розроблений ними бізнес-план інвестиційного проекту, але, як правило, ці розробки не відповідають міжнародним стандартам складання документів такого роду. Це свідчить про недостатній досвід українського персоналу в сучасному сільськогосподарському менеджменті.

Звичайно, важко вимагати від фермера, щоб він був здатний скласти такий складний документ, як бізнес-план. Це могли б зробити кваліфіковані фахівці, наприклад, з дорадницького центру. Але, мережа таких центрів в Україні знаходиться в зародковому стані.

Екологічний фактор. Інвестиційна привабливість земель сільськогосподарського призначення в Україні сильно різниться в залежності від екологічного стану територій та регіональних природно — кліматичних умов. Інвестори не зацікавлені вкладати гроші в сільськогосподарське виробництво на малопродуктивних, еродованих або забруднених землях. Тому відповідь на питання, чому іноземні інвестиції не ідуть в Україну, треба шукати також і в сучасному стані українських земельних ресурсів.

За підсумками обстеження Держкомземом України (станом на 01.01.2000 р.) з 38,8 млн. га (92,3 відсотків) сільськогосподарських угідь 17,8 млн. га (51,9) — дефляційно небезпечні, майже 15 млн. га (35,8) еродовані, близько 10,7 млн. га (25,6) мають підвищену кислотність, близько 2,9 млн. га (9,7) засолені та солонцюваті, майже 3,7 млн. га (8,9) перезволожені та заболочені, близько 4 млн. га мають різний ступінь забрудненості радіонуклідами. Загалом до 90 відсотків орних земель в Україні зазнають різного ступеня деградації.

Для того, щоб вирощена на українських землях сільськогосподарська продукція могла реалізуватися споживачам на внутрішньому або світовому ринку, вона повинна відповідати встановленим санітарно-гігієнічним вимогам та стандартам.

Значна частка території України забруднена різними речовинами неорганічної і органічної природи через викиди промисловістю шкідливих речовин в атмосферу та скидів забруднених стічних вод. Внаслідок цього сільгоспугіддя України також потерпають від забруднення.

Тому вкрай необхідно, щоб інформація про реальний екологічний стан українських територій була прозора та доступна максимальній кількості користувачів: органам державного управління, науковцям, громадськості і, зокрема, міжнародним організаціям та потенційним інвесторам.

Таким чином, основними проблемами в залученні інвестицій до України є: низка проблем економічного, політичного, галузевого, організаційного, інформаційного та екологічного характеру.

Формування сприятливого інвестиційного клімату в ринковій економіці відбувається як на макро, так і на регіональному рівні шляхом оцінки існуючих проблем, пошуку шляхів поліпшення ситуації та подальшої оптимізації сукупності політичних, правових, економічних, соціальних, організаційних, інформаційних факторів.

Для активізації інвестиційних процесів і підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектора необхідно на державному та регіональному рівні реалізувати наступний ряд заходів:

1. У сфері економіки:

- опрацювання виваженої і науково обґрунтованої стратегії розвитку економіки в цілому;
- стабілізація макроекономічної ситуації;
- формування ефективної ринкової інфраструктури (розвиток фондового ринку, створення ринку землі та запровадження іпотечного кредитування, створення системи реєстрації земельних і майнових прав та зобов'язань);

- зниження рівня «тінізації» економіки;

- розвиток приватних лізингових компаній;

- стимулювання довгострокового банківського кредитування та зниження банківських відсотків;

2. У законодавчій сфері:

- формування стабільної нормативно-правової бази для залучення інвестицій та гарантування захисту прав інвесторів і кредиторів;

- сприяння здійсненню судової реформи та забезпечення безумовного виконання судових рішень;

- активізація інформаційного забезпечення залучення інвестицій;

- створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу (підготовка менеджерів для сільськогосподарського виробництва, рівень кваліфікації яких відповідає міжнародним стандартам), тощо.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основними перешкодами в залученні інвестицій в агропромисловий комплекс України є: високі ризики, пов'язані із специфікою сільського господарства (кліматичні умови, тривалість виробничого процесу), екологічним аспектом та економічною ситуацією в країні в цілому; низька інвестиційна привабливість галузі та підприємств, нерозвинена інфраструктура; високий рівень кредитних ставок комерційних банків; неусталена політика державного втручання та регулювання, яка не додає впевненості потенційним інвесторам.

Окреслення основних проблем інвестування АПК України дає підстави для пошуку вирішення цих проблем. Впровадження запропонованих пропозицій та рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності інвестиційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пугачёва Е.Н. Инвестиционная привлекательность аграрных предприятий / Е.Н. Пугачёва // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: Сборник научных трудов. — Донецк: ДонНУ, 2001. — С. 447-449.
2. Шикула М.К. Вирощування екологічно безпечної продукції рослинництва у ґрунтозахисному землеробстві / М.К. Шикула // Відтворення родючості ґрунтів у ґрунтозахисному землеробстві. — К.: Оранта, 1998. — С. 450-473.
3. Іваницька Г.Б. Ефективність іноземних інвестицій в АПК / Г.Б. Іваницька // Науковий вісник ВДУ. — 2001. — №3.
4. Локшина Т.Я., Методы оценки эффективности инвестиций в создании совместных производств / Т.Я. Локшина, Н.В. Надирашвили // Регулирование преобразования производства в условиях становления рыночных отношений. Сборник науч. трудов. — Донецк, 2007. — С. 36-41.
5. Макогон Ю.В. Иностранные инвестиции в современных условиях: статистика, опыт, проблемы / Ю.В. Макогон. — Донецк, 2006. — 51 с.
6. Собчук М.П. Створення і діяльність спільних підприємств / М.П. Собчук // Економіка АПК. — 2002. — № 3. — С. 98-102.

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 640.4:330.33:322.1

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ РЕГІОНУ

Сидорук С.В., аспірантка, ЛНТУ

У статті обґрунтовано суть готельного бізнесу для розвитку регіону, визначено суб'єкти та об'єкти ринку, проаналізовано асортимент готельних послуг в регіоні.

Ключові слова: ринок готельних послуг, готельний бізнес, суб'єкти послуг, асортимент готельних послуг, попит, пропозиція.

ВСТУП

Сьогодні розвиток готельних послуг набуває все більшого значення і є предметом уваги з боку провідних науковців та спеціалістів країни. Окремі теоретичні і методичні аспекти готельного господарства в умовах активізації бізнесової діяльності викладені в працях вітчизняних і зарубіжних вчених: С.І. Байлика, Ю.Ф. Волкової, Т.Т. Дорошенко, М.І. Кабушкіна, Е.В. Майдебурга, В.І. Мацюли, Г.А. Папиряна, А.Д. Чудновського. Що стосується безпосередньо досліджень ринкових відносин у готельному бізнесі регіону, то їх надзвичайно мало.

Вітчизняна готельна галузь стає невід'ємною складовою світового готельного господарства. Такий швидкий темп інтеграції до європейського суспільства пояснюється зручним географічним положенням України (розташована в центрі Європи на перехресті транзитних шляхів) та не менш швидким зростанням українського бізнесу, що також активізує приїзд до нашої країни бізнесменів та людей у справах з різних куточків світу. Тому саме зараз стає актуальним питання відновлення та приведення готельного господарства регіонів України до європейських стандартів.

З підвищенням ділової активності регіонів зростає потреба й у більшій кількості готелів, оскільки першим питанням, яке незмінно виникає перед кожним приїжджим, є «де зупинитися в незнайомому місті?» Цим пояснюється важливість і актуальність теоретичних досліджень та аналізу практики готельного бізнесу в регіонах України, необхідність більш ретельного висвітлення основних досягнень індустрії гостинності, перспектив її розвитку тощо.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи із сказаного, метою даної статті є наукове дослідження розвитку ринкових відносин у готельному бізнесі регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для України, яка стоїть на шляху формування ринкової економіки, готельний бізнес сьогодні є важливим чинником соціально-економічного розвитку як усередині держави, так і в зовнішньоекономічній діяльності. А ринок готельних послуг постає певною ознакою соціально-економічного рівня розвитку регіону, його інтегрованості в світогосподарську систему. Він пов'язаний з іншими ринками, процесами обміну, характер та інтенсивність яких великою мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку території. Економічну суть регіонального ринку готельних послуг неможливо розкрити без виділення його об'єктів та суб'єктів. Єдиним його об'єктом є готельні послуги, які надаються на платній основі. Суб'єктами такого ринку є реалізатори готельних послуг (готельні комплекси, транспортні організації, екскурсійні бюро, заклади дозвілля). Взаємодія цих суб'єктів є основою для ефективного функціонування регіонального ринку готельних послуг економічні зв'язки між якими зображено на рис. 1.

Реалізатори готельних послуг репрезентують пропозицію, яка багато в чому залежить від готельних закладів конкретного регіону, їхньої кількості, категорійності. Сама різноманітність послуг спричиняє значну різноманітність суб'єктів ринкової діяльності та форми їх ринкової організації. Необхідно зазначити, що кожен із суб'єктів ринкових відносин певною мірою бере участь у формуванні ситуації на ринку готельних послуг.

Безумовно, в кожному регіоні є потенційні споживачі готельних послуг, що формують потребу в специфічних готельних послугах і величину попиту. Тому в процесі дослідження, варто, виділити споживачів готельних послуг в регіоні. В більшості випадків це є — особи, які здійснюють подорож за межі середовища постійного проживання незалежно від мети подорожі та транспортного засобу, що використовується, а саме сюди можна віднести:

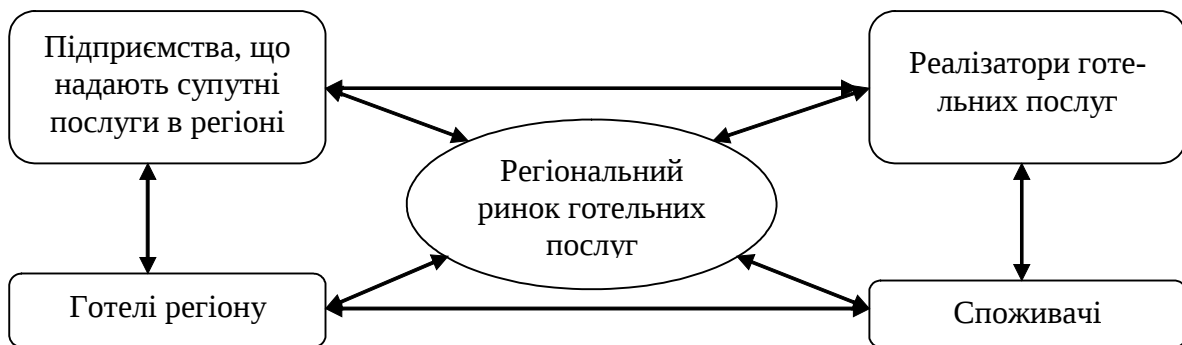

Рис. 1. Взаємодія суб'єктів регіонального ринку готельних послуг

- замовник — фізична або юридична особа, в тому числі суб'єкти туристичної діяльності, яка укладає відповідний договір на надання готельних послуг від імені та на користь споживача та здійснює оплату за цим договором (надає гарантії щодо оплати за цим договором);
- турист — тимчасовий гість, що проживає в місті призначення не менше 24 годин, але не більше 6 місяців протягом календарного року, мета поїздки якого — відпочинок, бізнес, зустріч з родичами, певна місія, зустріч;
- мандрівник — будь-яка особа, яка вчиняє поїздку між двома або більше географічними пунктами;
- візитер — людина, що приїхала з іншого регіону, держави, яка має будь-яку мету, крім заробітку від своєї професійної діяльності. Це визначення стосується як туристів, так і екскурсантів;
- одноденний відвідувач — відвідувач, який не здійснює, хоча б одну, ночівлю у колективному або приватному засобі розміщення у місцевості, що відвідується. Розрізняють дві категорії одноденних відвідувачів. До першої відносять тих відвідувачів, які починають подорож у своєму місті проживання і повертаються туди, не залишаючись на ночівлю в жодному з місць, що відвідуються. Ці відвідувачі здійснюють всю подорож протягом одного дня. До другої категорії відносять тих одноденних відвідувачів, які здійснюють одноденні подорожі в будь-яке місце в ході свого перебування в якості туристів в іншому місці;
- бізнесмен (вітчизняні чи зарубіжні) — тип людей, що здійснюють ділові поїздки і вимагають особливого сервісу, наприклад, наявності конференц-залу, послуг секретарів;
- туроператор — крупні туркомпанії, що мають власну туристичну мережу і мають більш, ніж готель можливостей для організації продажу готельних послуг. Це вважається найбільш перспективним ринком збуту послуг готелю;
- корпоративний клієнт — різноманітні господарюючі суб'єкти, що використовують придбані у готелю за прямими угодами послуги для своїх внутрішніх цілей — розміщення своїх співробітників та гостей. Укладені угоди з корпоративними клієнтами мають зиск, так як розміщення гостей має довгочасний характер;
- транзит — учасник подорожі транспортних засобів (авто, потяг, автобус тощо);
- відрядник — особа, які переміщуються між місцевостями з метою оплачуваної роботи або навчання.

Однак, при виборі готелю споживачем, багато важить місце його розташування і мета, з якою їде гість. Наприклад, бізнесменові необхідна зручна інфраструктура, центр міста, доступ до Інтернету. Для відпочивальників важливі, швидше, громадські зони і паркування, басейн, фітнес-центр і сфера розваг тощо. Вибираючи готель, гість орієнтується насамперед на свої доходи і ціновий поріг. Сьогодні фахівці відзначають трансформацію попиту споживачів готельних послуг класу «люкс» на користь тризіркових готелів.

Готелі, призначені для тимчасового проживання людей, все частіше перетворюються на туристичний повносервісний комплекс, у якому надаються безліч різних послуг. Питання підвищення їх якості займають особливе місце серед проблем розвитку готельних послуг в регіонах України. Престиж країни і враження, які залишаються в гостей після повернення додому, залежать від того, наскільки комфортним і гармонійним було перебування в готелі, наскільки доброзичливим і професійним був обслуговуючий персонал.

Вищезазначене, дає можливість, виділити основні види готельних послуг, що пропонуються на регіональному ринку досить різні. Сюди відносять: послуги по розміщенню споживачів; переміщенню споживачів різними видами транспорту; забезпеченню харчуванням; послуги, спрямовані на задоволення культурних потреб, ділових інтересів; продаж різних сувенірів; оформленню документації (оформлення віз, закордонних паспортів) та інше [1].

Варто додати, що сучасний ринок готельних послуг потребує їх частішого оновлення і зміни асортименту, а отже, періодичної перебудови технологічного процесу.

На сьогодні, готелі можуть задовольнити будь-які навіть найвибагливіші потреби споживачів, а для клієнтів з метою задоволення потреби у тимчасовому місці проживання з обмеженими можливостями можна скористатися пропозицією від замінників готелів. У даному разі до них належать: туристичні табори, літні будиночки, квартири, які здають під час відпускнуго періоду, майданчики для кемпінгів, сімейні пансіони, молодіжні та гірських турбази тощо. Більш віддалено, але все ж таки можуть бути віднесені до замінників готелів молодіжні гуртожитки, дитячі та студентські табори, гуртожитки для приїжджих чи робітників-мігрантів, університетські містечка, будинки готельного типу, інші приміщення, які здають для тимчасового проживання. Останні, роблять відчутну конкуренцію готельним послугам в регіоні.

Також в процесі дослідження, варто, конкретизувати суб'єктів ринку готельних послуг як з боку попиту, так і з боку пропозиції, визначимо регуляторів взаємодії попиту і пропозиції, які відображено на рис. 2.

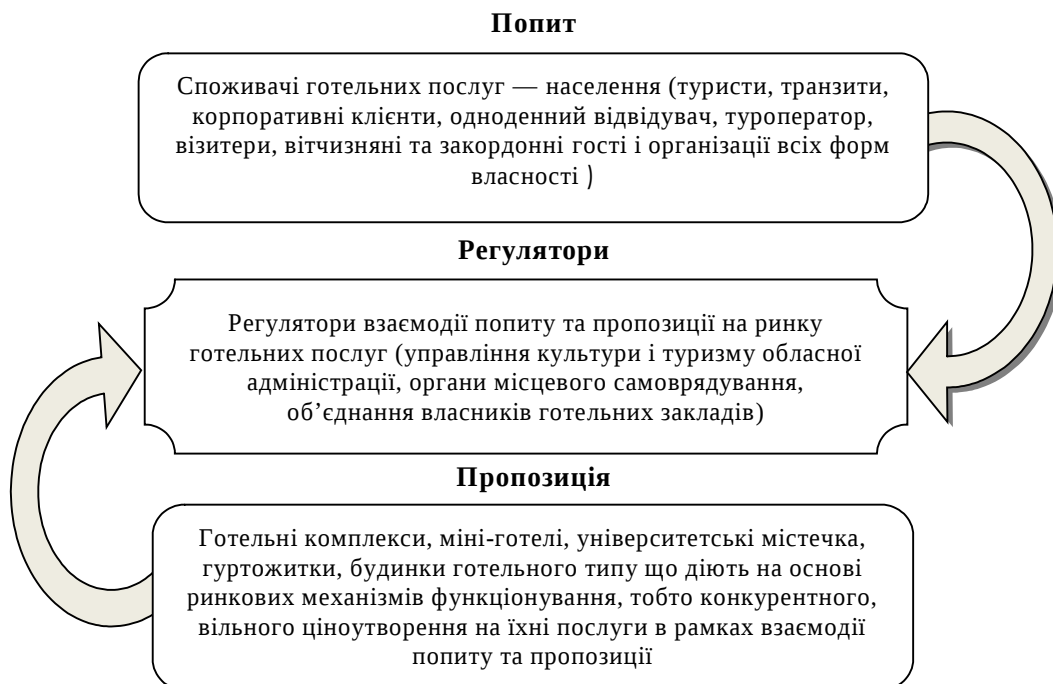

Рис. 2. Конкретизація суб'єктів ринку готельних послуг в регіоні [3, модифіковано і доповнено автором]

Конкретизація суб'єктів ринку готельних послуг дасть можливість визначити економічні інтереси останніх, умови й особливості їх формування в сучасних умовах. Сутність економічних інтересів споживачів на ринку готельних послуг в регіоні полягає у наявності умов забезпечення потреби в готельних послугах, що відповідають якості від мінімально припустимого для нормальної життєдіяльності рівня (санітарні та соціальні норми), до максимального рівня в силу можливостей і потреб споживача.

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок, що в ринкових умовах основою регулювання розвитку готельного бізнесу в регіоні є підтримка балансу економічних інтересів всіх учасників ринкової інфраструктури, що характеризується рівною відповідальністю при вирішенні проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія і практика [Текст] навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо; М-во освіти і науки України. ЛНУ ім. Івана Франка. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 424 с. — Бібліогр.: С. 419-423. — 1000 пр. — ISBN 978-966-364-550-6.
2. Макарик О.В. Аналіз впливу суб'єктів господарських відносин на створення ситуації невизначеності в економіці. / О.В. Макарик. // Механізм регулювання економіки. — 2009. — №1.
3. Дзюбан О.М. Про напрями забезпечення розвитку ринкових відносин у житлово-комунальній галузі. / О.М. Дзюбан. // Серія «Державне управління». — 2010. — №3.

АНОТАЦІЇ

Усков І.В. НАПРЯМИ СТАНОВЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ ПЛАНУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У статті визначаються етапи і напрями становлення програмно-цільового методу планування на місцевому рівні в Україні. Розробляються комплексні заходи щодо розвитку програмно-цільового методу планування в умовах трансформації економіки України.

Ключові слова: програмно-цільовий метод планування, бюджетна програма, місцеві органи влади, середньострокове бюджетне планування, місцеве замовлення, реєстр видаткових зобов'язань.

Храпкіна В.В., Крутушкіна В.В. ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті проаналізовано сучасний стан, основні теоретичні та практичні аспекти грошово-кредитної політики України. Розглянуто основні інструменти, які використовує Національний банк України для проведення монетарної політики, що направлена на стабілізацію фінансової системи країни.

Ключові слова: грошовий ринок, грошово-кредитна політика, Національний банк України, монетарна політика, фінансово-економічна криза.

Комар Т.В. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ІНФЛЯЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

У статті досліджуються основні етапи економічного розвитку країни та інфляційного процесу за 1991-2010 роки. Проаналізовані чинники, які провокують зростання рівня інфляційні, а також чинники які сприяють чи гальмують економічне зростання. Досліджена динаміка зміни валового внутрішнього продукту в залежності від зміни темпів інфляції. Виявлені фінансові аспекти впливу інфляції на економічне зростання.

Ключові слова: інфляція, економічне зростання, валовий внутрішній продукт, інвестиції, грошові доходи домогосподарств, споживчі витрати.

Шкварський М.Є. ДОСЛІДЖЕННЯ ОЗНАК ПОДАТКОВОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ В ОПОДАТКУВАННІ ПІДПРИЄМСТВ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ

У статті, на основі аналізу фактичних даних, досліджено питання факторної залежності «податкового тиску» в організаціях санаторно-курортного комплексу. Також виявлені і класифіковані ознаки недотримання принципу рівного навантаження в оподаткуванні санаторно-курортних підприємств відповідно до коефіцієнта податкового навантаження.

Ключові слова: оподаткування, податкове навантаження, санаторно-курортні організації, податкова дискримінація.

Шулюк Б.С. ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ І ПРОГНОЗУВАННЯ ВИДАТКІВ НА СФЕРУ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Виділено етапи становлення і розвитку механізму бюджетного планування і прогнозування видатків на сферу соціально-культурних послуг. Відстежено зміну пріоритетів держави в процесі надання суспільних послуг в умовах економічних трансформацій. Аргументовано необхідність вдосконалення функціонування згаданого механізму в контексті вирішення проблем, пов'язаних з недостатнім фінансуванням сфери соціально-культурних послуг.

Ключові слова: бюджетне планування і прогнозування, бюджетні видатки, мінімальні державні гарантії, сфера соціально-культурних послуг.

Пурій Г.М. ОЦІНКА РИЗИКОВОСТІ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Запропоновано модель оцінки рівня ризиковості кредитно-інвестиційної діяльності банків. Здійснено оцінку та проведено порівняльний аналіз ризиковості банківської діяльності на фінансовому ринку України за окремими групами банків, виділеними за величиною активів.

Ключові слова: банк, ризиковість, нормативно-індексна модель, динамічний норматив, кредитно-інвестиційна діяльність.

Радова Н.В. ПРІОРИТЕТИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Досліджено процеси злиття та поглинання банківських установ і передумови створення високо капіталізованої банківської системи в Україні. Особлива увага приділена аналізу й узагальненню основних тенденцій процесу злиття та поглинання у банківському секторі зарубіжних країн.

Ключові слова: злиття, поглинання, консолідація, поєднання, методи злиттів і поглинань.

Веретенникова О.В., Бондаренко А.В. СИСТЕМНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ І ЇХ РОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В статті розглянуто сутність і основні характеристики системи, визначені системні характеристики інвестиційного ринку, особливості взаємодії його елементів — суб'єктів інвестиційної діяльності, а також вплив взаємодії елементів на формування додаткового ефекту функціонування суб'єктів інвестиційного процесу, що може бути застосований в подальшій діяльності кожного з учасників інвестиційної діяльності.

Ключові слова: система, елемент, взаємодія, зв'язки, інвестиційний ринок, інвестиційна діяльність, суб'єкт інвестиційної діяльності

Єжакова Н.В. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ АР КРИМ

У статті проведений аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості Автономної Республіки Крим. Автором проаналізовані різні фінансові ресурси для здійснення інноваційних процесів, а також виявлені сучасні тенденції фінансування науково-технічного розвитку досліджуваних підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансово-кредитне забезпечення, аналіз інноваційної діяльності, харчова промисловість

Назарова Л.В. РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АПК УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Статтю присвячено визначенню місця і ролі іноземного інвестування у розвитку агропромислового комплексу України, визначені основні проблеми. Розглянуто стан розвитку галузей АПК, висвітлені основні показники зовнішньої торгівлі аграрною продукцією.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, іноземне інвестування

Іголкин І.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ НА ЗАСАДАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

У статті досліджено особливості розвитку партнерства держави та капіталу в інноваційній сфері в країнах, що розвиваються та виявлено механізми і принципи його регулювання.

Ключові слова: національна інноваційна система, державно-приватне партнерство, інноваційна та інвестиційна політика.

Лазик Г.М. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ПОРТФЕЛЯ ІПОТЕЧНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Розроблено методику визначення ефективної інвестиційної стратегії вкладення фінансових ресурсів в іпотечні цінні папери контрагентами економічних відносин.

Ключові слова: антагоністична гра, іпотечні цінні папери, іпотечні облігації, інвестиційний портфель.

Семикіна К.В. ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті зроблено аналіз ситуації щодо залучення інвестицій в сільське господарство і поліпшення інвестиційного клімату, вивчені регіональні особливості залучення інвестицій в АПК України. Окреслено специфіку аграрного сектора економіки, виявлено головні проблеми залучення інвестицій в АПК та основні чинники, що зумовлюють їх. Крім того, охарактеризовані основні умови для створення сприятливого інвестиційного клімату в економіці в цілому та в аграрному секторі зокрема.

Ключові слова: агропромисловий комплекс України, інвестування, фінансовий лізинг, дорадчі центри, екологічний стан територій.

Сидорук С.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ РЕГІОНУ

У статті обґрунтовано суть готельного бізнесу для розвитку регіону, визначено суб'єкти та об'єкти ринку, проаналізовано асортимент готельних послуг в регіоні.

Ключові слова: ринок готельних послуг, готельний бізнес, суб'єкти послуг, асортимент готельних послуг, попит, пропозиція.

АННОТАЦИИ

Усков И.В. НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОГРАММНО-ЦЕЛЕВОГО МЕТОДА ПЛАНИРОВАНИЯ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ

В статье определяются этапы и направления по становлению программно-целевого метода планирования на местном уровне в Украине. Разрабатываются комплексные мероприятия по развитию программно-целевого метода планирования в условиях трансформации экономики Украины.

Ключевые слова: программно-целевой метод планирования, бюджетная программа, местные органы власти, среднесрочное бюджетное планирования, местный заказ, реестр расходных обязательств.

Храпкина В.В., Крутушкина В.В. ОСНОВНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье проанализированы современное состояние, основные теоретические и практические аспекты денежно-кредитной политики Украины. Рассмотрены основные инструменты, которые использует Национальный банк Украины для проведения монетарной политики, направленной на стабилизацию финансовой системы страны.

Ключевые слова: денежный рынок, денежно-кредитная политика, Национальный банк Украины, монетарная политика, финансово-экономический кризис.

Комар Т.В. ФИНАНСОВЫЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ИНФЛЯЦИИ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ

В статье исследуются основные этапы экономического развития страны и инфляционного процесса за 1991-2010 годы. Проанализированы факторы, которые провоцируют рост инфляции, а также факторы, способствующие или тормозящие экономический рост. Исследована динамика изменения валового внутреннего продукта в зависимости от изменения темпов инфляции. Выявлены финансовые аспекты влияния инфляции на экономический рост.

Ключевые слова: инфляция, экономический рост, валовой внутренний продукт, инвестиции, денежные доходы домохозяйств, потребительские расходы.

Шкварский М.Е. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИЗНАКОВ НАЛОГОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ В НАЛОГООБЛОЖЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСА

В статье, на основе анализа фактических данных, исследованы вопросы факторной зависимости «налогового давления» в организациях санаторно-курортного комплекса. Также выявлены и классифицированы признаки несоблюдения принципа равнонапряженности в налогообложении санаторно-курортных предприятий в соответствии с коэффициентом налоговой нагрузки.

Ключевые слова: налогообложение, налоговая нагрузка, санаторно-курортные организации, налоговая дискриминация.

Шулюк Б.С. ОСОБЕННОСТИ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ РАСХОДОВ НА СФЕРУ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Выделены этапы становления и развития механизма бюджетного планирования и прогнозирования расходов на сферу социально-культурных услуг. Отслежено смену приоритетов государства в процессе предоставления общественных услуг в условиях экономических трансформаций. Аргументированно необходимость совершенствования функционирования упомянутого механизма в контексте решения проблем, связанных с недостаточным финансированием сферы социально-культурных услуг.

Ключевые слова: бюджетное планирование и прогнозирование, бюджетные расходы, минимальные государственные гарантии, сфера социально-культурных услуг.

Пурый Г.Н. ОЦЕНКА РИСКОВАННОСТИ КРЕДИТНО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Предложена модель оценки уровня риска кредитно-инвестиционной деятельности банков. Осуществлена оценка и проведен сравнительный анализ рискованности банковской деятельности на финансовом рынке Украины по отдельным группам банков, выделенными по величине активов.

Ключевые слова: банк, рискованность, нормативно-индексная модель, динамический норматив, кредитно-инвестиционная деятельность.

Радова Н.В. ПРИОРИТЕТЫ КОНСОЛИДАЦИИ БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА В ПОСТ КРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

Исследованы процессы слияния и поглощения банковских учреждений и предпосылки создания высоко капитализированной банковской системы в Украине. Особенно внимание уделено анализу и обобщению основных тенденций процесса слияния и поглощения в банковском секторе зарубежных стран.

Ключевые слова: слияние, поглощение, консолидация, объединение, методы слияния и поглощения.

Веретенникова О.В., Бондаренко А.В. СИСТЕМНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ИНВЕСТИЦИОННОГО РЫНКА И ИХ РОЛЬ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрена сущность и основные характеристики системы, определены системные характеристики инвестиционного рынка, особенности взаимодействия его элементов - субъектов инвестиционной деятельности, а также влияние взаимодействия элементов на формирование дополнительного эффекта функционирования субъектов инвестиционного процесса, который может быть применен в дальнейшей деятельности каждого из участников инвестиционной деятельности.

Ключевые слова: система, элемент, взаимодействие, связи, инвестиционный рынок, инвестиционная деятельность, субъект инвестиционной деятельности

Ежакова Н.В. АНАЛИЗ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ АР КРЫМ

В статье проведен анализ финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Автономной Республики Крым. Автором проанализированы различные финансовые ресурсы для осуществления инновационных процессов, а также выявлены современные тенденции финансирования научно-технического развития исследуемых предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, финансово-кредитное обеспечение, анализ инновационной деятельности, пищевая промышленность

Назарова Л.В. РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В АПК УКРАИНЫ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена определению места и роли иностранного инвестирования в развитии агропромышленного комплекса Украины, определены основные проблемы. Рассмотрено состояние развития отраслей АПК, даны основные показатели внешней торговли аграрной продукцией.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, внешняя торговля, экспорт, импорт, иностранное инвестирование.

Иголкин И.В. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИННОВАЦИОННЫХ СИСТЕМ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН НА ПРИНЦИПАХ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

В статье исследованы особенности развития партнерства государства и капитала в инновационной сфере в развивающихся странах и выявлены механизмы и принципы его регулирования.

Ключевые слова: национальная инновационная система, государственно-частное партнерство, инновационная и инвестиционная политика.

Лацьк Г.М. ОПТИМИЗАЦИЯ СТРУКТУРЫ ПОРТФЕЛЯ ИПОТЕЧНЫХ ЦЕННЫХ БУМАГ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Разработана методика определения эффективной инвестиционной стратегии вложения финансовых ресурсов в ипотечные ценные бумаги контрагентами экономических отношений.

Ключевые слова: антагонистичная игра, ипотечные ценные бумаги, ипотечные облигации, инвестиционный портфель.

Семыкина К.В. ПРОБЛЕМЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

В статье осуществлен анализ ситуации по привлечению инвестиций в сельское хозяйство и улучшению инвестиционного климата, изучены региональные особенности привлечения инвестиций в АПК Украины. Определено специфику аграрного сектора экономики, раскрыты проблемы привлечения инвестиций в АПК и основные факторы, обуславливающие их. Кроме того, охарактеризованы основные условия для создания благоприятного инвестиционного климата в экономике в целом и в аграрном секторе в частности.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс Украины, инвестирование, финансовый лизинг, совещательные центры, экологическое состояние территорий.

Сидорук С.В. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ РЕГИОНА

В статье обосновано суть гостиничного бизнеса для развития региона, определены субъектов и объектов рынка, проанализированы ассортимент гостиничных услуг в регионе.

Ключевые слова: рынок гостиничных услуг, гостиничный бизнес, субъекты услуг, ассортимент отельных услуг, спрос, предложение.

ANNOTATION

Uskov I.V. DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PROGRAMMATIC-HAVING A SPECIAL PURPOSE METHOD OF PLANNING AT LOCAL LEVEL

In the article the stages are determined and direction on becoming of programmatic-having a special purpose method of planning at local level in Ukraine. Complex measures are developed on development of programmatic-having a special purpose method of planning in the conditions of transformation of economy of Ukraine.

Keywords: programmatic-having a special purpose method of planning, budgetary program, local authorities, medium-term budgetary planning, local order, register of expense obligations.

Khrapkina V.V., Krutushkina V.V. BASIC INSTRUMENTS OF MONETARY AND CREDIT POLICY OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

The modern state, basic theoretical and practical aspects of monetary and credit policy of Ukraine is analyzed in the article. Basic instruments, which are used by the National Bank of Ukraine for the management of monetary policy, directed on stabilizing of the financial system of country are considered.

Keywords: money-market, monetary policy, National Bank of Ukraine, monetary and credit policy, financial and economic crisis.

Komar T.V. FINANCIAL ASPECTS OF THE IMPACT OF INFLATION ON ECONOMIC GROWTH

The article considers the main stages of economic development and inflation for years 1991-2010. Analyzed the factors that provoked growth of inflation, factors that promote or hinder economic growth. The dynamics of changes in gross domestic product, depending on changes in inflation rate. Identified financial aspects of the impact of inflation on economic growth.

Keywords: inflation, economic growth, gross domestic product, investment, money income households, consumer spending.

Shkvarski M.Y. THE TAX DISCRIMINATION RESEARCH IN THE TAXATION OF THE SANATORIUM-RESORT COMPLEX ENTERPRISES

In the article, the questions of factor dependence of «tax pressure» in organizations of sanatorium-resort complex are explored. Also, some signs of non-compliance with the principle of evenness in taxation of sanatorium-resort enterprises in accordance with the coefficient of the tax loading are uncovered and classified.

Keywords: taxation, tax loading, sanatorium-resort organizations, tax discrimination.

Shulyuk B.S. PECULIARITIES OF THE BUDGET PLANNING AND FORECASTING EXPENDITURES FOR SOCIAL AND CULTURAL SERVICES IN TERMS OF ECONOMIC TRANSFORMATIONS

The stages of formation and development mechanism of budget planning and forecasting Spending by social and cultural services. Tracked changes priorities of the state in providing public services in economic transformations. The necessity to improve the functioning of the mechanism mentioned in the context of solving problems related to inadequate funding for social and cultural services.

Keywords: budget planning and forecasting expenditures, minimum state guarantees, the scope of social and cultural services.

Puriy G.N. THE ESTIMATION OF CREDIT-INVESTMENT BANKING RISKINESS IN FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

The technique for estimating the level of riskiness of credit-investment banking is proposed. The assessment and comparative analysis of banking riskiness in the financial market of Ukraine has been provided for certain groups of banks selected by total assets.

Keywords: bank riskiness, regulatory indexed model, dynamic regulation, credit-investment banking.

Radova N.V. PRIORITIES OF CONSOLIDATION BANKING CAPITAL IN POST-CRISIS PERIOD

The author searches into the role of merging and swallowing up as a method of consolidation of banking institutions for the formation of a highly capitalized banking system in Ukraine in the context of analysis and generalization of the chief trends in the process of merging and swallowing up in the world's banking sector.

Keywords: merger, acquisition, consolidation, union, methods of mergers and acquisitions.

Veretennikova O.V., Bondarenko A.V. SYSTEM DESCRIPTIONS OF INVESTMENT MARKET AND THEIR ROLE IN MODERN TERMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Essence and basic descriptions of the system are considered in the article, system descriptions of investment market, feature of co-operation of his elements are certain - subjects of investment activity, and also influence of co-operation of elements on forming of additional effect of functioning of subjects of investment process that can be applied in further activity of each of participants of investment activity.

Keywords: system, element, co-operation, connections, investment market, investment activity, subject investment

Ezhakova N.V. ANALYSIS OF THE FINANCIAL-CREDIT PROVIDING OF INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES OF FOOD RETAIL INDUSTRY AR CRIMEA

The analysis of the financial-credit providing of innovative activity of enterprises of food retail industry of Autonomous Republic Crimea is conducted in the article. An author is analyze different financial resources for realization of innovative processes, and also basic modern tendencies of financing of scientific and technical development of the probed enterprises.

Keywords: innovative activity, financial-credit providing, analysis of innovative activity, food retail industry

Nazarova L.V. DEVELOPMENT OF INVESTMENT PROCESSES IS IN AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE: STATE, PROBLEMS, PROSPECTS

The article is devoted a location and role of the foreign investing in development of agroindustrial complex of Ukraine, basic problems are certain. Development of industries of agroindustrial complex status is considered, the basic indexes of foreign trade agrarian products are given.

Keywords: agroindustrial complex, foreign trade, export, import, foreign investing.

Igolkin I.V. THE FEATURES OF FORMATION OF NATIONAL INNOVATION SYSTEMS BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS IN DEVELOPING COUNTRIES

The article analyzes the international experience and outlines the basic principles of cooperation between government, science and business to develop innovative field.

Keywords: national innovation system, public-private partnership, innovation and investment policies.

Latsyk H.M. OPTIMIZATION OF STRUCTURE OF BRIEF-CASE OF MORTGAGE SECURITIES IS AT THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

The method of determining an effective investment strategy investment funds in mortgage securities contractors economic relations.

Keywords: antagonistic game, mortgage securities, mortgage bonds investment portfolio.

Semikina K.V. PROBLEMS OF INVESTMENT AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Annotation. The article made an analysis of the situation to attract investment in agriculture and improve the investment climate, regional characteristics were studied to attract investment in agriculture in Ukraine. The specificity of the agricultural sector, revealed the problem of attracting investments in agriculture and the main factors causing them. In addition, describes the main conditions for creating a favorable investment climate in the economy in general and in the agricultural sector in particular.

Keywords: Agro-industry of Ukraine, investment, financial leasing, advisory centers, ecological situation.

Sydooruk S.V. SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS IN THE HOSPITALITY BUSINESS IN THE REGION

In the article the nature of hotel business development for the region defined objects and subjects of the market, analyzes the range of hotel services in the region.

Keywords: market of hotel services, hotel business, the actors of services, range of hotel services, supply, demand.

Наші автори

- Бондаренко А.В.** — асистент кафедри економічної теорії та фінансів Донбаської національної академії будівництва і архітектури (м. Макіївка)
- Веретенникова О.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та фінансів Донбаської національної академії будівництва і архітектури (м. Макіївка)
- Єжакова Н.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Кримського економічного інституту ДВНЗ «Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана» (м. Сімферополь)
- Іголкін І.В.** — науковий співробітник відділу управління економікою Інституту економіки та прогнозування НАН України (м. Київ)
- Комар Т.В.** — викладач кафедри економіки підприємства, фінансів та туризму Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини (м. Умань)
- Крутушкіна В.В.** — асистент кафедри фінансів Макіївського економіко-гуманітарного інституту (м. Макіївка)
- Лацик Г.М.** — викладач кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль)
- Назарова Л.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри світового сільського господарства та зовнішньоекономічної діяльності Миколаївського державного аграрного університету (м. Миколаїв); докторант науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Миколаїв)
- Пурій Г.М.** — старший викладач кафедри економіки Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка (м. Дрогобич)
- Радова Н.В.** — аспірантка Одеського державного економічного університету (м. Одеса)
- Семикіна К.В.** — асистент кафедри економічної теорії та фінансів Донбаської національної академії будівництва і архітектури (м. Макіївка)
- Сидорук С.В.** — аспірантка Луцького національного технічного університету (м. Луцьк)
- Усков І.В.** — кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів і кредиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва (м. Сімферополь)
- Храпкіна В.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, проректор з навчальної роботи Макіївського економіко-гуманітарного інституту (м. Макіївка)
- Шкварський М.Є.** — асистент кафедри економічної теорії РВНЗ «Кримського гуманітарного університету» (м. Ялта)
- Шулюк Б.С.** — викладач кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету (м. Тернопіль)

ПРЕЗИДІЇ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ (ВАК) УКРАЇНИ

15 січня 2003 р.

м. Київ №7-05/1

Про підвищення вимог до професійних видань занесених в список ВАК України

п. 3. Необхідні елементи наукової статті:

1. Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких здійснена розв'язка даної проблеми, і на які спирається автор.
3. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття.
4. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
5. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.
6. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямі.

Вимоги до авторських рукописів журналу «Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції»

1. Для публікації в журналі приймаються роботи, що раніше не публікувалися, в сферах: фінансів (теорія фінансів, фінанси підприємств, фінансова діяльність суб'єктів підприємництва, фінансовий механізм, фінансовий менеджмент, фінанси домогосподарств, державні фінанси, місцеві фінанси, податки і оподаткування, страхування, фінансовий ринок, міжнародні фінанси тощо); банків (банки і банківська діяльність, кредитування, грошово-кредитна політика держави, банківські інвестиції тощо); інвестування (на макро-, мезо- і мікрорівнях), а також методичні і практичні матеріали, що підготовлені у галузі фінансів, банківської справи та інвестицій. Публікації повинні відповідати вимогам ВАК України від 15 січня 2003 р. №7-05/1.

2. Статті можуть публікуватися однією з трьох мов: українською, російською або англійською. Стаття подається однією з названих мов в 2-х примірниках, надрукована з одного боку листа формату А-4, через 1,5 інтервал, шрифт — 12 кегель, поля з усіх боків 20 мм, обсяг рукопису в межах 6–16 сторінок, включаючи таблиці, рисунки, формули, список використаних джерел. Сторінки рукопису мають бути послідовно пронумеровані (у правому верхньому кутку сторінки). У статті обов'язково виділити наступні підрозділи: ВСТУП, ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ, ВИСНОВКИ, ЛІТЕРАТУРА.

Разом з роздрукованим текстом рукопису подається комп'ютерна дискета 3,5 або диск з файлом рукопису або рукопис вислати на електронний адрес: finance_napks@mail.ru або blolge@rambler.ru (назва файлу повинна відповідати прізвищу автора), Word 6.0, 7.0, 95, 97, 2000, 2003, шрифт Times New Roman. Рисунки виконані у форматі Excel необхідно подати в оригінальному форматі (формат **xls**).

3. Разом з рукописом на окремих сторінках подається:

а) прізвище, ім'я по батькові (повністю) автора (авторів), назва статті, анотація і ключові слова трьома мовами (українською, російською, англійською). Все обов'язково повинно бути в електронному варіанті на дискеті або диску;

б) відомості про автора (авторів) українською і російською мовами, з вказівкою прізвища, імені, по батькові, вченого ступеня, звання, місця роботи, посади, адреси, телефонів, наявності e-mail;

в) одна рецензія доктора економічних наук (на електронний адрес вона відсилається відсканованою).

4. Автори статті несуть повну відповідальність за точність приведених фактів, цитат, економічних і статистичних матеріалів, власних імен і інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації.

5. Редакція журналу залишає за собою право при необхідності вносити зміни редакційного характеру без узгодження з автором (авторами).

6. Не приймаються статті, які не відповідають напряму журналу і вимогам ВАК України, не містять нових наукових, методичних або практичних розробок, не оформлені відповідним чином.

7. Порядок оформлення статей наводиться на наступній сторінці. Список використаних джерел слід оформляти відповідно до рекомендацій ВАК України (Бюлетень ВАК України. — 2008. — №3).

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 336.64

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ АКЦІОНЕРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП УКРАЇНИ

Воробйов Ю.М., д.е.н., професор, НАПКБ

Анотація на мові оригіналу статті

Ключові слова:

ВСТУП

...

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

...

РЕЗУЛЬТАТИ

...

ВИСНОВКИ

...

ЛІТЕРАТУРА (приклад оформлення списку літератури згідно з вимогами ВАК)

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств / Ігор Володимирович Зятковський. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 228 с.
2. Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посіб. / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. — Львів: «Новий Світ — 2000», 2006. — 568 с.
3. Шміт М.П. Фінансово-економічна сутність управління корпораціями в машинобудуванні України / М.П. Шміт, Я.В. Кудря // Фінанси України. — 2008. — №8. — С. 53-62.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року №514-VI // Урядовий кур'єр. — 2008. — №202.
5. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. / Р. Брейли, С. Майерс. — М.: Олимп-Бизнес, 1997. — 1120 с.
6. Науменкова С.В. Особливості управління фінансами в холдингових компаніях / С.В. Науменкова // Фінанси України. — 2008. — №1. — С. 93-107.
7. Ли Ч.Ф. Финансы корпораций: теория, методы и практика: учеб.: пер. с англ. / Ч.Ф. Ли, Д.И. Финнерти. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 686 с.
8. Воробьев Ю.Н. Финансовый капитал предприятий: теория, практика, управление / Юрий Николаевич Воробьев. — Симферополь: Тария, 2002. — 364 с.
9. ТОП-100: рейтинг лучших компаний Украины // Инвестгазета. — 2008. — №3-4. — 162 с.
10. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / Остап Дмитрович Василик. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
11. Фінанси: підручн. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
12. Рогатенюк Э.В. Финансы: учеб. пособ. / Э.В. Рогатенюк, И.М. Пожарицкая. — Симферополь: «Национальная академия природоохранного и курортного строительства», 2007. — 280 с.

Підп. до друку 17.03.2011 р. Формат 60 x 84 1/8.

Гарнітура Times. Умов. д. арк. 9,9.

Наклад 320 екз.

Віддруковано в «Фізична особа підприємець «Носков А.В.»

95017, м. Симферополь,

вул. Тургенева, 25, тел. (0652) 27-26-56